

גליון
מס' 523

מדשן ביתך

בלק
תשפ"ה

פנינים ורעיונות נפלאים לפרשת השבוע
מאוצרו של הרב יוסף זריצקי שליט"א

נבקש להמשיך להתפלל לרפואתו השלימה של אבינו הרב יוסף בן ביילא בתושח"י

ה"חתם סופר" בתשובותיו [יור"ד סימן שנ"ו] כותב: ויש לי לעורר בדבר אחד. "הנה אין לנו בכל התורה שום דבר שאין אנחנו בעצמנו עידי ראיה, חוץ מפרשת בלעם", כי כל מופתי מצרים והמדבר, את הכל ראו עינינו ונעשה לפני שישים ריבוא ולא נשאר אחד מכל ישראל בחוץ שלא ראה, ואין האבות מנחילים שקר לבניהם, זה כמו שאנו ראינו זאת בעצמינו. "כל התורה כולה ראינו בעינינו" חוץ פרשת בלעם, מי הגיד לנו מה היה בין מלך מואב ובין קוסם אחד שבא לארצם, ולמה בא ומי הביאו ומי יודע שבנה מזבחות, שרצה לקלל ונהפך לברכה. מי בא בסודם? ואפילו משה רבנו ע"ה לא ידע, ורק מפי הקב"ה נכתבו הדברים. "הנה המאמין בכל התורה ומצוותיה ורק מסתפק בפרשת בלעם, הרי הוא כופר בה' אלוקינו ה' אחד".

"וירא בלק בן צפור" (כ"ב - ב')

משה כתב ספרו ופרשת בלעם. [ב"ב י"ד:].

מה החידוש בזה שמושה רבנו כתב גם את פרשת בלעם, מבאר רבנו גרשום, אע"פ שבלעם גופא היה נביא. כמו שכתוב "ויקח ה' אל בלעם וישם דבר בפיו ויאמר שוב אל בלק וכה תדבר", היינו, שלא שימש אלא צינור לדברים הקדושים אשר ממקור קדוש יהלכון, אבל משום שהצינור הזה היה טמא, לכן כתב משה פרשת בלעם, כדי לטהר דברי נבואותיו מהגיעול שנדבק בהם בדרך העברתם מגורנו של בלעם, כי היו צריכים לעבור שנית דרך צינורו הקדוש והטהור של משה, ועל ידי זה חזרו דברי בלעם למקורם ולקדושתם.

ה"נתיבות המשפט" מתרץ, כשבלק שלח מלאכים אל בלעם, הם לא דיברו בלשון הקודש, כך גם תשובתו של בלעם, שהרי מנין שידע לשון זו, ובוודאי אין להם השגה בשורשי הדברים הנכתבים בתורה. זהו שהתכוונו חז"ל כשאמרו שמושה רבנו כתב "פרשת בלעם", הוא כתב בתורה את כוונת ההשגה שהשיג בלעם בלשון הקודש הכתובה בתורה שהיא מלאה בתילי תילים של סודות.

המהרי"ל דיסקין מבאר, נבואה באה ע"י משל, והנביא צריך לפתור אותו, אלא שדבר זה תלוי כל אחד לפי מדרגתו, שככל שנפשו זכה ובהירה וטהורה, יראה הפיתרון ביתר בהירות. זהו שחשב בלעם, שיוכל לפתור את נבואתו בפתרון רע לעם ישראל, ונבואתו תתקיים כמו מה שפתר, וכעין מה שמצאנו בחלומות שהולכים אחרי הפה. אך הקב"ה עשה איתנו חסד, שנתן לבלעם נבואה ופירשה עם כוונותיו של הקב"ה, שלא יוכל להפוך שום חלק ממנה לרע. וא"כ, כפי בשאר התורה השיג משה רבנו את כל הנבואות שנאמרו ביתר בהירות, כפי מדרגתו ומדרגת נבואתו, ולכן לא היה כ"מעתיק" בלבד, אלא כמנבא מחדש

בין חמישים וארבע פרשיות התורה, חמש פרשיות נקראות על שמות אנשים. נח, יתרו, קרח, בלק, פנחס. על נח מעידה התורה "נח איש צדיק", יתרו הוסיף פרשה אחת בתורה "ואתה תחזה", קרח, הגמ' בסנהדרין [ק"י]. אומרת שהיה גדול בתורה, כפי שדרשו "קראי מועד" שהיו יודעים לעבר שנים ולקבוע חדשים, "אנשי שם", שהיה להם שם בכל העולם. דורשי רשומות אמרו "צדיק כתמר יפרח" סופי תיבות קרח. פנחס קינא קנאת ה' וקידש שם שמים, ופנחס זה אליהו, וכמו שכתב רש"י בבבא מציעא [ק"ד:], וכן בשיר השירים רבא [פ"ב] וילקוט פנחס.

אבל למה זכה בלק שתיקרא פרשה על שמו? עוד יש להבין, מצאנו בתורה הקדושה ב' פרשיות שפותחים בתיבת "וירא": "וירא אליו ה'" בפרשת וירא. "וירא בלק" בפרשת בלק. שואל רבי מאיר מפרמישלאן, פרשת וירא נקראת כשמה, ואילו פרשתנו על אף שמתחילה במילה "וירא" נקראת פרשת בלק? מדוע? האם משום שכבר יש פרשה וירא קודם לכן?

ותירץ, בלק היה "ערליכער גוי", כי הלכה בידוע שעשוי שונא ליעקב ולא כל הגויים מקיימים הלכה זאת בגלוי, ומדברים אחד בפה ואחד בלב, רק בלק היה גוי כשר שקיים 'בסתר ובגלוי' את שנאת עשוי ליעקב. לכן מגיע לו שתקרא הפרשה על שמו, פרשת בלק.

בספר "ברכת אברהם" מביא את הגמ' בסוטה [פ"ז:], שבשכר ארבעים ושתים קרבנות שהקריב בלק מלך מואב, זכה ויצאה ממנו רות שיצאו ממנה דוד ושלמה. עמדה לו לבלק זכותם של דוד ושלמה, ושל משיח שהוא מבית דוד. האדמו"ר מגור בעל ה"בית ישראל" היה אומר, מכיון שנצטוונו מצות הזכירה "עמי זכר נא מה יעץ עליך בלק", לכן כשמזכירים במנין הימים ש"היום יום פלוני פרשת בלק", מקיימים מצות זכירה זאת, ואילו היה נקרא 'פרשת וירא' לא היו זוכרים מצות זכירה זאת, לכן קוראים לפרשה 'בלק' לקיים פעם מצות הזכירה.

"וירא בלק בן צפור" (כ"ב - ב')

בפרשת בלק אין אף הפסקה אחת, לא פתוחה ולא סתומה המבדילה בין ענין לענין. וכל זאת למה? אומר ה"חפץ חיים", כי אמנם בלעם נביא היה ונבואתו היתה מהשראה עילאית, "ואת אשר ישים ה' בפי אותו אדבר", אבל לא היו בו אותן הסגולות הנעלות והמידות הטובות של נביאי ישראל, דברי הנבואה לא השפיעו עליו, הוא לא התבונן בהם ולא למד מהם כלום. ורש"י [בתחילת פרשת ויקרא] כותב שההפסקות היו משמשות כדי ליתן רווח למשה להתבונן בין פרשה לפרשה, אבל אותו רשע היה נסחף והולך בשטף דברי נבואתו בלי בינה ובלי דעת, לכן כל הפרשה ללא הפסק.

"וירא בלק בן צפור" (כ"ב - ב)

ראה שעמדה לו חמה למשה. [בעל הטורים].

שואל האדמו"ר מסאטמר, מדוע פחד בלק מנס זה שנעשה למשה יותר מכל הנסים שנעשו לישראל? ומתרץ, הרי כתוב [ע"ז - ד]. "וקל זועם בכל יום", וכמה זעמו של הקב"ה? רגע אחד ואין כל בריה יכולה לכיין אותה שעה, חוץ מבלעם הרשע, שכתוב "וידע דעת עליון", שהיה יודע לכיין אותה שעה שהקב"ה כועס בה ומתי כועס, כשהחמה זורחת וכל מלכי מזרח ומערב משתחוים לחמה, מיד כועס הקב"ה [ברכות ז]. א"כ, כיון שכל כוחו של בלעם היה שידע לכיין את רגע הזריחה שהיא שעת זעמו של הקב"ה, לכן כאשר ראה בלק כי יש בכוחו של משה רבנו להעמיד חמה, התיירא שמא יעמיד את החמה, ואז לא יוכל בלעם לכיין את רגע הזריחה ולקללם.

"וירא בלק בן צפור את כל אשר עשה ישראל לאמורי" (כ"ב - ב)

אומרים בשם רבי אברהם נפתלי גלאנטי, כך זה כל הדורות, הגויים "רואים" רק מה שאנו עושים להם, אבל מה שהם עושים לנו כל הזמן, זה הם לא "רואים".

"וירא בלק בן צפור את כל אשר עשה ישראל לאמורי" (כ"ב - ב)

שואל ה"בלי יקר", הרי היו ניסים יותר גדולים במצרים מהמלחמה באמורי, ולמה שם בלק לא התפעל ומדוע משם לא פחד? ומתרץ, בלק התבונן במלחמת "ישראל סבא", שהוא יעקב אבינו, שעל אף שהיו מתי מעט, ניצח אומה שלמה כמו שכתוב "אשר לקחתי מיד האמורי בחרבי ובקשתי", והגמ' בב"ב [קכ"ג]. אומרת, שהכוונה בכח התפילה. וכיון שבלק ראה שכוחו של עם ישראל "בפיו", גם הוא השתדל להילחם נגדם באמצעות מי שכוחו בפיו. ולפי"ז מדויקים הפסוקים, בהתחלה כתוב "וירא בלק בן צפור את כל אשר עשה ישראל לאמורי", ואח"כ כתוב "ויגר מואב מפני העם מאד כי רב הוא", ואח"כ כתוב "ויקץ מואב מפני בני ישראל". כי בהתחלה דיבר על כח התפילה של בני ישראל, שזה דרכם של המלכים להתבונן בספרי ההיסטוריה ובהם קורות כל עם ועם, ומשם ראה את כוחם של עם ישראל, אבל "העם", ההמון, האספסוף, אינו רואה אלא רק מה שלפניו, ונחלקו אנשי מואב לשני חלקים, חלק אחד נבהלו מגודל העם שעמד מולם, ויש שנבהלו בגלל החשיבות של בני ישראל ולא התפעלו מהכמות. וזה פירוש הפסוקים, "ויגר מואב מפני העם", הם אלה שנבהלו מריבויים, "ויקץ מואב מפני בני ישראל", זה החלק שפחדו בגלל חשיבותם של בני ישראל.

ולפי זה, אפשר גם להסביר את הפסוק "ויגר מואב מפני העם מאד כי רב הוא", לכאורה היה צריך לכתוב ויגורו מואב מפני העם מאד כי רבים הם? מתרץ ה"ישמח משה", כתוב בחז"ל, כשישראל מאוחדים, אין כל אומה ולשון יכולה לשלוט בהם. מביא המדרש משל, חבילה של קנים, אם יפרידו כל קנה וקנה בפני עצמו, אפשר בקלות לשוברם, אבל אם מחברים אותה באגודה אחת, אי אפשר לשבור אפילו אחד מהם. ואמנם, מצאנו בתורה, שכל מקום שהיו ישראל באחדות, התורה כותבת בלשון יחיד, "ויחן שם ישראל נגד ההר", וכתב שם רש"י "ויחן - כאיש אחד בלב אחד". זו היתה סיבת חישם של מואב, "ויגר מואב מפני העם מאד כי רב הוא", אפילו שהם רבים, מ"מ הם

כל הנבואות שהתנבאו כבר, אבל בפרשת בלעם שכבר השיג בלעם את הפירושים והכוונות שהיו שייכים לנבואתו, שהרי אם היה איזשהו פרוש שלא נתפרש לו לטובה, היה מהפכו לרעה. וזהו שאמרו חז"ל "משה רבנו כתב את פרשת בלעם", בזה היה משה רבנו כ"מעתיק" בלבד, שלא השיג בה דבר יותר ממה שנתפרש לבלעם.

"וירא בלק בן צפור את כל אשר עשה ישראל לאמורי ויגר מואב מפני העם וכו' ויקץ מואב מפני בני ישראל ויאמר מואב אל זקני מדין וכו' ובלק בן צפור מלך למואב בעת ההיא" (כ"ב - ב - ד)

שואל המהרי"ל דיסקין, הפסוק הראשון מתייחס לבלק - "וירא בלק בן צפור", אבל בפסוק הבא מדברים לפתע על מואב, - "ויגר מואב", היה צריך להיות כתוב וירא בלק ויגר בלק, או וירא מואב ויגר מואב, איך בלק ראה ומואב פחד? ועוד, התורה מספרת לנו רק לאחר ארבעה פסוקים שבלק הוא מלך מואב, לכאורה היה צריך לכתוב את זה מיד בהתחלה "וירא בלק בן צפור מלך מואב את כל אשר עשה ישראל"?

עונה המהרי"ל דיסקין, "וירא בלק בן צפור", מה הוא ראה?

א. מבואר ברש"י, "וירא בלק בן צפור את כל אשר עשה ישראל לאמורי", אמר לו, אלו שני מלכים שהיינו בטוחים על יחבם, לא עמדו בפניהם, אנו על אחת כמה וכמה, לכן "ויגר מואב". אם סיחון מלך האמורי ועוג מלך הבשן נפלו לפניהם, מה יהיה איתנו? לכן כתוב "ויגר מואב" לאחר "וירא".

ב. "וירא בלק בן צפור", בלק ראה גם את ה"ויגר מואב", שכל העם שלו רועד מפחד.

ג. בלק ראה שהם קצו בחייהם מהפחד, אנשים מדברים ברחוב על התאבדות.

ד. בלק ראה ששולחים שליחים לזקני מדין, מה אומרים זקני מואב לזקני מדין, אנו בצרה! "יש לנו דחליל בראשות הממשלה, אם היה לנו לפחות משהו רציני". כלומר, גם המצב קשה וגם המלך שלנו חלש, לכן "עתה ילחכו הקהל את כל סביבותינו כלחוד השור את ירק השדה", מפני ש"בלק בן צפור מלך למואב בעת ההיא", כי המלך שלנו "חדל אישיות". את כל זה שמע בלק שאומרים עליו, חשב בלק בליבו ואמר לעצמו, הם חושבים שאני חלש, שאני לא יכול לעזור. חכו ותראו, "וישלח מלאכים אל בלעם בן בעור", כדי להוכיח את עצמו.

"וירא בלק בן צפור" (כ"ב - ב)

שואל רבנו בחיי, מדוע לא הוזכר תוארו של בלק "מלך מואב" כמו שנאמר בהמשך "ובלק בן צפור מלך למואב בעת ההיא"? ומתרץ, התורה לא מגלה לנו את פחדו הגדול של בלק, שהרי הוא ידע מה עשו ישראל לסיחון ולעוג, וכמו שכתוב "וירא בלק בן צפור את כל אשר עשה ישראל לאמורי", משעה זו לא החשיב עצמו מלך מרוב פחד, ולכן התורה לא הזכירה את תוארו.

בשם רבי חיים מבריסק אומרים, אמנם בתחילה הוא לא היה מלך, אבל אחרי שהתחיל להסית נגד ישראל, והסביר בנאומיו כמה היהודים מסוכנים - "הנה עם יצא ממצרים", "ועתה ילחכו הקהל את כל סביבותינו" ויעשו איתנו מלחמה ויאכלו אותנו כמו שהשור אוכל את העשב, שעוקר את העשב עם השורש, מיד "ובלק בן צפור מלך למואב בעת ההיא", כי "כל המיצר לישראל נעשה ראש". א"כ, באמת בהתחלה הוא לא היה מלך, אבל לבסוף מינו אותו למלך.

בבחינת "הוא", מאוחדים כאיש אחד ואז אין כל אומה ולשון יכולים לשלוט בהם.

"ויגר מואב מפני העם מאד" (כ"ב - ג)

שואל רבי חיים קניבסקי, מכל הפרשה כולה נראה שבלק היה יותר רשע מבלעם, וא"כ מדוע הגמ' בסנהדרין [צ:] אומרת שבלעם אין חלק לעולם הבא, ואילו לבלק לא מצאנו שאין לו חלק לעולם הבא, והגמ' בהוריות [י:] אומרת, שבשכר ארבעים ושתים קרבנות שהקריב בלק הרשע (שלוש פעמים שבעה מזבחות פר ואיל במזבח), זכה ויצאה ממנו רות, אפילו שהרעיון של בניית המזבח הגיע מבלעם, ומדוע בלעם לא זכה לכלום? והתירוץ, כי כל מה שבלק עשה היה בגלל הפחד שהיה לו מישראל, כמו שכתוב "ויגר מואב מפני העם מאד וכו' עתה ילחכו הקהל את כל סביבותינו כלחוך השור את ירק השדה", ואין אדם נתפס על צערו, אבל בלעם עשה את כל זה עבור בצע כסף וכבוד, וזהו כבר מידות מושחתות.

❖

לפעמים אנשים בונים תילי תילים של הלכות על ראיות ומקרים שלא קרו. כתב ר' שמעון הירשליר מלונדון בספרו, סיפר לי מחותני הרב ר' יצחק וויס ש"ב דאנטוורפן, ששמע מהג"ר משה האגר ראש ישיבת סערט ויזניץ, שפעם אחת נכנס אל ה"חזון איש" בבני ברק ומצא אותו שנפשו עגומה עליו. שאל אותו מה קרה? אבל החזון איש לא רצה לענות לו, ורק לאחר ששאל את החזון איש פעם שניה, והפציר אולי אני יכול לעזור, סיפר לו החזון איש מה שקרה: בשבת שעברה בבוקר, למדתי במרפסת הבית כשהייתי לבוש מעיל וכובע, פתאום פרח עוף ולכלך את כובעי בצואה, ודאגתי איך אכנס להתפלל מנחה, עם הכובע הזה אי אפשר שהרי הוא מלוכלך ואסור לנקותו בשבת, ללבוש מגבעת של יום חול ג"כ אינו מן הנכון, שהרי שבת היום, ולהתפלל בלי שום מגבעת ג"כ אינו נכון בגלל כבוד התפילה. לכן נפל ברעיוני להתעטף בטלית, וכך עשיתי שהתעטפתי בטלית וכך נכנסתי להתפלל. והנה, באותו יום, בזמן התפילה של מנחה, היה שם רב אחד שראה את הדבר המוזר הזה, וחשב בוודאי יש לו ל"חזון איש" איזה ענין בזה, ולכן כשהלך לביתו חיפש בכמה מקומות, עד שמצא מקור למנהג זה, ושלח אלי מכתב עם "מראה מקומות" בו הוא מבאר את מקור הדבר ללבוש טלית במנחה של שבת, וסיים את מכתבו, "אקווה שכיוונתי לדעתו הגדולה של ה"חזון איש". סיים ה"חזון איש" בכאב: מדוע לא שאל אותי, והייתי אומר לו את הטעם האמיתי, אבל כעת שהחליט בעצמו מה שהחליט, לא לדעתי התכוין, אלא כיון לדעתו של העוף המלכלך.

"כלחוך השור את ירק השדה" (כ"ב - ד)

כתב רבי יצחק עראמה בספרו "עקידת יצחק": כל ימי הייתי מתקשה במשל זה, עד שראיתי פרות רועות באפר והבנתי כוונתו. דרך השור להוציא מפיו לשונו דרך הצד, ולהאריך אותה ביותר ולשלחה לארכה סביבות פניו. הלשון הארוכה נעשית כמגל התולש כל ירק עשב שהשור מלחך, ומכניסה לפיו מהצד אשר הוצאה, וכן עושה השור תמיד, עד שמקום פיו של השור הוא בטוח וסביביו נשערה מאוד. משולים ישראל "כלחוך השור את ירק השדה", שגם אם הם מצויים שלא להתגרות במלחמה עם מואב, מ"מ צריך לחשוש מהם, כיון שסביבתם של ישראל עלולה להיפגע בדומה לסביבות פי השור הסוערות תמיד.

ובספר "דבש וחלב" מסביר לפי המדרש: "ויגר מואב", למה חשש, הרי ישראל נצטוו "אל תצר את מואב"? אלא, בגלל שסיכון כבש את ארץ מואב ועוג כבש את ארץ בני עמון וישראל לקח משניהם, כמו שהגמ' בגיטין [ל"ה.] אומרת,

"ויגר מואב מפני העם מאד" (כ"ב - ג)

שואל רבי חיים קניבסקי, מכל הפרשה כולה נראה שבלק היה יותר רשע מבלעם, וא"כ מדוע הגמ' בסנהדרין [צ:] אומרת שבלעם אין חלק לעולם הבא, ואילו לבלק לא מצאנו שאין לו חלק לעולם הבא, והגמ' בהוריות [י:] אומרת, שבשכר ארבעים ושתים קרבנות שהקריב בלק הרשע (שלוש פעמים שבעה מזבחות פר ואיל במזבח), זכה ויצאה ממנו רות, אפילו שהרעיון של בניית המזבח הגיע מבלעם, ומדוע בלעם לא זכה לכלום? והתירוץ, כי כל מה שבלק עשה היה בגלל הפחד שהיה לו מישראל, כמו שכתוב "ויגר מואב מפני העם מאד וכו' עתה ילחכו הקהל את כל סביבותינו כלחוך השור את ירק השדה", ואין אדם נתפס על צערו, אבל בלעם עשה את כל זה עבור בצע כסף וכבוד, וזהו כבר מידות מושחתות.

"ויגר מואב מפני העם מאד כי רב הוא" (כ"ב - ג)

בספר ה"כתב והקבלה" כותב: זוהי דרכם של רשעים, מואב ראה ושמע את כל אשר עשה ישראל לאמורי ולא לקח מוסר, והרי כמה ניסים קרו כאן, ולא עלה על דעתו שכל אלו מעשי ה' שנעשו בהשגחה אלוקית, אלא "ויגר מואב", למה? "כי רב הוא", ולא תלה נצחונם בהשגחה.

"ויגר מואב מפני העם מאד כי רב הוא" (כ"ב - ג)

מדוע מואב דאג כל כך, הרי יש מצוה בתורה שלא לפגוע לרעה במואב [דברים ב' - ט'] "אל תצר את מואב ואל תתגר בם מלחמה", אומר שם רש"י, "ואל תתגר בם - לא אסר להם על מואב אלא מלחמה אבל מיראים היו אותם ונראים להם כשהם מזויינים לכן כתוב "ויגר מואב מפני העם" שהיו שוללים ובוזים אותם". הקב"ה אמר להם "ואל תתגר בם מלחמה", אבל לשדוד ולבוז מותר. מה היה ההיתר שלהם לשדוד ולבוז?

מואב היו צאצאים של לוט, ומדוע לא היו עם בני ישראל, מדוע נפרדו? יש לכך שורשים עתיקים, רועי לוט רעו בשדות זרים, אמרו רועי אברהם לרועי לוט: מדוע אתם גוזלים. ענו להם רועי לוט: אמנם הקב"ה נתן לאברהם את כל הארץ, אבל כיון שאין לו ילדים, ממילא הכל יפול בחלקינו, לוט הוא היורש, ולכן כבר עכשיו אנו לוקחים... על החשבון (עין בר"ר מ"א - ה.). החליט אברהם להיפרד מעליו. כעבור כמה דורות באו בני ישראל למואבים והראו להם מה שה"סבא" שלהם עשה. הוא הרי בנה הכל על סמך זה שלאברהם אבינו אין ילדים, אך מסתבר שיש לו צאצאים לרוב, כל עם ישראל. הקב"ה נתן לאבותינו את הארץ, כלומר, זה שלנו, אז אנחנו כבר עכשיו לוקחים "על החשבון". לרשת את הארץ אסור, אבל לקחת מפירות הארץ מותר.

"עתה ילחכו הקהל את כל סביבותינו כלחוך השור את ירק השדה" (כ"ב - ד)

במקרים רבים, הבסיס של מריבות למיניהם, בגלל טעות או דמיון שווא, אך כידוע, השטן לא נותן זמן מנוחה לחשוב על הטעות ולעצור את גלגל המחלוקת, וכך משפחות יפות וטובות מתגוללות בצרות ויסורים של מריבות בגלל איזו טעות שוא בתחילת הריב. הוסיף ואמר רבי אהרן לייב שטיינמן

ללמוד עד היכן הגיע טומאת בלעם הרשע עצמו, ואע"פ כן השרה הקב"ה שכינתו עליו, וזאת אך ורק לטובת עמו ישראל.

"בלעם בן בעור" (כ"ב - ה')

כל מי שיש בו ג' דברים הללו מתלמידיו של אברהם אבינו, וג' דברים אחרים מתלמידיו של בלעם הרשע. עין טובה, רוח נמוכה ונפש שפלה, מתלמידיו של אברהם אבינו. עין רעה, רוח גבוהה ונפש רחבה, מתלמידיו של בלעם הרשע. בפרשיות שלח - קורח - בלק, יש דוגמאות למה שאמרו חז"ל באבות (ד - כ"א) "הקנאה והתאוה והכבוד מוציאים את האדם מן העולם".

בפרשת "שלח" מצינו במרגלים שהנפילה שלהם היתה בגלל "כבוד" כמו שמביא ה"מסילת ישרים" (פרק י"ט) מהזהר הקדוש שידעו שכשיכנסו לארץ ישראל ירדו מדרגתם ולא יהיו נשיאים.

בפרשת "קורח" למדנו איך ה"קנאה" מפילה את האדם לשאול, כמו"ש רש"י בתחילת הפרשה, מה ראה קורח וכו' "נתקנא" על נשיאותו של אליצפן. ובפרשת "בלק" יש לנו את כל ג' המידות, כמו שאמרו באבות (ה' - י"ט) עין רעה, נפש רחבה, רוח גבוהה מתלמידיו של בלעם הרשע.

ללמדנו כמה חשובים ה"מידות" אצל בני אדם, עד שאנשים גדולים כשלא השלימו מידותיהן ירדו לשאול תחתית.

מסופר על רבי גדליה אייזמן זצ"ל שנכנס פעם לישיבה ב"קול תורה" והתחיל לחפש... כשראוהו בני הישיבה שאלוהו מה מחפש, ויאמר להם: אני מחפש משהו שגר בעולם הזה. השומעים תמהו: הרי כולנו גרים בעולם הזה... אמר להם ר' גדליה: הרי המשנה באבות (ד - כ"א) אומרת "הקנאה והתאוה והכבוד מוציאים את האדם מן העולם", וא"כ מי שחי עם מידות אלו הוא לא חי פה, ואני מחפש מי שכן חי פה...

"בלעם בן בעור" (כ"ב - ה')

מה בין תלמידיו של אברהם אבינו לתלמידיו של בלעם הרשע, תלמידיו של אברהם אבינו אוכלין בעולם הזה ונוחלין בעולם הבא, אבל תלמידיו של בלעם הרשע יורשין גיהנום ויורדין לבאר שחת. [אבות ה' - י"ט].

שואל רבי יחזקאל לינישטיין, אחרי שהמשנה מפרטת את ההבדלים הברורים בין תלמידי בלעם לתלמידי אברהם אבינו, לשם מה התנא ממשיך ושואל "מה בין תלמידי של אברהם אבינו לתלמידי בלעם הרשע", הרי החילוקים ניכרים וגלויים? ומתריץ תירוצו נוקב, התנא מבקש ללמדנו, שעל אף הבדלים האלו, לא תמיד הם ניכרים לעין בשר ודם, לפעמים לא ניתן להבחין מיהו תלמידו של אברהם אבינו או ח"ו להיפך, רק באחרית הימים, כשיראו מי ירש עולם הבא ומי ירש גיהנום, יבינו ויכירו מי הם תלמידי אברהם אבינו ומי הם תלמידי בלעם. נמצא, שיכול אדם להיחשב כל ימיו "מתלמידי אברהם אבינו", אבל לעתיד לבוא יוכח למפרע כי כל ימיו לא היה אלא "מתלמידי בלעם הרשע".

"בלעם בן בעור" (כ"ב - ה')

מה בין תלמידיו של אברהם אבינו לתלמידיו של בלעם הרשע, תלמידיו של אברהם אבינו אוכלין בעולם הזה ונוחלין לעולם הבא, אבל תלמידיו של בלעם הרשע יורשין גיהנום ויורדים לבאר שחת. [אבות ה' - כ"ג].

עמון ומואב טהרו בסיחון, ומואב חשש מואב, שישראל יביאו לידי כך שמדינה אחרת תילחם במואב ותכבוש את ארצו ואח"כ יכבשו ממנה ישראל, וא"כ יהיו נאכלים פעמיים, כאכילת השור שמעלה גרה, בולע וחוזר ובולע.

בספר "חוט המשולש החדש" מביא מעשה שהיה עם ה"חתם סופר". אחד מרבני דורו ביקש ממנו שימליץ עליו להיבחר לרב בעיר מסוימת. ה"חתם סופר" ידע כי רב זה מכהן כבר כרב וחשש אולי בני קהילתו אינם מכבדים אותו כראוי, או שאין פרנסתו מצויה ולכן הוא מחפש עיר אחרת. אמר לו הרב, חס וחלילה, התושבים מכבדים אותי ופרנסתי מצויה בשפע ולא חסר לי דבר, אלא שטבעו של עולם שכל אדם מבקש ושואף להתקדם הלאה, ואם בעיירתו הוא כבר מכהן ברבנות כמה וכמה שנים, הרי שלטעמו כבר הגיע הזמן להחליף לרבנות אחרת. הביט ה"חתם סופר" באותו רב ואמר לו, דוד המלך אומר בתהילים [ק"ו - כ'] "וימרו את כבודם בתבנית שור אוכל עשב", מה הכוונה במשל זה? אלא, העוקב אחרי מעשי השוורים יראה שכל הזמן עדרי השוורים מצויים בתנועה, אין הם נחים על מקום אחד, אלא מתרוצצים ללא הרף ממקום למקום. והדבר תמוה, הרי כל מאכלם הוא עשב ולא יותר, העשב מצוי בשפע מתחת פרסותיהם, ומה להם ללכת הלאה? אלא, כך הוא טבעם לחשוב שהעשב בהמשך ירוק יותר, ואולי גם טעים יותר. זו התנהגותם של שוורים! אבל יש גם בני אדם המתנהגים כמעשי השוורים, לא חסר להם כלום בעירם, פרנסה בכבוד וכל צרכיהם, אבל מבקשים להמיר את כבודם... במה? מניין לך ששם יותר טוב? זהו "תבנית שור אוכל עשב". זה גם מה שטענו מואב, התנהגותם של בני ישראל במלחמה זו היא חסרת היגיון, בדומה ל"תבנית שור אוכל עשב" המחפש להתקדם ולהיטיב עם עצמו, כשלמעשה הוא לא מרוויח כלום. וזה טענו לוקני מדין, אילו היה מדובר במלחמה על בסיס טענות הגיוניות, היינו יכולים להיכנס איתם למשא ומתן של שלום, אלא שהם לא באו ללחום בנו, אלא "כלחוך השור את ירק השדה", וכנגד מגמה זו אין אנו יכולים לעזור ולהגן על מדינתנו.

"בלעם בן בעור" (כ"ב - ה')

כל מי שיש בו ג' דברים הללו מתלמידיו של אברהם אבינו, וג' דברים אחרים מתלמידיו של בלעם הרשע. עין טובה, רוח נמוכה ונפש שפלה, מתלמידיו של אברהם אבינו. עין רעה, רוח גבוהה ונפש רחבה, מתלמידיו של בלעם הרשע. מה בין תלמידיו של אברהם אבינו לתלמידיו של בלעם הרשע, תלמידיו של אברהם אבינו אוכלין בעולם הזה ונוחלין העולם הבא, אבל תלמידיו של בלעם הרשע יורשין גיהנום ויורדין לבאר שחת. [אבות ה' - כ"ג].

שואל ה"חתם סופר", מדוע התנא לא מנה בפשטות את ההבדלים בין אברהם אבינו לבלעם הרשע, ולמה בחר להבליט את ההבדלים בין תלמידיו? ומתריץ, המשנה רומזת לנו, שיש לפעמים אדם מפורסם בחכמה ויראת שמים, ועם כל זה יש שדנים אותו לכף זכות ויש לכף חובה. איך ניתן להחליט האם אותו אדם צדיק? על פי תלמידיו, רב שתלמידיו הולכים בדרך הישר, סימן שתוכו היא ישרות, אבל רב שתלמידיו הולכים בדרך לא נכונה, זה מראה על פנימיותו של רבם, ולכן, לפי תלמידיהם של אברהם אבינו ובלעם הרשע, ניכר ההבדל התהומי בין רבותיהם.

רבי שלמה בלוך היה אומר בשם ה"חפץ חיים", כי מידות רעות שמנה התנא, אין זה עדיין עומק רשעותו של בלעם, כי אם רשעות תלמידיו. א"כ, מכאן נוכל

צריך להבין מהו הכח שמשך את תלמידי אברהם אבינו לדבוק בדרכו ולהאמין בהקב"ה, הרי היה זה דור של עובדי אלילים ומאמינים באמונות הבל, וא"כ מה גרם לתלמידיו לדבוק באברהם נגד כל העולם? ומאידך, לעומתם, תלמידי בלעם הרשע שראו את כל הניסים הגדולים שהיה לבני ישראל ארבעים שנה, ובכל זאת נדבקו במעשיו הרעים? מתרץ רבי שלמה היימן, התנא בא ללמדנו, כי שורש הכל הן מידותיו של האדם. תלמידיו של אברהם אבינו היו מצוינים במידות טובות, היו נקיים מכל שוחד ונגיעה, ויכלו להגיע להשגת האמת. אבל תלמידי בלעם, שהיו בעלי מידות מושחתות ורעות, הם התאימו את השקפת עולמם לנטיות ליבם כשאמרו לאור חושך ולחושך אור, והיו שגרם להם לדבוק במידותיו הרעות של בלעם הרשע. זהו שורש של כל הכפירה בעולם, שנובע ממידות רעות ותאוות מגונות, וכמו שאמרו חז"ל, לא עבדו ישראל עבודה זרה אלא כדי להתיר להם גילוי עריות בפרהסיא. לעומת זאת, טוהר המידות הוא היסוד והשורש לעבודת השם טהורה וזכה.

"הנה כסה את עין הארץ" (כ"ב - ה)

מדוע בלק אמר זאת לבלעם? מסביר רבי יהונתן אייבשיץ, בלק ובלעם היו מכשפים, אבל כל הכישופים תלויים במזלות שבשמים וכל המזלות תלויים בשמש. ולכן כאשר השמש מכוסה בעננים אי אפשר לפעול בכשפים. בלק מבהיר לבלעם, עם ישראל מחופים בענני כבוד ובזה הם מכוסים מ"עין הארץ" שהיא השמש, ולכן אי אפשר לפעול כנגדם בכשפים רגילים.

"וישלח מלאכים אל בלעם בן בעור פתורה אשר על הנהר ארץ בני עמו לקרוא לו לאמר הנה עם יצא ממצרים הנה כסה את עין הארץ והוא יושב ממלי" (כ"ב - ה)

סוף הפסוק אומר דרשני, מה רצה בלק להוסיף בדבריו שאמר "והוא יושב ממולי" [ועיין מה שביאר רש"י], מבאר רבי שמשון מאוסטרופולי, בלק התכוין לרמוז היכן בני ישראל חונים, שהרי בפסוק האחרון של הפרשה הקודמת כתוב "ויסעו בני ישראל ויחנו בערבות מואב מעבר לירדן ירחו" (כ"ב - א), המילה "ממולי" היא ראשי תיבות של המקומות מואב מעבר לירדן ירחו.

רבי שלמה קלוגר מתרץ בהקדם מה שיש להבין: מפני מה לא הזכיר בלק את ישראל בשם, ומדוע ביקש מבלעם לבוא למואב, הלא יכול היה לקללם במקום מושבו בפתור?

וביאר, כי השאלות מתרצות זו בזו: כתוב בגמרא [ברכות ל"ד.] שהמתפלל על חבירו אינו צריך להזכירו בשמו. ופסק ה"מגן אברהם" [אורח חיים ק"ט - א] שזהו דווקא כשחבירו עומד לפניו, אך אם אינו עומד לפניו, עליו להזכיר את שמו. כיון שידע בלק כי לשם של ישראל יש קדושה מיוחדת, הן מצד עצמם, והן מצד ששםם כולל בתוכו את שמו יתברך - א-ל, דבר שימנע מהקללה לחול, לפיכך ביקש לקללם מבלי מלהזכיר במפורש את שמם. וזהו שאמר לבלעם: "לכה נא ארה לי את העם הזה" - במקום מושבי, שכן: "והוא יושב ממולי", וכשתראה אותם לנגד עיניך תוכל להחיות עליהם בידך מבלי להזכיר את שמם.

"ועתה לכה נא ארה לי את העם הזה" (כ"ב - ו)

בוא וראה עד כמה מגיעה רשעותם של אומות העולם. אומר ה"חפץ חיים", יהודי שמצבו רע, הולך לצדיק לבקש ברכה ומתפלל להקב"ה שיושיע אותו, אבל הגויים?! בלק כשפחד מישראל, לא ביקש מבלעם שיברכהו שלא יינזק, אלא ביקש שיקלל את ישראל. עד היכן מגיע רשעותו, שלא ביקש ברכה לעצמו, אלא קללה לזולתו.

צריך להבין מהו הכח שמשך את תלמידי אברהם אבינו לדבוק בדרכו ולהאמין בהקב"ה, הרי היה זה דור של עובדי אלילים ומאמינים באמונות הבל, וא"כ מה גרם לתלמידיו לדבוק באברהם נגד כל העולם? ומאידך, לעומתם, תלמידי בלעם הרשע שראו את כל הניסים הגדולים שהיה לבני ישראל ארבעים שנה, ובכל זאת נדבקו במעשיו הרעים? מתרץ רבי שלמה היימן, התנא בא ללמדנו, כי שורש הכל הן מידותיו של האדם. תלמידיו של אברהם אבינו היו מצוינים במידות טובות, היו נקיים מכל שוחד ונגיעה, ויכלו להגיע להשגת האמת. אבל תלמידי בלעם, שהיו בעלי מידות מושחתות ורעות, הם התאימו את השקפת עולמם לנטיות ליבם כשאמרו לאור חושך ולחושך אור, והיו שגרם להם לדבוק במידותיו הרעות של בלעם הרשע. זהו שורש של כל הכפירה בעולם, שנובע ממידות רעות ותאוות מגונות, וכמו שאמרו חז"ל, לא עבדו ישראל עבודה זרה אלא כדי להתיר להם גילוי עריות בפרהסיא. לעומת זאת, טוהר המידות הוא היסוד והשורש לעבודת השם טהורה וזכה.

"וישלח מלאכים אל בלעם בן בעור פתורה אשר על הנהר" (כ"ב - ה)

צריך ביאור מדוע אמר 'אשר על הנהר', מבאר רבי יהושע לייב דיסקין, יתכן שהפסוק בא לרמוז על מה שכתוב בגמ' [סנהדרין ס"ז:], שכל מיני כשפים נבדקים ע"י מים, ואילו בלעם היה בכוחו לכשף גם על המים, וזהו שרמזו הכתוב 'אשר על הנהר'.

"הנה עם יצא ממצרים" (כ"ב - ה)

לכאורה מדוע כתוב שיצאו ממצרים, הרי יציאתם ממצרים היתה לפני כמעט ארבעים שנה, ולענין מה שעומדים בשערי מואב אין לזה קשר, וא"כ מדוע בלק מזכיר זאת לבלעם? מתרץ ה"אור החיים", בלק חשש שבלעם יאמר לו שצריך להתייעץ ולחשוב מה לעשות, נשב, נדבר ונחליט. אמר בלק, עצות אני לא צריך, הרי אני יודע שלפני שנים רבות ישבת בארץ מצרים על תקן יועץ, נתת להם את העצה "הבה נתחכמה לו פן ירבה", בלעם יעץ לפרעה להעביר את בני ישראל בפרך ולא להוציאם מהארץ, ולהשליך את הבנים הנולדים ליאור שלא יפרו וירבו. ומה קרה בסוף? "הנה עם יצא ממצרים", ולא זו בלבד, אלא שהם גם פרו ורבו במאוד מאוד - "הנה כסה את עין הארץ", כלומר, העצות שנתת לא הועילו כל כך. לכן, כעת אני לא מחפש יועץ, אני מחפש מי שיקלל אותם, והרי לקלל אותה יודע היטב, לכן בוא ותקלל אותם - "ועתה לכה נא ארה לי את העם הזה".

ה"בלי יקר" מתרץ, המואבים באו למדין ואמרו להם, עם ישראל יצאו ממצרים, עכשיו הם סוגרים חשבונות עם מי שהביא אותם לארץ מצרים... מי הביא אותם, הרי כתוב בתורה, שלאחר מכירת יוסף, יוסף עבר כמה וכמה גלגולים, עד שהגיע לפוטיפר. התחנה האחת לפני אחרונה, לפני שהגיע לפוטיפר, כתוב [בראשית ל"ז - כ"ח] "ויעברו אנשים מדינים סחרים וימשכו ויעלו את יוסף מן הבור וימכרו את יוסף" והיות שהמדינים מכרו את יוסף לפוטיפר, ומפוטיפר הגיע אחרי זה לכלא, ואחרי זה כל עם ישראל ירד למצרים, יעקב ושבעים נפש ירדו, אז עכשיו הם עושים חשבון עם כל אלו שהורידו אותם למצרים, ואתם בכלל החשבון הזה...

"ועתה לכה נא ארה לי את העם הזה" (כ"ב - ו)

שראה שהמזל אינו בכי טוב - קיללו. אבל באמת לא היה יכול לקלל שום אדם, ורק מכוח המזלות ידע מה שיהיה אצל בני אדם. והקשה האדמו"ר מבעלזא שליט"א, הרי בגמ' על הפסוק 'וידע דעת עליון', מבורר שבלעם הרשע ידע לכוון אותה שעה שהקב"ה כועס בה, הרי שהיה יכול אף לקלל?

ותירץ, דאין הכי נמי - שהיה יכול לקלל את מי שהיה רוצה, אבל לברך לא היה יכול. ובלעם היה מברך רק את מי שראה שאצלו המזל מבורך כבר. בזה מדויק - 'כי ידעתי את אשר תברך מבורך' כבר, שבלעם לא היה יכול כלל לברך אלא רק להוסיף ולברך את מי שכבר מבורך מזמן, אבל 'ואשר תאר - יואר' מעתה, דלקלל ידע בלעם. בכך מדויק הפסוק היטיב בלשון הקללה והברכה.

רבי יהודה פתאיה בספרו "מנחת יהודה" מתרץ, בלק אמר לבלעם, יכולתי לקרוא לך לברך אותי במקום לקלל את בני ישראל, אבל יש הבדל בין הברכה לקללה, לברך אתה לא יודע ולא יכול לברך, שאם ברכת מישוהו והברכה התקיימה, זה בגלל שהוא היה כבר מבורך, מישוהו כבר בירך אותו קודם לכן, ואז גם הברכה שלך חלה והתקיימה. אבל לקלל אתה מצליח גם אם לא קדמה לזה שום קללה ע"י מישוהו אחר. 'כי ידעתי את אשר תברך', הוא כבר "מבורך", שאם לא כן לא היתה ברכתך מצליחה, אבל "ואשר תאר יואר". בלעם נפגע מאוד, ורצה להיפרע מבלק, ולכן כשבא בלעם אצל בלק ואמר לו לקלל את ישראל, אמר לו בלעם: אצלי קורה ההיפך ממה שאמרת, הברכות של מתקיימות גם בלי שמישהו ברך קודם, ואילו הקללות מתקיימות רק כאשר מישוהו כבר קילל קודם. "מה אקב לא קבה קל", הקב"ה לא קילל קודם ואין אוכל לקללם, הקללה לא תעזור. ולכן כאשר ברך בלעם את ישראל, היה צער גדול לבלק, כי הלא עם ישראל מבורך מפי הגבורה, כפי שכתוב "כי ברוך הוא", וא"כ, אין ספק כי תחול גם ברכת בלעם על ישראל.

ה"שפת אמת" מתרץ, לרשע אין כח כלל לברך, כי רק "טוב עין יבורך" [משלי כ"ב ט] ולא רע עין, אבל מי שגם הרשע לא יכול לקלל והקללות לא שולטות בו, זו ראייה שהוא מבורך באמת. לכן אומר בלק לבלעם, "אשר תברך", מי שאינך יכול לקלל אלא רק לברך, זו ראייה שהוא "מבורך", אבל "ואשר תאר", מי שהינך יכול לקלל, הרי הקללות שלך שולטות בו, וא"כ הוא אכן יואר.

"כי ידעתי את אשר תברך מבורך ואשר תאר יואר" (כ"ב - ו)

מניין ידע בלק שמה שבלעם מברך או מקלל דבריו נשמעים? כתוב במדרש [במד"ר כ' ו] - שבשעה שבקש סיחון להלחם במואב היה מתייבא שהיו גבורים, שכר את בלעם ואביו לקלל את מואב, ומוסיף ה"אור החיים" שבלעם בירך את בלק שיהיה מלך. שואל ה"אור החיים" בשלמא כח הקללה של בלעם היה בסיס, או משום שהיה רע עין, או משום שידע לכיון את רגע הזעם של הקב"ה ואז היה מקלל, אבל "לברך", מהיכן שאב את כוחו? מתרץ ה"אור החיים", באמת לברכות שלו לא היה כח כלל וכלל, אלא שבלעם היה רשע ערום, וכשידע על פי איצטגנינות שמזלו של פלוני עולה, היה מברכו, וכשבא הדבר והתקיים, היה המתברך תולה זאת בכח ברכת בלעם, ולאמיתו של דבר לא "ברכתו של בלעם" פעלה, אלא מזלו גרם. כך היה עם בלק, כשבלעם ראה במזלו של בלק שעתידי למלוך על מואב, עמד וברך אותו עוד לפני שביקש ממנו, כדי לרמות אותו שיתלה הצלחתו בברכתו.

הפסוק פותח במילה **עתה**, ואילו בפסוק י"ז כתוב "ולכה נא קבה לי את העם הזה", מדוע המילה "עתה" לא מופיעה? שאלה נוספת, בלעם עונה לבלק [פסוק י"ה] "אם יתן לי בלק מלא ביתו כסף וזהב לא אוכל לעבור את פי ה' אלקי לעשות קטנה או גדולה", מה הפירוש "קטנה או גדולה"? אומר ה"מקרי דקדקי", בלק היה רוצה שבלעם יקלל את עם ישראל שישתלקו מהעולם אחת ולתמיד, אבל אם לא יצליח לעשות כן, לפחות שיעשה עכשיו משהו בענין, כדי שלפחות כעת אוכל להסתדר איתם. לכן בפסוק ו' אומר בלק "ועתה לכה נא ארה לי את העם הזה", לגבי עכשיו תעשה משהו. בפסוק י"ז אומר בלק "ולכה נא קבה לי את העם הזה", לגמרי. ענה בלעם, בהתחלה ביקשת קטנה ואח"כ ביקשת גדולה, והאמת שאיני יכול לעשות דבר, כי "לא אוכל לעבור את פי ה' אלקי".

"ועתה לכה נא ארה לי" (כ"ב - ו)

כותב השל"ה הק': יזהר האדם שלא יפתח פה לשטן, כי אפילו אם מדבר שלא בכוונה ממשיך הדבר על עצמו. וכן בלק אמר "ארה לי", פיו הכשילו שלבסוף קילל את עצמו [תוכחת מוסר]. וכן מפורש בגמרא [ברכות י"ט. וכתובות ח:'] "לעולם אל יפתח אדם פיו לשטן". המתבונן בפרשיות חומש "במדבר" מגלה עד כמה משפיע כח הדיבור על האדם וסביבתו לטוב או למוטב. רואים זאת ברוב הפרשות. החל מפרשת נשא בנדרים נזיר, פרשת סוטה וברכת כהנים. ובהמשך, בדיבור המתאוננים ומרים, שבפרשת בהעלותך. ואח"כ במרגלים בפרשת שלח, ובמחלוקת בפרשת קורח (גם באמירת "לא נעלה" שפיהם הכשילים) ועד ברכות בלעם בפרשתו וענין הנדרים שבפרשת מטות, וכיו"ב. (והשם "במדבר" רומז לכך שיש בו לשון דיבור).

נכנס יהודי אל **רבי שלומק'ע מזוועהיל** זי"ע, ושפך לפניו את מר נפשו אודות אדם היורד לחייו, ובתוך דבריו החל לקלל את יריבו נחרצות. נענה **רבי שלומק'ע** ואמר לאותו יהודי: "מקלל אתה את חברך בגלל שאתה חושב שאפשר לפעול בדיבור הפה. דע לך שאם כן הדבר, הקללות עלולות להזיק גם לך ח"ו, כי זה מסוכן לקלל יהודי. עדיף שתברך את עצמך ותבקש מהקב"ה שישפיע עליך שפע פרנסה ורוב נחת, ובזה תצא מצרה לרווחה ומאפלה לאורה". (באר הפרשה)

רבי אלחנן וסרמן זצ"ל, ביקש פעם מאחד מתלמידיו שיעזור לחבירו שעבר דירה, והתלמיד ענה לרבי אלחנן שאין לו כח. לאחר תקופה פגש הרב את אותו תלמיד וראה שהוא חלש ותשוש. אמר לו הרב, דע שאתה גרמת לעצמך את החולשה בה אתה מצוי בכך שאמרת אין לי כח, מפני שאז נטלו ממך את כל הכח שהיה לך.

"כי ידעתי את אשר תברך מבורך ואשר תאר יואר" (כ"ב - ו)

הלשון אינו שווה בברכה ובקללה, שהיה לו לכתוב גם כן 'אשר תברך יבורך' - באות יו"ד, ולא 'מבורך' במ"ם? ותירץ ה"אבן עזרא", בלעם לא היה לו שום כוח לקלל, אלא שבלעם היה בקי גדול בחכמת המזלות, ולמי שהיה מזל טוב - היה בלעם מברכו, ואצל מי

"וילכו זקני מואב וזקני מדין וקסמים בידם" (כ"ב - ז)

קסם זה לקחו בידם זקני מדין, אמרו אם יבוא עמנו בפעם הזאת יש בו ממש ואם ידחנו אין בו תועלת, לפיכך כשאמר להם לינו פה הלילה, אמרו, אין בו תקוה הניחוהו והלכו להם. [רש"י]

שואל הגר"א מוילנא, רש"י בלשונו הזהב מזכיר שלש לשונות, "ממש" "תועלת" ו"תקוה"? וצריך להבין את השוני ביניהם. ואפשר לומר, ידוע שכוחו של משה היה גדול מכל הנביאים, כי אם היה צריך לאיזה דבר, היה אומר "עמדו ואשמעה מה יצוה ה'", ולכן, כאשר בחרו בבלעם שיתגבר בפיו על משה רבנו, צריך שיהיה גדול ממשה שגם לא יצטרך לשאול מה, כי מן השמים יגלו לו קודם, ואת הקסם הזה לקחו בידם, אם יבוא עמנו בפעם הזאת, שלא יצטרך אף לשאול מה ולא ישיב לנו עמדו ואשמעה, הרי הוא גדול ממשה, "יש בו ממש", וננצח על ידו את ישראל. "ואם ידחנו" כי הוא יענה לנו "עמדו ואשמעה", הרי הוא שווה למשה ו"אין בו תועלת", כי לא נדע מי ינצח את מי אבל כשאמר להם "לינו פה הלילה", ראו שהוא קטן הרבה ממשה, שאין השכינה שורה עליו אלא בלילה, אמרו "אין בו תקוה", הניחוהו והלכו להם.

הסבר נוסף, ג' לשונות אלו מלמדים על ג' סימנים שאפשר ללמוד מתגובתו של אדם שבקשת ממנו עזרה וסיוע, אם הוא מזדרז לעשות מיד, סימן שיש בו ממש, ואם הוא דוחה בהבטחות לך ושוב ומה אעשה, אין בו תועלת, כי טובה שלא בזמנה אינה מביאה את התועלת הדרושה. ואם מרחיק לדחות הדבר למחר, היינו לאחר זמן, סימן כי אין כל תקוה ממנו, אינו אלא מתחמק ואינו חושב לעשות כלום. "תוחלת ממושכה מחלה לב" [משלי י"ג - ב].

"וילכו זקני מואב וזקני מדין וקסמים בידם ויבואו אל בלעם" (כ"ב - ז)

קסם זה לקחו בידם זקני מדין, אמרו אם יבוא עמנו בפעם הזאת יש בו ממש, ואם ידחנו אין בו תועלת להם, כשאמר להם לינו פה הלילה, אמרו, אין בו תקוה הניחוהו והלכו להם, שנאמר וישבו שרי מואב עם בלעם אבל זקני מדין הלכו להם. [רש"י]

זקני מדין התייבשו מבלעם, אמרו "אין בו תקוה" והלכו להם, לעומתם, זקני מואב נשארו עם בלעם, כפי שנאמר "וישבו שרי מואב עם בלעם" ולא הוזכרו כאן שרי מדין. מדוע? מהי סיבת ההבדל בתגובותיהם של המואבים והמדיינים? בספר "כרם צבי" מסביר: משה רבנו היה בעבר במדין, באו המואבים למדיינים לעמוד על טיבו, אמרו, אין כוחו אלא בפיו. משכך, החליטו המואבים להביא את בלעם שיקלל, כי אמרו נעמיד פה מול פה. אך המואבים הבינו שאמנם אין כוחו אלא בפיו, אבל לא בגלל פיו, אלא בגלל ענוותנותו. כשבאו אנשי מדין אל בלעם, הם עשו לעצמם סימן, אם יבוא איתנו עכשיו, יש בו ממש, ואם ידחה אותנו, אין בו תועלת, שאם יבוא עכשיו ויקלל, זה בסדר גמור, אך אם הוא יאמר "אין אני יכול לבוא עם שליחים פחותי דרג כמותכם, הרי זה סימן שבעל גאוה הוא, ואז לא תהיה בו תועלת כי לא יוכל לעמוד מול משה רבנו שהיה ענוותן.

לפי זה ניתן להבין מדוע האתון פתחה לפתע את פיה ודיברה כאחד האדם, המואבים לא הבינו שהעניין תלוי בענווה, המואבים חשבו שיכולתו של משה רבנו נעוץ ביכולת הדיבור המעולה שלו, ברטוריקה, הוא נואם בחסד עליון... הלכו להביא עוד נואם בחסד עליון, את בלעם. אמר הקב"ה, אם כבר בלעם,

אביא לכם נואמת נוספת בחסד עליון, את האתון... כלום חושבים אתם שהכח האמיתי מקורו בפה, ביכולת לנאום יפה, הכח נובע ממעלתו של האדם המדבר.

"ויאמר אליהם לינו פה הלילה והשיבותי אתכם דבר" (כ"ב - ה)

יש להבין מה היתה כוונת בלעם שימתינו לילה נוסף ומה רצה להרויח בזה. מבאר רבי יהונתן אייבשיץ בספר "תפארת יהונתן" על פי מה שכתב ה"מגלה עמוקות", שמעשה זה היה בסוף חודש אלול ולכן אמרו נמתין עד ראש השנה שאז נידונים ישראל וגם לשטן יש רשות בעת ההוא לקטרג ואז רצה לקלל ולזה תיבת ארה א' ר"ה. אמנם כשבלעם ראה שישיראל תוקעין בשופר בר"ה וא"כ אין רשות לשטן לקטרג, ולכן אמר ותרועת מלך בו ואז אמר לינו פה הלילה והיה דוחה אותם מיום אל יום עד יום הכפורים, וצדקה עשה הקב"ה עמדם שלא כעס באותן הימים היינו עשרת ימים שבין ראש השנה ליו"כ. ולכן נקבעו ימים אלו לתשובה מטעם הנ"ל דהמתינו עד יו"כ ואז אין רשות לשטן לקטרג ואדרבא מלאך רע בע"כ יענה אמן ולכן באמת הוצרך ג"כ לברכם וכשראו כך הלכו להם.

"ויאמר אליהם לינו פה הלילה והשיבותי אתכם דבר כאשר ידבר ה' אלי וכו' ויבוא אלקים אל בלעם" (כ"ב - ה - ט)

שואל רבי יוסף נחמיה קורניצר, מדוע בדברי בלעם אל זקני מואב כתוב "כאשר ידבר ה' אלי" - מידת הרחמים, ואילו בהמשך כתוב "ויבוא אלקים אל בלעם" - מידת הדין? ומתקן, כידוע, לנביאי הגויים, הקב"ה מתגלה אליהם רק או בחלום הלילה או כשהוא "נופל וגלוי עיניים". התגלות זו היא במידת הדין, לכן כשהקב"ה מתגלה אליו בכל מקום מוזכר אלקים, "ויבוא אלקים" "ויאמר אלקים". אבל בלעם הרשע, לא היה זה לכבודו לומר לשרי מואב ש"אלקים" בא אליו, לכן אמר להם "כאשר ידבר ה' אלי", "כי מאן ה' לתתי להלוך עמכם".

"לינו פה הלילה" (כ"ב - ה)

אין רוח הקודש שורה עליו אלא בלילה. [רש"י]

בפרשת "וזאת הברכה" על הפסוק "ולא קם נביא בישראל כמשה", דורשים חז"ל, בישראל לא קם, אבל באומות העולם קם, כדי שלא יהיה פתחון פה לאומות העולם לומר, אילו היה לנו נביא כמשה היינו עבדים להקב"ה. ואיזה נביא היה להם כמשה? זה בלעם בן בעור. שואל רבי חיים מבריסק, איך אפשר לומר שנבואתו של בלעם היתה כנבואת משה, הרי יש הבדל מהותי בין דרגתם הנבואית, משה זכה לנבואה בכל שעות היממה, בעוד שבלעם לא זכה לנבואה אלא בלילה. ועוד, אצל בלעם כתוב "נופל וגלוי עיניים", וכתב רש"י, "כשהיה נגלה עליו לא היה בו כח לעמוד על רגליו ונופל על פניו", בעוד שמשה רבנו התנבא כשהוא היה עומד, וא"כ מה הדמיון?

מסביר ר' חיים, שני הבדלים היו בין נבואת משה לשאר נביאים. א'. בדרגת הנבואה, שאצל משה נאמר "פה אל פה אדבר בו במראה ולא בחידות", שלא כשאר הנביאים. ב'. נבואת כל הנביאים לא נקרא "תורה", משא"כ נבואת משה רבנו היא "תורה". וזה הדמיון של נבואת בלעם לנבואת משה, שלנבואת בלעם גם שם תורה עליה. אמנם גם נבואת האבות הפכה לתורה, שהרי היא כתובה בתורה, אלא שכל זה נעשה לאחר נבואת משה וכתובת דבריהם בתורה, אבל

עיקר נבואתם לא היתה תורה, בעוד שנבואות בלעם בזמן שנאמרה על ידו היה מיד תורה. וזו כוונת הגמ' במסכת בבא בתרא [נ"ד:] "משה כתב ספרו ופרשת בלעם", וכתב רש"י, נבואתו ומשליו (של בלעם) אע"פ שאינם צורכי משה ותורתו וסדר מעשיו. וצריך להבין, הרי משה גם כתב את ספר בראשית אע"פ שאין זה מדבריו, ומה המיוחד בפרשת בלעם? וההסבר, כיון שעל ידי כתיבתו של משה חל על ספר בראשית שם תורה, זה כבר נקרא "תורתו של משה", וכן כל התורה קרויה "תורת משה", שע"י נבואתו וכתיבתו נעשה הדבר לתורה. אבל לפרשת בלעם היה שם "תורה" כבר בעת שנאמרה, לכן היא לא קרויה "תורת משה", שהרי כבר חל עליה שם תורה עוד לפני שכתב אותה משה.

"הנה העם היוצא ממצרים" (כ"ב - י"א)

שואל ה"כלי יקר", מדוע אמר בלעם "הנה העם היוצא" לשון הווה, לכאורה היה צריך לומר "יצא" לשון עבר, וכמו שבלק אמר "הנה עם יצא ממצרים"? ומתרץ, שכוונת בלעם היתה לקטרג על עם ישראל, שהם עדיין בבחינת "יוצאים", כל עוד הם מזכירים את מצרים ואומרים "נתנה ראש ונשובה מצרימה", "זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים", הרי עדיין מחשבתם משוטטת במצרים, וכאילו זה עתה יצאו משם.

"הנה העם היוצא ממצרים ויכס את עין הארץ עתה לכה קבה לי אותו וכו' ויאמר אלקים וכו' לא תלך עמהם לא תאר את העם כי ברוך הוא" (כ"ב - י"א - ב')

הקב"ה שאל את בלעם "מי האנשים האלה עמך". אמר לו בלעם, אתה הרי רצית להשמיד את עם ישראל, היה המעשה עם העגל, רצית להשמידם, אבל בא משה ועמד בפרץ ועיכב בעדך. אח"כ היה המעשה עם המרגלים, ושוב היה זה משה שעייכב בעדך, וכך גם היה עם קרח ועדתו. לכן, הפעם יש לך הזדמנות, באו לבקש שאני אשמיד אותם. "הנה העם היוצא ממצרים ויכס את עין הארץ", זה אותו עם שחטא נגדך ואינך רוצה בו, והנה עכשיו סוף סוף יש לך הזדמנות להשמיד אותם. אומר לו הקב"ה, אתה טועה טעות גדולה, עם כל החטאים שלהם ועם כל הכעס שאני כועס עליהם, אני אוהב אותם ורוצה בטובתם, ולכן "לא תאר את העם כי ברוך הוא", אני מזהיר אותך שלא תקלל אותם, הם עם מבורך. ולא, כאשר בלעם ברח אותם, ציין את מעלתם שאי אפשר לקלל אותם כי ה' עמהם ואוהב אותם - "לא הביט און ביעקב ולא ראה עמל בישראל ה' אלקיו עמו", גם כאשר הם עושים עבירות, הקב"ה לא רואה זאת והוא ממשיך להיות איתם, "ותרועת מלך בו", אומר רש"י, "תרועה לשון חיבה ורעות", ה' אוהב אותם בכל מצב.

"ויאמר אלהים אל בלעם לא תלך עמהם לא תאר את העם כי ברוך הוא" (כ"ב - ב')

מידי שנה כשקראו פרשת בלק, היה ה"חפץ חיים" [הו"ד בספר "פנינים יפות"] מדבר על התנהגותו העיוורת של בלעם, שגם כאשר קיבל מסרים ברורים כל כך מהשמים על התנהגותו הקלוקלת, הוא לא התייחס ולא רצה לראות את הדברים כהווייתן. יסוד גדול מלמדת התורה כל יהודי בפרשה זו. יהודי צריך לדעת, כי כל מה שנעשה סביבו הוא השגחה פרטית כדי שאדם יתבונן ויגלה את המסר הטמון בו. מכל דבר שהוא רואה, עליו ללמוד, להסיק מסקנות, ולא ללכת כעיוור באפילה ולא לרצות להבין כבלעם.

זהו יסוד גדול, ההשגחה הפרטית מזמנת לאדם לראות דברים שעליו ללמוד מהם, והלימוד מהם עשוי לשנות לטובה את כל מהלך חייו, אבל כל זאת בתנאי שיפקח את עיניו ויתבונן בנעשה סביבו. אבל בלעם לא היה כך, ממשיך ה"חפץ חיים", בלעם ראה הרבה דברים ולא הבין כלום ממה שראה, לא קלט את המסר שנשלח לו משמים. הרי בהתחלה אמר לו הקב"ה בצורה ברורה "לא תלך עמהם", אך בלעם הבין שהכוונה לא ללכת עם שרים כאלו, כאילו הם לא מספיק חשובים עבורו. בלק שולח לו שרים חשובים ונכבדים מאלו, ואז הקב"ה אומר לו, טוב, "אם לקרוא לך באו האנשים קום לך איתם ואך את הדבר אשר אדבר אליך אותו תעשה!"

אך "ויקם בלעם בבוקר ויחבש את אתונו" בזריזות מופלאה לצאת לדרך, כי השנאה מקלקלת את השורה, אז הקב"ה שולח את המלאך שמנסה בשלוש פעמים לרמוז לו לסגת בחזרה מדרכו הרעה. פעם אחת הוא מסיט את האתון מן הדרך אל השדה, אך בלעם לא מתחיל להבין. בפעם השניה האתון לוחצת את רגלו במשעול הכרמים, אך עדיין בלעם לא מבין את הרמז. בפעם השלישית המלאך חוסם את הדרך והאתון רובצת, אך עדיין בלעם נשאר במריו ולא מנסה להבין שיש כאן משהו לא רגיל, ובמקום זאת הוא מכה את האתון ולא את עצמו... כך גם כאשר האתון פותחת את פיה ומדברת אל בלעם, במקום לפחד, במקום להתעורר, להיבהל, אולי משהו לא בסדר אצלי, אולי זה רמז שאסוג בחזרה, הוא עוד מתווכח איתה, ואפילו שהקב"ה כבר פוקח את עיניו לראות את מלאך ה', הוא עונה בחוצפה "חטאתי כי לא ידעתי כי אתה נצב לקראתי בדרך ועתה אם רע בעיניך אשובה ל". ובפשטות נראה שאכן בלעם תופס את עצמו ומנסה לחזור בתשובה, אבל רש"י מגלה לנו מה היתה כוונת האמיתית במילים האלו, "להתריס נגד המקום היא תשובה זו". אמר לו, הוא בעצמי ציווני ללכת, ואתה מלאך מבטל דבריו? למוד הוא בכך שאומר דבר ומלאך מחזירו. אמר לאברהם "קח נא את בנך", ועל ידי מלאך ביטל את דברו, אף אני, "אם רע בעיניך" אני צריך לשוב... כלומר, כל צורת דיבורו בהתרסה כלפי מעלה. כך נראה אדם שאינו מתבונן, הוא רוצה דבר, וכיון שכך, כל העובדות בטלות, "אל תבלבל אותי עם עובדות". כך אני רוצה". אבל אנחנו, אומר ה"חפץ חיים", אל לנו לנהוג כך, נשים לב ונתבונן סביבנו, הקב"ה שולח לנו כל הזמן בהשגחה פרטית דיבורים ומעשים, שאם רק נתבונן בהם, נוכל ללמוד דרך חיים אמיתית ולתקן את דרכינו ומעשינו.

"ויאמר אלקים אל בלעם לא תלך עמהם לא תאר את העם כי ברוך הוא" (כ"ב - ב')

שואל הגר"א מוילנא, איך בהתחלה אסר הקב"ה על בלעם ללכת עם שרי מואב, ואחר כך התיר לו את ההליכה, שנאמר "אם לקרא לך באו האנשים קום לך אתם", וכי שייך חזרה כלפי שמיא? ועוד קשה, מכיון שנתן לו רשת ללכת, מדוע כעס עליו הקב"ה, כמו שכתוב "ויחר אף א-ל-ה-ים כי הולך הוא"? ומתרץ, יש הבדל מהותי בין לשון "עם" או "עמו", לבין לשון "את" או "אתו". הלשון "עם" "עמו" משמעותו ביחד, בשווה, בכוונה אחת ממש, כששני הצדדים במעמד שווה ואין אחד פועל יותר מחבריו. לעומת זאת, הלשון "אתו", אפילו שמשמעותו עשייה משותפת, בכל זאת אין כוונת העושים שווה, וליבם אינו שווה בכוונת העשייה, ואפילו אם עושים בכוונה אחת, בכל זאת האחד פועל והשני נפעל. גם כאן, בתחילה אמר השי"ת לבלעם "לא תלך עמהם", שהכוונה שהם רוצים שתלך יחד איתם לקלל את ישראל, אין לך

ללכת בכוונה זו. אבל כאשר התאמץ בלעם ללכת, אמר לו הקב"ה "קום לך אתם", מה שאסרתי לך ללכת הוא בכוונה לקלל, אבל אם תלך "אתם", שליבך וליבם לא שווה ואין כוונתך ככוונתם, אז אתה יכול ללכת. ואם באמת בלעם היה שומע בקול הקב"ה, הקב"ה לא היה כועס עליו, אבל בפסוק כתוב "וילך עם שרי מואב", ליבו כליבם שווה, כי גם הוא חשב לקלל אותם, לכן "ויחר אף א-ל-ה-ים", כי עבר על מצוותו. אמנם, בסופו של דבר, כאשר הוא פגש את המלאך, אמר לו המלאך "לך עם האנשים", וכמו שכתב רש"י, בדרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו, כי חלק עמהם, וכמו שכוונתו שווה לכוונתו, כן מידה כנגד מידה סופו להיאבד מהעולם יחד איתם.

"ויאמר אלוקים אל בלעם לא תלך עמהם לא תאר את העם כי ברוך הוא" (כ"ב - י"ב)

אמר לו אם כן אקללם במקומי. אמר לו לא תאר את העם. אמר לו אם כן אברכם, אמר לו אינם צריכין לברכתך כי ברוך הוא. משל אומרים לצרעה, לא מדובשך ולא מעוקצך. [רש"י]

כשהקב"ה אסר על בלעם לקלל את בני ישראל, מה פתאום עלה בדעתו של בלעם הרשע לברכם, הלא הוא שונא לישראל יותר מבכל?

אכן במדרש "שוחר טוב" בתהילים [סוף מזמור א'] כתוב 'אמר בלעם בשביל שאני צדיק אינו מבקש להטריחני', והיינו שלבלעם היתה נפש גבוהה ולכן הוא סבר שהקב"ה לא רוצה להטריח אותו ללכת עד למקומם, אבל במקומו הוא יכול לקלל.

ה"כתב סופר" מיישב, בלעם חשב שאולי הסיבה שהקב"ה אומר לו שלא ללכת לקללם במקומם משום שעד שבלעם יבוא לשם כבר יעבור הזמן שראוי לקללם, כי הם יעשו מלחמה עם בלק וינצחוהו, לכן עליו לקללם במקומו.

האדמו"ר רבי יעקב אריה מרדכימין מתרץ, כשבלעם ראה שלא יוכל לקלל את ישראל, נתחכם לברכם בעושר, ועל ידי כך יתקיים בהם 'שמנת עבית כשית' [דברים ל"ב - ט"ז] ויוכל להחטיאם, ולעורר את כעס הקב"ה עליהם. על זה ענה לו הקב"ה, אינם צריכין לברכתך, 'כי ברוך הוא' - הם כבר מבורכים מהאבות הקדושים, שהמשיכו להם שפע ממקור הקדושה, והשפעה זו לא תזיק להם, אדרבה תוסיף להם כח לתורה ולעבודה.

"לא תלך עמהם לא תאר את העם כי ברוך הוא" (כ"ב - י"ב)

משל, אומרים לצרעה לא מדובשך ולא מעוקצך. [רש"י]

בספר "שארית מנחם" של האדמו"ר מוישנאו כתוב, כידוע, דבש דבורים לא בא מגופה של הדבורה, ולכן הוא מותר באכילה, ואין דינו כיוצא מהטמא, וכמו שהשו"ע [יור"ד סימן פ"א] אומר, שהדבורה אינה אלא מלקטת מהפרחים ומעבירה לכוורת. כנגד זה, עקיצתה עקיצת ארס, באה מעצם גופה. וכך בלעם, הדבש שלו, ברכותיו ונבואותיו המתוקות, לא באו ממנו, שלא היה לו כל חלק ושייכות אליהן, אבל עקיצותיו, הקללות והעצות בענייני זימה, באו ממנו, נבעו מתוך תוכו, מעצם עצמותו.

בנובהרדוק היו אומרים, אין בכח האדם להטמין ולהצפין את מאווי ליבו הפנימיים. אם בפנימיותו הוא רע, על כרחו יתבטא הדבר, ולו במעט, גם בחיצוניות, אם בדיבור, אם במעשה ואם בלבוש, וכמה שינסה בכל רוחו להסתיר ולהכחיש, על כרחו יתפרץ הדבר ויתבטא באיזו הנהגה חיצונית.

ללכת בכוונה זו. אבל כאשר התאמץ בלעם ללכת, אמר לו הקב"ה "קום לך אתם", מה שאסרתי לך ללכת הוא בכוונה לקלל, אבל אם תלך "אתם", שליבך וליבם לא שווה ואין כוונתך ככוונתם, אז אתה יכול ללכת. ואם באמת בלעם היה שומע בקול הקב"ה, הקב"ה לא היה כועס עליו, אבל בפסוק כתוב "וילך עם שרי מואב", ליבו כליבם שווה, כי גם הוא חשב לקלל אותם, לכן "ויחר אף א-ל-ה-ים", כי עבר על מצוותו. אמנם, בסופו של דבר, כאשר הוא פגש את המלאך, אמר לו המלאך "לך עם האנשים", וכמו שכתב רש"י, בדרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו, כי חלק עמהם, וכמו שכוונתו שווה לכוונתו, כן מידה כנגד מידה סופו להיאבד מהעולם יחד איתם.

"ויאמר אלוקים אל בלעם לא תלך עמהם לא תאר את העם כי ברוך הוא ויקם בלעם בבוקר ויאמר אל שרי בלק לבו אל ארצכם כי מאן ה' לתתי להלך עמכם" (כ"ב - י"ב - ג')

"להלך עמכם - אלא עם שרים גדולים מכם". [רש"י]

בלעם אומר לשרי בלק שהקב"ה מונע ממנו ללכת איתם משום כבודו, כלומר אין זה מכבודי ללכת עם שרים פשוטים כמותכם, שואל רבי חיים שמואלביץ, בלעם הרי היה נביא, וא"כ איך פירש את דבר ה' כרצונו ולפי נטיית ליבו, הרי הוא מתכחש בכך מהסיבה האמיתית שהקב"ה אמר לו "לא תלך עמם לא תאר את העם כי ברוך הוא".

ומתרץ, בלעם לקה בחרשות סלקטיבית, ששורשה נעוצה בתכונה אנושית שמצויה ביותר לדאבונו, והיא, "האדם שומע מה שהוא רוצה לשמוע", ולכן שמע את שרצה לשמוע ואמר לאחרים את מה שכאילו שמע. א"כ, למדנו מכאן יסוד גדול, אדם חייב לעמוד כל הזמן על המשמר, ולבדוק אם הדברים שהוא שומע אכן נאמרו, או שמא שמע הוא את מה שהוא מעוניין לשמוע.

רעיון זה כבר קדם לו **הסבא מנובהרדוק** על מה שאמר לכן ליעקב אחרי בריחתו עם נשותיו "יש לאל ידי לעשות עמכם רע ואלוקי אביכם אמש אמר אלי לאמר השמר לך מדבר עם יעקב מטוב עד רע" [ל"א - כ"ט]. ולכאורה צריך להבין, איך מעיז לכן לומר שהוא יכול לפגוע ביעקב, הרי באותה נשימה הוא ממשיך ואומר "ואלוקי אביכם אמש אמר אלי לאמר השמר לך מדבר עם יעקב מטוב עד רע", זאת אומרת שהוא לא יכול לעשות כלום? אלא, שהדבר יובן על פי מעשה שהיה. ישב יהודי בתחנת הרכבת, והנה הגיעה הרכבת, אבל הוא לא עלה עליה. ניגש אליו יהודי שהמתין גם הוא לרכבת, שואל אותו למה אינך עולה לרכבת? ענה לו: אין לי כסף לרכוש כרטיס. שאל אותו האיש, אם אין לך כסף, מדוע אתה יושב כאן? ענה לו, יש לי ביטחון בקב"ה שיזמין לי כרטיס. והנה, משמיע הרכבת צפירה אחת, צפירה שניה, ו... צפירה שלישית. כבר נשמע קול הקטר הנושם בכבדות, לפתע עובר יהודי במרוצה, וצועק ליהודי הממתין בביטחון "מה אתה יושב, הלא הרכבת כבר מתחילה לזוז. אם אין לך כרטיס, קח כרטיס ועלה מהר לקרון", וכך עשה, עלה לרכבת והיא התחילה לנסוע. ניגש אליו אותו יהודי שלעג לו ולבטחונו, ואומר לו: תראה אזה מין שוטה אתה, איך אתה יכול לסמוך על הביטחון שלך? אילו איחר היהודי הזה בשניה אחת, לא היית יכול לנסוע...

סיים **הסבא מנובהרדוק** (שכנראה הוא עצמו היה יהודי שהמתין בתחנת הרכבת וכולו מלא במידת הביטחון) ואמר: זה מה שלבן אמר: "יש לאל ידי לעשות עמכם רע" תוך כדי שאומר "ואלוקי אביכם אמש אמר אלי וכו' השמר

"לא תלך עמהם לא תאיר את העם כי ברוך הוא" (כ"ב - י"ב)

בספר "ילקוט דוד" מביא בשם המפרשים, מדוע לא רצה הקב"ה שיקלל בלעם את ישראל, הרי היה בידו של הקב"ה לברכה ולא יועילו קללותיו של בלעם? אלא, גלוי וידוע לפניו יתברך, שבסוף פרשה זו יחטאו בני ישראל ויפלו במגיפה, ואז יאמרו אומות העולם שקללותיו של בלעם עזרו, ולכן לא אפשר לו הקב"ה לקללם.

"לא תאיר את העם כי ברוך הוא" (כ"ב - י"ב)

כתוב במדרש [בר"ס - י"ג], למה לא נפקדה רבקה עד שהתפלל עליה יצחק? שלא יהיו עובדים כוכבים אומרים תפילתנו עשתה פירות, שהרי לבן אחיה ברך אותה "אחותנו את היי לאלפי רבבה", לכן, כל עוד לא התפלל עליה יצחק, היא היתה עקרה, כך אי אפשר לומר שברכתו של לבן הועילה, אדרבה, ברכתו אינה מועילה, שהרי הוא ברך אותה "את היי לאלפי רבבה" ולמרות זאת היא עקרה, רק לאחר שיצחק התפלל - "ויעתר יצחק לה' לנכח אשתו כי עקרה היא", הקב"ה פתח את רחמה, כעת ידעו כולם כי ברכתו של לבן אין בה ממש ורק תפילתו של יצחק הועילה.

על פי זה אפשר לבאר את מעשיו של בלעם הרשע. בלעם בתחכמו המרשיע זמם למנוע את הברכה מעם ישראל, כיצד? פשוט מאוד: הוא יברך את ישראל ואז הקב"ה ימנע את קיומן של הברכות הללו, כדי שלא יאמרו שברכותיו של בלעם עושות פירות, ונמצא שעל ידי כך ישיג את שלו, שמהברכה תצא קללה, שלא יתברכו. על זה נאמר "לא מדובשך ולא מעוקצך", זה הדבש והעוקץ יחד. אמר לו הקב"ה, טעות בידך! רבקה אמנם לא התברכה ולא נפקדה כדי שלא יגידו שזה מברכותיו של לבן, אבל עם ישראל התברך מהקב"ה עוד לפני בלעם - "כי ברוך הוא", אם כן אין חשש שיגידו שברכותיו של בלעם עושות פירות וכי ישראל מבורכים בגללו.

"ויקם בלעם בבוקר ויאמר אל שרי בלק לכו אל ארצכם" (כ"ב - י"ג)

שואל ה"אור החיים", מה גרם לזריזותו של בלעם לשלחם מביתו מבעוד בוקר? ומתוך, צר עין - רשע זה, מיהר לשלחם לפני שיגיע זמן פת של שחרית, כי חשש שמא הם יתעכבו בעיר ואז סעודתם עליו. [ועיי' עוד להלן (כ"ב - י"ט) על הפסוק "ועתה שבו נא בזה גם אתם הלילה" בעניין קמצנותו של בלעם].

שואל בספר "דעת שרגא", מדוע התורה ראתה צורך לספר לנו על קמצנותו של בלעם? ומתוך, יש כאלו שאומרים, שמע, אני אמנם לא דתי ולא שומר מצוות, אבל בעניינים שבין אדם לחבירו אני מקפיד. אומרת התורה שאין זה כך, יכול להיות שאדם אינו מושחת במידותיו, אבל לא יתכן שבעניינים שבין אדם למקום הוא בתחתית המדרגה ובבין אדם לחבירו הוא מושלם. אי אפשר להיות רשע כלפי שמים, ויחד עם זה להיות בעל נימוסים ודרך ארץ. מי שירוד מבחינה רוחנית, לוקה בחסר גם בהתנהגותו עם הזולת.

"ויאמר אל שרי בלק וכו' ויאמר אל עבדי בלק" (כ"ב - י"ג - י"ד)

שואל רבנו בחיי, מדוע בתחילה קורא להם שרים, ואחר כך עבדים? ומתוך, אין כאן רק שינוי לשון, אלא שהתורה מגלה לנו איך התייחס אליהם בלעם שהיה גבה עיניים וגם הלב. הראשונים שהיו פחותים בדרגתם ובאו אליו בהכנעה, התייחס אליהם בלשון שרים, אבל האחרונים שהיו נכבדים וחשובים

ודיברו גבוהה גבוהה, בלעם ענה להם בשפתם ובצורה מזלזלת, ונתן להם את תחושת השפלות, ונתן להם להבין שהם בעיניו נחשבים עבדים. בספר "פענח רזא" מסביר את שינוי הלשון. הראשונים היו שרים של בלק, אבל בדרגת נאמנותם לא היתה גבוהה לעומת השליחים האחרונים שהיו בדרגת נאמנות גבוהה יותר, עד כדי כך שהוא יכול לשלוח בידם הצעת שוחד לבלעם ולא חשש שיפרסמו את הדבר. נאמנותם היתה מוחלטת כעבד לרבו, שזו דרגה גבוהה יותר משר למלכו.

"ויען בלעם ויאמר אל עבדי בלק אם יתן לי בלק מלא ביתו כסף וזהב וכו'" (כ"ב - י"ד)

למדנו שנפשו רחבה ומחמד ממון אחרים. [רש"י]

שואל ה"תורה תמימה", הרי המשנה באבות [י - ט] מביאה את המעשה שהיה אצל רבי יוסי בן קיסמא שאמר אם אתה נותן לי כל כסף וזהב ואבנים טובות ומרגליות שבעולם, אין אני דר אלא במקום תורה, ולא אומרים על רבי יוסי בן קיסמא שנפשו רחבה ומחמד ממון אחרים אפילו שאמר כמעט את אותה לשון שאמר בלעם, וא"כ, מדוע אצל בלעם מפרשים לשון זה לגנאי? ומתוך, שם המעשה היה כך: אדם זה הציע לר' יוסי בן קיסמא שילך לגור בעירו ויתן לו אלף אלפי דינרי זהב, ההצעה באה מצידו, כשר' יוסי בן קיסמא לא הזכיר מילה אחת על כסף. ואחרי שהוא הציע, הוא דוחה אותו במילים שלו. אבל כאן, הרי בלק לא הציע לבלעם שום כסף, אלא אמר "כי כבד אכבדך מאוד", היה לו לבלעם לענות לו מעין ההצעה, שלא יכול להתכבד בשום כבוד לעבור את פי ה', ולמה ענה לו בענייני כסף? אלא, סימן הוא שנפשו רחבה ומחמד ממון אחרים.

עוד הסבר מביא בספר "תוספת ברכה", יש חילוק בין דברי בלעם לבלק, לבין דבריו של ר' יוסי בן קיסמא, מה שאמר ר' יוסי בן קיסמא "אפילו אתה נותן לי כל כסף וזהב ואבנים טובות ומרגליות שבעולם", הם הפרזה שאינה קיימת במציאות, כי אין אפשרות להשיג את זה, בהכרח כוונת ר' יוסי בן קיסמא היתה להמחיש לאותו אדם בדרך משל את נחישותו לסרב להצעתו, כי כשם שאין לו אפשרות לתת לו כל כסף וזהב שבעולם, כך אין באפשרותו לעזוב מקום תורה, אבל בלעם ביקש דבר שאפשר לקיים, וזה מראה שהתכוון באמת למה שאמר.

רבי לייב חסמן מסביר את ההבדל בין בלעם לבין ר' יוסי בן קיסמא, שר' יוסי בן קיסמא אמר "איני דר", פירוש, "טוב לי תורת פוך מאלפי זהב וכסף", אין לכסף אצלי שום חשיבות כי אני גר רק במקום תורה. אבל בלעם אמר "לא אוכל לעבור", שבמעמקי ליבו רוצה מאוד את הכסף והזהב, אבל מה אעשה והקב"ה אסר עליו ואין הוא יכול לקלל את ישראל כחפצו.

בספר "פניני קדם" מתוך, הגמרא בבבא קמא [ל"ח]. מספרת, כשנפטרה בתו של רב שמואל בר יהודה, ביקשו מעולא ללכת לנחמו, אמר להם שאינו יכול, כי הם רגילים לומר: "מה אפשר לעשות?", כלומר, הבחירה של ה' לא טובה, כביכול, אבל כיון שהוא בעל הבית, אינו יכולים לעשות כלום. ודבר זה נקרא כפירה! עליך לדעת, שגם אם בידך לעשות, היית עושה אותו הדבר, כי זה

הטוב ביותר בשבילך. הקב"ה אוהב אותנו, וכל מה שהקב"ה עושה, לטובה הוא עושה!!!

בלעם אומר להם "אם יתן לי בלק מלא ביתו כסף וזהב לא אוכל לעבור את פי ה'; כלומר, הקב"ה יותר חזק ממני, אבל אילו רק יכולתי... ומנגד, ר' יוסי בן קיסמא אומר, שגם בעבור אלפי דינרי זהב, הוא לא יהיה מוכן לגור אלא במקום תורה. וההבדל ביניהם, שבלעם מוכן עבור כסף וזהב לעבור על התורה, ואילו ר' יוסי בן קיסמא מוכן לוותר על מלוא כסף וזהב על מנת לגור במקום תורה.

"ויען בלעם ויאמר אל עבדי בלק אם יתן לי בלק מלא ביתו כסף וזהב לא אוכל לעבר את פי ה' אלקי לעשות קטנה או גדולה" (כ"ב - י"ח)

לכאורה יש לתמוה, מדוע בלעם נחשב לרשע כל כך גדול, הרי הוא הודה ואמר שאינו עובר על פי ה', וכן בהמשך הוא שמע לקול דברי המלאך, ומדוע הוא נחשב לרשע גדול. וביאר בזה מרן הגאון רבי אלחנן וסרמן זצ"ל [קונט' דברי סופרים סי' א' אות כ"ד], הרשעות של בלעם היתה מכך שלא היה אכפת לו מרצון ה', והיינו שכבר מתחילה בלעם ידע שכל הליכתו לקלל את עם ישראל זהו נגד רצונו של הקב"ה, אבל זה לא היה אכפת לו והוא כן רצה ללכת, ורק אחרי שה' אמר לו לא ללכת אז הוא אינו יכול לעבור את הציווי, אבל את הרצון של הקב"ה לא היה אכפת לו לקיים, וזה מה שאמר בלעם 'לא אוכל לעבור את פי ה' שדוקא את פי ה' הוא אינו יכול לעבור, אבל רצון ה' לא היה אכפת לו לא לקיים, וזוהי רשעותו הגדולה.

ומאידך, צדיק הוא מי שמקיים את רצון ה' ואפילו שה' לא ציווה על זה, אלא כיון שהוא יודע שכך הוא רצון ה' הוא מקיים את זה, וכמו שמצינו אצל אברהם אבינו ע"ה, שמבואר בדרשות הר"ן שלא היה ציווי על ניסיון העקידה אלא בקשה כלשון הכתוב "קח נא", ואע"פ שלא היה ציווי לעקידה, מכל מקום כיון שאברהם אבינו הבין שזהו רצון ה' הוא עשה זאת מיד, ועל זה אנחנו אומרים בראש השנה בזיכרונות 'וכבש רחמי לעשות רצונך בלבב שלם', וזהו ההבדל בין הצדיק לרשע, שהצדיק מקיים גם מה שהוא לא נצטווה מכיון שיודע שזהו רצון ה'.

"אם יתן לי בלק מלא ביתו כסף וזהב לא אוכל לעבור את פי ה'" (כ"ב - י"ח)

למדנו שנפשו רחבה ורוח גבוהה ומחמד ממון אחרים. [רש"י]

כשיעקב אמר [בראשית כ"ט - כ"א] "הבה את אשתי ואבואה אליה", אומר רש"י, והלא קל שבקלים אינו אומר כן, אלא להוליד תולדות אמר כן. מכאן, שהעיקר היא הכוונה שבדברים. יעקב שמתכוין לשם שמים בכל דבריו, גם כאן לטובה מתכוון. ואילו בלעם, אף כשהוא מתחמד אינו מתכוין אלא "למלא ביתו כסף וזהב".

ה"חפץ חיים" היה אומר, בלעם אומר אל עבדי בלק בצדקנות: "אם יתן לי בלק מלא ביתו כסף וזהב לא אוכל לעבור את פי ה' אלקי". תראו איזה רמאי היה בלעם, כלפי חוץ הוא מראה כאילו ליבו שלם עם הקב"ה, אך בלב פנימה, כל כולו מעשה פעור.

"ויען בלעם ויאמר אל עבדי בלק אם יתן לי בלק מלא ביתו כסף וזהב וכו'" (כ"ב - י"ח)

למדנו שנפשו רחבה ומחמד ממון אחרים. [רש"י]

בספר "מליץ יושר" שואל, איך לומדים מהתבטאות אחת על תכונות נפשו של בלעם, הרי זהו לשון בני אדם, אפילו אם תתן לי סכום גדול יותר, בכל זאת לא אעשה כדברך? אלא, רואים מכאן, שאין כזה מושג שאדם עושה מעשה סתם, בלי סיבה. כל דיבור, תנועה או אפילו דבר ליצנות של האדם, הוא פועל יוצא של פנימיותו, ומי שבפנימיותו ובתוך תוכו אינו "מחמד ממון אחרים", אינו מתבטא לעולם בלשון זו "אם יתן לי בלק מלא ביתו כסף וזהב". מכאן, שניתן להבחין בתכונות האדם מכל פעולותיו, הן דבר קטן וכל שכן דבר גדול, הן במזיד הן בשוגג, אין שום דבר הנעשה או הנאמר במקרה, אלא הכל בא מתוכו, מפנימיותו האמיתית, ומדיבור האדם ניתן להבחין במהותו הפנימית. ואמנם, מצינו בגמ' בפסחים [ג:], שעל פי התבטאות אחת בלשון מוגנה ולא נקיה של כהן שקיבל חלקו בלחם הפנים ואמר "הגיעני כונב הלטאה", הסיקו חכמים שבוודאי יש בו שמץ פסול, ואמנם כשבדקו אחריו, מצאו בו שמץ פסול.

עוד מתרצים, אדם שהוא בעל גאוה, ממילא לא מסתפק במה שיש לו, תכונותיו וכישרונותיו לא תמיד תואמים את המציאות, וכיון שרוצה להוכיח את עצמו ואין לו, ממילא הוא חייב לחמוד ממון אחרים ולהשיג בדרכים לא ישרות כסף שלא לו.

"ויען בלעם ויאמר אל עבדי בלק וכו' לא אוכל לעבור את פי ה' אלקי לעשות קטנה או גדולה" (כ"ב - י"ח)

שואל הגר"א מוילנא, מה הכוונה בדברי בלעם "לא אוכל לעשות קטנה או גדולה", אם קטנה הוא לא יכול לעשות, כ"ש גדולה? מביא הגאון מדרש [הובא ברש"י לקמן כ"ג ט"ז] על הפסוק "וישם ה' דבר בפי בלעם", מה הוא שם? אחד אומר "חכה" ואחד אומר "רסן". מי שאומר חכה זה מה שכתוב "מה אקב לא קבה א-ל", וחד אמר רסן זה מה שכתוב "לא זעם ה'", ודברי המדרש סתומים. מסביר הגאון, ידוע שיש הבדל בין רסן לחכה, חכה היא מחט כפופה שנכנסת בלשון הדג, ודוקרת אותו ומונעת ממנו להוציא את לשונו לחוץ. רסן, פעולתו הפוכה, הוא לוחץ את שפתי הבהמה בחזקה, עד שמתוך הדחק היא מוציאה לשונה לחוץ. לפי"ז אומר הגאון, שאין מחלוקת במדרש, אלא הנהגת הקב"ה עם דבריו של בלעם היתה בשני אופנים. לפעמים היה צורך להשתמש ב"חכה" ולעצור לשונו לתוכו, ולפעמים היה צריך ב"רסן", לאלצו לדבר יותר ממה שרוצה.

כתוב בחז"ל, שבלעם שנא את ישראל יותר מבלק, שבלעם אמר "וגרשתי" מהעולם, ובלק לא אמר אלא "ואגרשנו מן הארץ", אינו מבקש אלא להסיעם מעלי. השם אלוקים מראה על מידת הדין, אבל תחילת השם א-ל הוא מידת החסד, כמו שכתוב "חסד א-ל כל היום" [תהילים נ"ב - ג]. לעומת זאת, שם "הוי-ה" מורה על מידת הרחמים, אבל תחילת השם "י-ה" משמעותו דין, כנאמר "אשרי הגבר אשר תיסרנו י-ה".

בלעם בדבריו רצה לעורר את מידת הדין על ישראל, ולכן היה מבקש להזכיר שמות המורים על מידת הדין, אבל הקב"ה ברחמיו, שם בפיו תמיד שם של רחמים. כשהוא רצה להזכיר שם "אלקים" (דין), שם הקב"ה "חכה" בפיו לדקור את לשונו שלא יוכל לגמור את השם, אלא יאמר "א-ל", שהוא שם של רחמים. וכשביקש לומר "י-ה" (דין), שם הקב"ה "רסן" בפיו והכריחו להוציא לשונו ולומר את כל שם ה' "י-ה-ו-ה" (רחמים). וזה מה שאמר בלעם "מה

ואקב לא קבה א-ל", איך אוכל לקוב אם חייב אני לעצור על ידי החכה שאני אומר "א-ל" שהיא מידת הרחמים, "ומה אזעם לא זעם י-ה-ו-ה", איך יכול אני לזעום אם ה"רסן" מאלצני להזכיר שם "י-ה-ו-ה" במלואו, שהוא מידת הרחמים. זה מה שאמר בלעם "את אשר ישים ה' בפי", היינו רסן או חכה, "אותו אשמור לדבר". על זה אומר בלעם לעבדי בלק "לא אוכל לעבור את פי ה' אלקי", אין באפשרותי להזכיר שמות של דין כרצוני, "לעשות קטנה" - לקצר שם "ה-ו-י-ה" ולומר רק י-ה, "או גדולה" להאריך בשם אלקים, כי החכה והרסן מכריחים אותי להאריך ולקצר כרצון ה', להקטין ולהגדיל בשמותיו כדי שלא אוכל לקללם.

"וַיֹּאמֶר לוֹ אִם לִקְרֹא לְךָ בָּאוּ הָאֲנָשִׁים קוֹם לְךָ אַתָּה וְאֵת הַדָּבָר אֲשֶׁר אֲדַבֵּר אֵלֶיךָ אוֹתוֹ תַעֲשֶׂה" (כ"ב - כ)

מה הפירוש "קום לך אתם"? ועוד צריך להבין מה השתנה שהקב"ה אומר לו שהוא כן יכול ללכת איתם? הגמ' במכות [י:] אומרת, בדרך שאדם רוצה ללכת מוליכין אותו. שואל המהרש"א מה הכוונה מוליכין אותו? ומתרץ עפ"י מש"כ בכמה מקומות שכל מחשבה ודיבור ומעשה האדם בורא לו מלאך לפי ענינו אם לטוב אם לרע, ולכן אמר בדרך שאדם רוצה לילך, מוליכין אותו אותם המלאכים שנבראו מאותו רצון ומחשבה.

מחדש המהרש"א שאפילו ממחשבה נברא מלאך שמוליך אותו לעשות את מחשבתו הרעה, ומביא ראיה מפרשתנו, שהקב"ה אמר לבלעם "לא תלך עמהם", וכתוב "קום לך אתם", רצונו ודעתו הרעה לילך אתם הביאו לכך ששלח לו הקב"ה מלאך כרצונו ומחשבתו שאמר לו "קום לך אתם". לכן, כשאדם מתחיל לחשוב על עבירה, כבר אז צצים הקשיים שלו לעמוד כנגד יצרו. כך הדבר לגבי מצוות, כבר מהמחשבה נברא מלאך, והוא זה שמוליך אותו אל מעשה המצווה - "בדרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו".

"קוֹם לְךָ אִתָּם" (כ"ב - כ)

בתחילת הפרשה הורה הקב"ה לבלעם שלא ילך לקלל את ישראל, ואילו אחר כך, כשהשלוחים שהגיעו היו שרים נכבדים, הסכים הקב"ה שבלעם ילך עמהם. וצריך בירור, מה נשתנה?

ביאר רבי יעקב יצחק רודרמן: כמו שיש בהנהגת הבריאה טבע שתפילה מתקבלת הוא הדין לגבי קללה. בתפילה בלעם היה רוצה לקללם בכוונה גמורה בלי שום פניות, לכן הוצרך ה' לעכבו, שהרי אם היה הולך ומקללם מתוך שנאתו שהיה שונאם יותר מבלק, היתה קללתו מתקיימת חלילה! אך בפעם השנייה, שהיה בזה גם ענין של כבוד כמבואר בפסוקים, על זה כבר לא הקפיד ה', שהרי בוודאי בזה לא תתקיים הקללה.

"וַיִּקַּם בִּלְעָם בְּבוֹקֵר וַיַּחֲבֹשׁ אֶת אֶתְנוֹ וַיֵּלֶךְ עִם שְׂרֵי מוֹאָב" (כ"ב - כ"א)

אמר הקב"ה, רשע, כבר קדמך אברהם שנאמר וישכם אברהם בבוקר ויחבש את חמורו. [רש"י]

שואל הרבי מקוצק, מה ההשוואה? ומתרץ, שכך אמר הקב"ה, ומה אברהם שקם בבוקר מוקדם וחבש את חמורו בעצמו כדי לקיים רצוני ובכל זאת לא יצא מזה כלום, שלא נתתי לו להקריב את יצחק, כי אני רוצה בקיומה של אומה זו, כל שכן שאתה הולך נגד רצוני, שמזימתך שלך להרע לישראל תופר.

"וַיִּקַּם בִּלְעָם בְּבוֹקֵר וַיַּחֲבֹשׁ אֶת אֶתְנוֹ וַיֵּלֶךְ עִם שְׂרֵי מוֹאָב" (כ"ב - כ"א)

מכאן שהשנאה מקלקלת את השורה שחבש הוא בעצמו, אמר הקב"ה, רשע כבר קדמך אברהם אביהם שנאמר וישכם אברהם בבוקר ויחבש את חמורו. [רש"י]

שואל רבי ברוך מרדכי אורחי בספרו "ברכת מרדכי", מה זכות יש למצוא ב"זריזות" לדבר רשעות זה, הלא כל תכליתה לקלל את ישראל, להכחידם?

ואקב לא קבה א-ל", איך אוכל לקוב אם חייב אני לעצור על ידי החכה שאני אומר "א-ל" שהיא מידת הרחמים, "ומה אזעם לא זעם י-ה-ו-ה", איך יכול אני לזעום אם ה"רסן" מאלצני להזכיר שם "י-ה-ו-ה" במלואו, שהוא מידת הרחמים. זה מה שאמר בלעם "את אשר ישים ה' בפי", היינו רסן או חכה, "אותו אשמור לדבר". על זה אומר בלעם לעבדי בלק "לא אוכל לעבור את פי ה' אלקי", אין באפשרותי להזכיר שמות של דין כרצוני, "לעשות קטנה" - לקצר שם "ה-ו-י-ה" ולומר רק י-ה, "או גדולה" להאריך בשם אלקים, כי החכה והרסן מכריחים אותי להאריך ולקצר כרצון ה', להקטין ולהגדיל בשמותיו כדי שלא אוכל לקללם.

רבי חיים אבועלפיה מתרץ, הגמ' בברכות [י:] אומרת, "ויודע דעת עליון", שהיה בלעם יודע לכונן אותה שעה שהקב"ה כועס בה. וכמה זעמו של הקב"ה, רגע. שואלים שם התוס' [ד"ה שאלמלי], ואם תאמר מה היה יכול בלעם לומר בשעת רגע. "יש לומר "כלם", אי נמי מאחר שהיה מתחיל קללתו באותה שעה, היה מזיק אפילו לאחר מכן". לפי"ז מפרש רבי חיים אבועלפיה את הפסוק "לעשות קטנה או גדולה". "קטנה" זה התירוץ הראשון בתוספות, לומר את המילה "כלם". "גדולה", היינו התירוץ השני בתוספות, שאמנם הוא אומר את כל הקללה, אלא שאת תחילתה הוא אומר ברגע זעמו. ועל זה אמר בלעם, שבשתי האפשרויות האלו הוא תלוי ברצון ה'.

"וְאֵת הַדָּבָר אֲשֶׁר אֲדַבֵּר אֵלֶיךָ אוֹתוֹ תַעֲשֶׂה" (כ"ב - י"ט)

מפסוק זה לומד רבי חיים מבריסק את ההבדל בין דרגת נבואתו של בלעם, לעומת דרגת נבואת משה רבנו. משל לשני מלכים שהיו צריכים לדון בנושא חשוב בענייני המלוכה. שלח המלך שליח מטעמו אל עמיתו המלך. ברור הדבר, שאותו שליח שאמור לנהל משא ומתן בשם המלך, צריך להיות מקורב מאוד למלך, כדי שהמלך יסמוך עליו ויתן בו אמון מלא שיעשה שליחותו במלואה, ועליו להיות חכם ונבון כדי שידע להסביר בדיוק את נושא השליחות ומטרתה. אבל המלך השני שלח את תשובתו במכתב ע"י שליח. ברור ששליחות כזו יכולה להתבצע גם ע"י שליח פשוט, כי כל פעולתו היא רק "מסירת מכתב". זהו ההבדל בין משה לבלעם, משה רבנו היה שלוחו של מקום למסור את הדברים בע"פ, ואיתו הקב"ה דיבר פה אל פה, במראה ולא בחידות, ובודאי שמעלתו היתה נשגבה. להבדיל, בלעם צריך היה רק למסור את מה שאמר לו הקב"ה, וכמו שכתוב "אשר ידבר ה' אותו אדבר", ובודאי שלשם כך לא צריך קירבה למלך ולא כל מעלה מיוחדת.

"וַעֲתָה שָׁבוּ נָא בְּזֶה גַם אַתֶּם הַלֵּילָה" (כ"ב - י"ט)

החיד"א בספרו "נחל קדומים" מבאר בשם רבנו אפרים את שינוי הלשון, שלשליחים הראשונים מציע בלעם "לינו פה הלילה", ולשליחים האחרונים הוא אומר "שבו נא בזה": בלעם קמץ היה, את הראשונים האכיל והשקה והלין אצלו, כי חשב שהוא לא יפסיד מוכך, כי לא העלה על דעתו שהקב"ה ימנע ממנו ללכת, ולכן אמר להם "לינו פה", אבל אצל האחרונים, חשש שמא יפסיד את שכרו, כי יהיה לו אסור ללכת איתם והם לא ישלמו לו עבור האירוח, לכן אמר להם "שבו נא בזה", תתעכבו כאן בעיר, לכו לבית מלון ותשכרו חדר,

אומר ה"ברכת מרדכי", הנה בלעם קפץ על המציאה כמוצא שלל רב, הלא הקב"ה אמר לו "קום לך", באה לפניו מצוה, וירץ לקיימה, ולא זו בלבד, אלא הוא עצמו יקריב את מעמדו, לשם שמים ויחבש אישית את אתונו, אולי תעמוד לו זכות זאת למילוי "רצונו"... ובשמים אין דוחים זאת על הסף, אמנם רשע הוא, ולא עוד אלא שרשעותו גוברת והולכת, שהרי מנצל הוא את שמייעתו בקול ה' ואת זריזותו לקיום מצות "קום לך" כדי - לעבור על פי ה', לקלל את ישראל, ובדין שמים שום דבר לא הולך לאיבוד, נרשמת נקודת הזכות, כי אמנם שמע בלעם והזדרז לקיים את מצות ה' וחבש את אתונו בזריזות, לקיים את ה"קום לך אתם" ובאמת היה מה לחשוש מהזכות הזאת העומדת לבלעם, אלא שזכות זאת עצמה כבר עומדת לישראל ע"י זריזותו של אברהם אבינו. הנה כי כן חשבון שמים נורא מאד!

והביא שישמע מאביו הגאון ה"חכם צבי" בעת שהיה קטן, שהקשה איך חרה אף אלוקים אז, הלא אמרו [ברכות ז:]: "דעו כמה צדקות עשיתי עמכם שלא כעסתי בימי בלעם?"

ותירץ, זה מה שאמר הכתוב, "כי הולך הוא", כלומר - לפי שהיה אז מהלך - שאינו יכול לכוון היטב, כמו שאמרו במתפלל היה רוכב על החמור - ירד, היה מהלך בדרך - יעמוד, ולקללתו היה צריך כוונה עצומה כמו שאמרו "שאיין כל בריה יכולה לכין אותה שעה חוץ ממנו, אם כן היה צריך גם הוא לעמוד על כל פנים באותה שעה, ודברי פי חכם חן.

"ויחר אף א-ל-ה-ים כי הולך הוא" (כ"ב - כ"ג)

מובא בספר "הצדיק ר' שלמה" ביאור נחמד על פסוק זה, הגמרא בברכות [ו:]: מספרת על צדוקי אחד, שכנו של ר' יהושע בן לוי, שהיה מציץ לו מאוד, ור' יהושע בן לוי רצה להפטר ממנו. וניסה לנצל את הרגע שבו הקב"ה כועס ולקלל אותו באותו זמן ואותו צדוקי ימות, ומתי חל רגע זה? יש דרך לדעת זאת, על יד שרואים שכרבותו של תרנגול לבנה לגמרי. לקח ר' יהושע בן לוי תרנגול, וחיכה לרגע המדויק. כדי שבאותו רגע יוכל לקלל את אותו צדוקי, ולבטח קללתו תתקיים. כשהגיע הרגע, נרדם, הבין ר' יהושע בן לוי שמן השמים כוונה שלא תתמלא בקשתו. בלעם שרצה לקלל את ישראל, רצה לכין את הרגע שבו הקב"ה כועס, מה עשה, לקח תרנגול וחיכה לרגע המתאים. אלא, שהוא ראה שהוא מתחיל לנמנם, וכדי שלא להרדם החל ללכת הלך ושוב. זהו שנאמר "ויחר אף א-ל-ה-ים כי הולך הוא", היה עליו כעס משמים על שהתעקש שלא להרדם ולכוון את קללתו לרגע כעסו של הקב"ה.

"ויחר אף א-ל-ה-ים כי הולך הוא ויתיצב מלאך ה' בדרך לשטן לו" (כ"ב - כ"ג) שואל ה"חפץ חיים", "ויחר אף אלוקים" זו מידת הדין, "ויתיצב מלאך ה'" זו מידת הרחמים, מדוע באה מידת הרחמים לעזור לבלעם? אומר ה"חפץ חיים", אדם ירא שמים שומע וקשוב כל הזמן למה שנעשה סביבו, ומתרגם זאת לדברים רוחניים. הוא שומע! אבל אדם שאינו ירא שמים, רואה ושומע ובעצם לא שומע. הקב"ה כועס על בלעם, וברוב רחמיו שולח לו מלאך, ולא עזר, פתח את פי האתון ולא עזר. אדם כזה לא רואה ולא שומע. אדם צריך לדעת שכאשר הוא שומע משהו, עליו לחשוב ולהבין מה באמת רוצים לומר לו.

מסופר על הבעל שם טוב, שהיה לו ויכוח עם אחד הרבנים על דרכו, אמר לו אותו רב כי אינו יכול להבין את הדרך. ענה לו הבעש"ט, אל תאמר "אני לא יכול", אלא אני לא רוצה. הלך הרב, ובדרך פגש עגלון גוי שעגלגלו התהפכה, וביקש מהרב עזרה. אמר לו הרב, "איני יכול לעזור לך". אמר לו העגלון, אל תגיד "אני לא יכול", אלא "אני לא רוצה". חזר הרב לבעש"ט. אדם צריך לשמוע ולראות את הנעשה סביבו, וזה ההיפך מבלעם. לכן כתוב "ויחר אף אלוקים", אבל יחד עם זאת שלח לבלעם את "מלאך ה'" - "רחמים", ניסה לרמוז לו לחזור, אבל זה לא עזר.

אומר ה"ברכת מרדכי", הנה בלעם קפץ על המציאה כמוצא שלל רב, הלא הקב"ה אמר לו "קום לך", באה לפניו מצוה, וירץ לקיימה, ולא זו בלבד, אלא הוא עצמו יקריב את מעמדו, לשם שמים ויחבש אישית את אתונו, אולי תעמוד לו זכות זאת למילוי "רצונו"... ובשמים אין דוחים זאת על הסף, אמנם רשע הוא, ולא עוד אלא שרשעותו גוברת והולכת, שהרי מנצל הוא את שמייעתו בקול ה' ואת זריזותו לקיום מצות "קום לך" כדי - לעבור על פי ה', לקלל את ישראל, ובדין שמים שום דבר לא הולך לאיבוד, נרשמת נקודת הזכות, כי אמנם שמע בלעם והזדרז לקיים את מצות ה' וחבש את אתונו בזריזות, לקיים את ה"קום לך אתם" ובאמת היה מה לחשוש מהזכות הזאת העומדת לבלעם, אלא שזכות זאת עצמה כבר עומדת לישראל ע"י זריזותו של אברהם אבינו. הנה כי כן חשבון שמים נורא מאד!

"ויקם בלעם בבוקר" (כ"ב - כ"ג)

כתוב ב"תנא דבי אליהו" (הובא ב"אמרי אמת"), שבלעם לא ישן כל הלילה לפני שהלך לקלל את בני ישראל, והביא רמז לכך, דאצל לבן כתיב "ויבוא אלקים אל לבן הארמי בחלום הלילה", ואילו בבלעם כתיב "ויבוא אלקים אל בלעם לילה" - ולא כתוב 'בחלום הלילה', ש"מ שהיה ער.

האדמו"ר מגור בעל ה"לב שמחה" [פרשת וירא] עומד על הבדלי לשון בין הכתוב אצל אברהם אבינו לבין הכתוב אצל בלעם. כאן כתיב "ויקם", ואילו גבי אברהם אבינו כתיב בפרשת העקידה: [בראשית כ"ב - ג:] "וישכם אברהם בבוקר".

וביאר, אם יצייר אדם לעצמו שמחר בבוקר עליו לשחוט את בנו יחידו שנולד לו לעת זקנתו, הרי פשיטא שכל אותו הלילה לא יוכל לעצום עין בידעו את המצפה לו למחרת. אמנם אברהם אבינו לא שיעה לו הדבר מאומה מסדר יומו, בלילה עלה על משכבו וישן כמו כל לילה, ולמחר השכים בבוקר מוקדם לקיים ציווי בוראו יתברך, וכל זאת משם שהיה מושלם במידת ההשתוות, ולא היה אצלו שום נפקא מינה אם הקב"ה רוצה ממנו את בנו אם לאו, וממילא היתה לו מנוחת הדעת ושלוות הנפש. אבל בלעם, לא הצליח לישון כל הלילה ושכב על מיטתו כל הלילה טרוד ועסוק במחשבותיו ודמיונותיו שלמחר הולך הוא לקלל את עם ישראל שונאיו, ולכן כשיצא ממיטתו בבוקר כתיב "ויקם" ולא וישכם, כיון שלא הקיץ משנתו כלל רק יצא וקם ממיטתו.

"ויחבש את אתונו" (כ"ב - כ"ג)

שואל רבי זלמן סורוצקין זצ"ל, הרי בלעם עשיר מופלג היה, שהרי היה מקבל סכומים גדולים בעבור 'מלאכתו', ואך על פי כן רכב בלעם על אתון ולא על סוס? והרי הזקנים שתרגמו התורה לתלמי המלך בפסוק 'וירכיבם על החמור' [שמות ד' - כ:] תיקנו וכתבו 'וירכיבם על נושא בני אדם' [מגילה ט:]. כדי שלא ישאל למה לא רכב איש כמושה ומשפחתו על סוס, ואם כן מדוע אכן לא רכב בלעם על סוס אלא על אתון?

ותירץ, אתון זו הייתה משונה מכל האתונות, שהרי נבראה בערב שבת בין השמשות, ובוודאי היו בה סימנים מיוחדים, ובחר בה בלעם לרכוב על בריה משונה זו שאין דוגמתה, משום שכך נאה וכך יאה לקוסם קסמים.

"וילך עם שרי מואב ויחר אף אלוקים כי הולך הוא" (כ"ב - כ"ג - כ"ד)

כתוב בגמ' [קידושין ל"ג:] "רכוב כמהלך דמי", מבאר רבי יעקב עמדין זצ"ל בספרו "אם לבינה" ומפרש על פי זה - בתחילה לא רכב על אתונו מיד בצאתו לדרך,

"ויחר אף אלוקים כי הולך הוא" (כ"ב - כ"ג)

הקושיא עולה מאליה, למה חרה אף אלוקים, הלא אלוקים הרשהו לילך, כדכתיב [פסוק כ]: "אם לקרוא לך באו האנשים קום לך איתם". ועיין ברמב"ן. בספר "קדושת לוי" מתרץ על פי מה שכתב רש"י ז"ל בפסוק "אם לקרוא לך" - להנאתך ולטובתך ההליכה לך איתם, אם כן לא הרשה אותו לילך, רק אם יהיה לו הנאה בהליכה, אבל כשלא יהיה לו הנאה מהליכה אין לו לילך. ואם היה יראת ה' נוגע בו, לא די שלא היה לו הנאה מהליכה, רק אדרבה ראוי לו לצער על הליכה לקלל ישראל, וכוונת ה' היה, שמן הסתם לא יהיה לו הנאה מהליכה ובוודאי לא ילך, כי לא אמר לו רק אם יהיה לו הנאה. והרשע בלעם גילה עוצם רשעתו שהלך, בזה הראה שיש לו הנאה ושמחה מהליכה לקלל את ישראל, לזה חרה אף ה' למה יהנה מרשעות כזה לחפזן בהליכה לקלל ישראל".

רבי חיים קניבסקי בספרו "טעמא דקרא" מסביר, הקב"ה לא ציווה את בלעם ללכת, רק אמר לו אתה יכול ללכת, אבל אתה צריך לדעת שלא ייצא לך מזה כלום, מפני ש"אך את אשר אדבר אליך אותו תעשה", וא"כ מה ייצא לך מההליכה הזאת, רק ביזיונות, כי הם רוצים שאתה תקלל ואני אומר לך שאתה תברך, והתוצאה תהיה - ביזיונות, כמו שהיה בסוף באמת. ובכל זאת החליט בלעם ללכת, ומדוע? מפני שרצה ביזיונות? לא, הוא הלך כי חשב שלמרות שהקב"ה אומר לו מה לעשות, הוא יוכל לעשות את ההיפך ולקלל, ועל זה "ויחר אף א-ל-ה-ים".

"ויתיצב מלאך ה' בדרך לשטן לו" (כ"ב - כ"ג)

על אף שבלעם הרשע הולך בדרך לקלל את ישראל ועל אף המידות הרעות שהיו בו, אומר רבי יחזקאל לוינשטיין זצ"ל בספרו "אור יחזקאל" הקב"ה לא עזב אותו ועדיין דיבר עמו, כמו שכתוב "ויבוא אלוקים אל בלעם ויאמר מי האנשים האלה עמך", ולכאורה מדוע דיבר עמו השי"ת, והרי ראינו את המדות הרעות הנמצאות בו ואת עומק שנאת ישראל בו הוא שרוי.

וביותר יש להתעורר, לאחר כל זה, "ויקם בלעם בבוקר וילך עם שרי מואב ויחר אף אלוקים כי הולך הוא ויתיצב מלאך ה' בדרך לשטן לו", ובחז"ל [במדבר רבה ב' - י"ג] מלאך של רחמים היה והיה רוצה למנעו מלחטא שלא יחטא ויאבד. וחזינן שעל אף כל רשעתו של בלעם, מ"מ הקב"ה לא עוזבו ומשתדל בכל האפשרויות להחזירו למוטב, ושולח לו מלאך מיוחד של רחמים להצילו, ונעשה לו נס שאתונו פותחת את פיה, שזה שינוי הבריאה ממש, והכל כדי להחזירו למוטב, וראה בתורה באורך את כל הסימנים שהראה האתון כדי שאולי יתעורר בלעם ויבין שאין רצונו של ה' לקלל ויחזור בו. וזו הערה נפלאה לראות רחמי השי"ת וגודל חסדיו שלא ידח ממנו נדח ואף לרשע כבלעם עושה אותות ומופתים להצילו שלא יאבד.

"והוא רוכב על אתונו ושני נערי עמו" (כ"ב - כ"ג)

הגמ' בסנהדרין [ק"ה]: אומרת, שאלו שרי מואב את בלעם, למה אתה רוכב על אתון? האם כבודו לא יכול להרשות לעצמו לרכב על סוס, הלא אתה אדם חשוב. ענה להם בלעם, "שדאי להו בריטבא", כלומר, בלעם שם את הסוס שלו במרעה. אך יש להבין ומדוע שלא יקח אותו משם, הרי צריך לרכב ממדין

למואב שזהו מרחק הגון? והתירוץ, לפני מכת ברד כתוב שמושה רבנו אומר לפרעה [שמות ט' - י"ז]: "עודך מסתולל בעמי לבלתי שלחם". אומר בעל הטורים, ר"ת בלעם, שהיה היועץ של פרעה והוא שיעץ לו שלא לשלוח את בני ישראל מארצו. כשהגיעה מכת הברד, אומר התרגום "יונתן בן עוזיאל", הירא את דבר ה' הניס את בהמותיו לתוך הבית, ומי שלא, מתו בהמותיו. איוב שהיה ירא לדבר ה', הוא שהכניס את בהמותיו לבית, ובלעם שלא היה ירא לדבר ה', מתו בהמותיו בשדה. משמע, בלעם השאיר את סוסו במרעה, והגיע מכת ברד והרגה אותו, אבל האתון, שחז"ל אומרים שבלעם היה חי איתה, שהתה בביתו ולכן ניצלה.

"ושני נערי עמו" (כ"ב - כ"ג)

גם אצל אברהם אבינו, בשעה שהלך לעקוד את יצחק בנו נאמר בבראשית [כ"ב - ג]: "ויקח את שני נערי עמו", מה הענין בשני נערים? מבאר בעל ה"חידושי הרי"ם", במילה "נער" מרומזות שלוש המידות הטובות אצל אברהם אבינו וכן נגמדים שלוש המידות הרעות שהיו בבלעם: נ' - נפש. ע' - עין. ר' - רוח. וכך אנו מוצאים במשנה אבות [פ"ה - כ"א]: כל מי שיש בידו שלושה דברים הללו מתלמידיו של אברהם אבינו, ושלושה דברים אחרים מתלמידיו של בלעם הרשע: עין טובה ורוח נמוכה ונפש שפלה - מתלמידיו של אברהם אבינו. עין רעה רוח גבוהה ונפש רחבה - מתלמידיו של בלעם הרשע. וזה - סיים רבי יצחק מאיר - כוונת הכתוב אצל שניהם: "ושני נערי עמו", כל אחד לקח עמו לכל מקום את שלוש המידות הטובות בו ואת שלוש המידות אותן דאג להרחיק ממנו.

אך נשאלת השאלה, מדוע נחשבים בעלי המידות הרעות מתלמידיו של בלעם הרשע, מה היה להם ללמוד מבלעם, מילא אצל אברהם אבינו, צריך ללמוד כדי להיות עניו שזו מלאכה קשה מאוד, אבל כדי להיות מתלמידי בלעם, אפשר פשוט להפסיק להיות תלמידו של אברהם אבינו ומיד הופכים לתלמידי בלעם? ההסבר הוא, בלעם רוכב על אתונו, היא מסרבת ללכת ונשענת לו על הרגל, והוא בתגובה מכה אותה. שואלת אותו האתון, תגיד, מה עשיתי לך שאתה מרביץ לי, פעם עשיתי לך דבר כזה? ענה לה בלעם, לא. הוא מדבר בשיא הטבעיות ובקור רוח כאילו זה דבר רגיל, טבעי שבהמה מדברת איתו. זו היתה המומחיות שלו, כשאתה בעל גאווה, תהיה כזה עד הסוף. כמו שאברהם אבינו לימד את תלמידיו להיות ענווים, כך להבדיל בלעם לימד את התלמידים שלו, אתם רואים, כך וכך עשיתי, הייתי קר רוח, כלומר, היה מה ללמוד ממנו, זאת לא היתה סתם "גאווה", אלא בשום מצב אל תצא מהחושים שלך, אל תתרגש מכלום.

ה"חפץ חיים" היה אומר, יש קונה עולמו בשעה אחת [עבודה זרה י"ח], כי לעיתים קרובות כל אשרו של אדם אינו תלוי אלא בהחלטה רגעית, יש ומחליט אדם לפעול פעולה שהיא רעה למענו וצופנת בקרבה הרס לרוחו - חייו ולכל עתידו. אותה שעה עלול אדם לשמוע אזהרה הנובעת ממעמקי פנימיותו, מצפוני ונשמתו, כל זה אינו נמשך אלא "כהרף עין". אשרי האיש שאינו מחמיץ רגעים קדושים אלה, מקשיב לקול הקריאה הפנימית ומשנה את החלטתו הקודמת, ואז הוא ניצל לכל ימי חייו.

כדי שלא יאבד, על אחת כמה וכמה עושים בשביל כל יהודי כדי להצילו מן החטא. ועוד יש ללמוד, כי כאן בעולם הזה, משתנה הטבע ונשלח משמים שליח של רחמים להציל את האדם, אבל צריך לדעת שזה דווקא בעולם הזה, עולם של עשייה ובחירה, אבל לעולם הבא, נעשה האדם "חופשי" ואז נאבד הוא לגמרי בחטאיו.

יסוד זה היה שונה רבי יצחק בלזר, בעולם הבא כבר לא נכיר את הקב"ה, ושלא נסיק ונלמד מהתקרבותו אלינו בעולם הזה לאשר צפוי לנו בעולם הבא.

"ויעמוד מלאך ה' במשעול הכרמים גדר מזה גדר מזה" (כ"ב - כ"ד)

סתם גדר של אבנים הוא. [רש"י]

מאי נפק"מ ממה היתה עשויה הגדר? מובא בספר "מענינה של תורה" בשם ספר "תולדות יצחק", יעקב אבינו כרת ברית עם לבן, ולאות - הם עשו גל אבנים - "עד הגל הזה ועדה המצבה אם אני לא אעבור אליך את הגל הזה ואם אתה לא תעבור אלי את הגל הזה ואת המצבה הזאת לרעה" [בראשית ל"א - נ"ב]. הראשון שהפר את הברית היה בלעם, כאשר בא לקלל את ישראל, ולכן אל האבנים האלו נלחצה רגלו של בלעם ועשתה אותו חיגר [א.ה. כן כתב במדרש תנחומא בסוף פרשת ויצא, שהגל אבנים שבנו לבן ויעקב היה הגדר אבנים שנלחץ עליו רגלו של בלעם]. ולזה התכוון רש"י בצינו שהיתה זו גדר של אבנים, היינו, שהיה זה אותו גל אבנים ששימש אותו לברית שכרת יעקב אבינו עם לבן.

ה"כנסת מרדכי" מסדיגורא אמר בזה יסוד עצום: גדר אבנים אם מוציאים ממנה אבן אחת, אזי כל הגדר מתחילה אט אט להתפרק ומתמוטטת לבסוף. כך הוא ברוחניות, אם האדם פוגע וסותר את אחד הסייגים והגדרים ביהדות, לבסוף יכשל גם באיסורים חמורים. זה מה שכתב כאן רש"י: רמזו לו לבלעם, ראה, ישראל שומרים את התורה והמצוות כמו גדר של אבנים, ולכן אינם יראים מקללתך, כי אינה יכולה להזיק להם.

"ויעמוד מלאך ה' במשעול הכרמים גדר מזה גדר מזה וכו' ותלחץ את רגל בלעם אל הקיר ויסף להכותה" (כ"ב - כ"ד - כ"ה)

שואל רבי דוד סולוביצ'יק, מדוע התורה תחילה כותבת "גדר" ומסיימת ב"קיר"? ומתרץ, גדר הוא דבר שבא להפריד בין שני דברים, או להפריד ולגדור מקום אחד מהמקום השני, וכמו שהמשנה אומרת בתחילת מסכת בבא בתרא "וכן בגינה מקום שנהגו לגדור מחייבין אותו", ששם הנידון בחלוקת השותפים ועשיית גדר להפריד ביניהם. אבל לשון "קיר", אין על זה שם מחיצה, אלא היא גוף החפץ הנדון, וכל גדר קרויה ג"כ "קיר" אם לא מצד זה שהיא משמשת כמפריד. לכן, תחילה כשהתורה כתבה משעול הכרמים, כתוב "גדר", כי הוא מפריד בין הכרם לדרך, אבל כשהתורה מספרת על שנלחצה רגלו, קראו לזה "קיר", כי לגבי זה אין נפק"מ למה ולאיזה תפקיד משמשת גדר זו, ועתה אין היא אלא "קיר".

"ותרא האתון את מלאך ה'" (כ"ב - כ"ג)

כותב הרמב"ן, שלא יכול להיות שהאתון ראתה את מלאך ה', שמלאך הוא לא גוף שרואים, וכשהם מתגלים לנביאים או לבעלי רוח הקודש כמו שמצינו אצל

בפסוקים מבואר שבלעם הכה את האתון שלוש פעמים. אמנם בפעם הראשונה כתוב "ויק' בלעם את האתון" [כ"ב - כ"ג], ובפעם השנייה כתוב [שם - כ"ה] "ויספ' להכותה". בפסוקים הנ"ל לא מוזכר במה הכה. ובפעם השלישית כתוב [שם - כ"ז] "ויק' את האתון במקל". ויש להבין מה החילוק.

כתב החזקוני [בפסוק כ"ז] לבאר, בפעם הראשונה והשנייה הכה אותה במתג או שוט, משום שסיבת ההכאה היתה כדי לכוון אותה לדרך, אבל בפעם השלישית זה היה מכה שבאה כדי להעניש, ולזה היתה ההכאה במקל שזה חזק יותר.

והרוקח כתב, בפעם הראשונה והשנייה בלעם הכה את האתון ברגלו, אבל בפעם השלישית שהאתון רבצה תחת בלעם הוא לא יכל להכות אותה ברגלו ולכן הכה במקל.

"ויעמוד מלאך ה'" (כ"ב - כ"ד)

עשר פעמים נאמר בפרשה "מלאך ה'", אומר הגר"א מוילנא, שהם כנגד עשרה ניסיונות שנתנסה בלעם הרשע ולא השגיח בכולם.

א'. "ויתיצב מלאך ה' בדרך לשטן לו והוא רכב על אתנו ושני נערי עמו" [פסוק כ"ב].

ב'. "ותרא האתון את מלאך ה' נצב בדרך וחרבו שלופה בידו" [פסוק כ"ג].

ג. ויעמוד מלאך ה' במשעול הכרמים גדר מזה וגדר מזה" [פסוק כ"ד].

ד'. "ותרא האתון את מלאך ה' ותלחץ אל הקיר ותלחץ את רגל בלעם אל הקיר ויספ' להכותה" [פסוק כ"ה].

ה'. "ויספ' מלאך ה' עבור ויעמד במקום צר אשר אין דרך לנסות ימין ושמאל" [פסוק כ"ו].

ו'. "ותרא האתון את מלאך יהוה ותרבץ תחת בלעם ויחר אף בלעם ויק' את האתון במקל". [פסוק כ"ז].

ז'. "ויגל ה' את עיני בלעם וירא את מלאך ה' נצב בדרך וחרבו שלופה בידו ויקד וישתחו לאפיו" [פסוק ל"א].

ח'. "ויאמר אליו מלאך ה' על מה הכית את אתנך זה שלוש רגלים הנה אנכי יצאתי לשטן כי ירט הדרך לנגדי. [פסוק ל"ב]

ט'. "ויאמר בלעם אל מלאך ה' חטאתי כי לא ידעתי כי אתה נצב לקראתי בדרך ועתה אם רע בעיניך אשובה לי. [פסוק ל"ד]

י'. "ויאמר מלאך ה' אל בלעם לך עם האנשים ואפס את הדבר אשר אדבר אליך אתו תדבר. [פסוק ל"ה]

כנגד עשרה ניסיונות שנתנסה אברהם אבינו ועמד בכולם, נתנסה בלעם עשרה ניסיונות ולא השגיח בהם כלל. היה עומד על כך רבי אייזיק שר ראש ישיבת סלבודקא, צא ולמד מה בין ניסיונותיו של אברהם אבינו ע"ה, לבין ניסיונותיו של בלעם. בעוד שניסיונותיו של אברהם אבינו היה לקיים רצון ה', הרי בלעם רצה לעבור את פי ה', ולא עזרו לו עשרת הניסיונות, האזהרות שהזהיר לסור מדרכו הרעה.

המשגיח רבי יחזקאל לוינשטיין מוסיף, על הפסוק "ויתיצב מלאך ה' בדרך לשטן לו", כתב רש"י, מלאך של רחמים היה והיה רוצה למנעו מלחטוא שלא יחטא ויאבד. פרשה זו צריכה לעורר את האדם. אם בלעם הרשע, ראש וראשון לכל דבר שבטומאה, משתדלים בו מן השמים ועושים את כל העצות

דניאל, הם רואים אותם במראות "הנפש המושכלת" כלשון הרמב"ן. ולכן מבאר הרמב"ן, "ותרא האתון", שהאתון הרגיש בדבר מפחיד שמרתייע אותה לעבור, ולכן כשהקב"ה נתן לה את כח הדיבור, היא לא אמרה לבלעם "הנה מלאך ה' וכו'", כי זה לא בהשגה שלה, אלא רק אמרה לבלעם "ההסכן הסכנתי לעשות לך כה". ולכן גם בהמשך "ותרא האתון את מלאך ה' ניצב בדרך וחרבו שלופה בידו", שאין הכוונה שראתה מלאך ובידו חרב, אלא רמזה התורה כי בגלל שעמד המלאך מוכן להכותה, נבהלה, כי נדמה היה לה שבאים לשחוט אותה.

"ויד את האתון במקל" (כ"ב - כ"ז)

בספר "מלא העומר" כותב בדרך צחות, אחרי שהאתון לחצה את רגל בלעם לקיר, נהיה חיגר וזקוק היה למקל. רמז לכך, במה שאמרה האתון "כי הכיתי זה שלש רגלים", שהגמ' בשבת [קנ"ב] אומרת, "טוב שתיים משלש" (טובים שתי רגלים של ימי בחרות משלש של זקנה), שצריך משענת עם רגליו.

"ויד את האתון במקל" (כ"ב - כ"ז)

שואלים הראשונים, הרי את המלאך שעמד באמצע הדרך ראה רק בלעם ולא אף אחד ממלווייו, מדוע נעשה נס כזה? מילא אם היו עושים את הנס לפני קהל רב, מובן גודל הנס, אבל מדוע לעשות נס שתועלתו רק לאדם אחד? עונה ה"משך חכמה", בלעם הרי רצה לקלל והקב"ה לא נתן לו, ומדוע? כי הקב"ה לא רצה שהעמים יבואו להילחם בעם ישראל, כי הקב"ה רצה שיפחדו. ולכאורה, לשם מה מונעים את המלחמה, הרי בין כה וכה ינצחו? מסביר ה"משך חכמה", בשביל לנצח צריך זכויות, ולא תמיד יש לעם ישראל את הזכויות הנדרשות, ולכן מוטב שעם ישראל לא יגיעו כלל למצב מלחמה. איך עושים את זה? ע"י שכולם יפחדו ויחששו מישראל. ואיך גורמים לכך? ע"י זה שהולכים אל האישיות הכי גבוהה שיש לגויים, האיש שבאים להתייעץ איתו, ושמים לו בפה את הנבואה מה שעם ישראל עתיד לעשות לאומות, וכך גורמים לכולם לפחד ולחשוש מעם ישראל ולא להילחם בהם. ראינו לדבר מדברי רחב למרגלים [ב' - י"א] א. "כי שמענו את אשר הוביש ה' את מי ים סוף מפניכם בצאתכם ממצרים". ב. "ואשר עשיתם לשני מלכי האמורי אשר בעבר הירדן". ג. "ונשמע וימס לבבנו". ומדוע כתוב עכשיו נשמע, הרי היא כבר אמרה "כי שמענו"? אומר ה"משך חכמה", "ונשמע" את בלעם, "וימס לבבנו". שמענו את דברי בלעם, וזה מה שמפחיד אותנו יותר מכל. אבל איך מוכיחים שדברי בלעם אמת? פותחים את הפה של האתון לפני כל השרים, וכששמעו כולם את דברי האתון, כולם באו לביתם וסיפרו שראו את האתון מדברת ואומרת לו שלא יילך.

"ויפתח ה' את פי האתון" (כ"ב - כ"ח)

המשנה באבות [פרק ה' משנה ו'] אומרת, עשרה דברים נבראו בערב שבת בין השמשות, ואלו הם, פי הארץ ופי הבאר ופי האתון וכו'. אומר רבי חיים שמואלביץ, ברגע האחרון של ימי בריאת העולם נבראה בריאה מיוחדת של "פי האתון", והוא שינוי בטבעו של עולם, וכיון שאין דבר מחודש בעולם לאחר ששת ימי בראשית, היה פי האתון צריך להיבראות עוד בששת ימי בראשית, וכיון שהיה צורך בפתחת פי האתון, הוקדמה בריאתו יותר מאלפיים שנה לפני זה.

שואל ר' חיים, לאיזה צורך היו צריכים את פי האתון? והרי לא היה הדבר לשם הצלת ישראל, שהרי האתון לא מנעה את בלעם ללכת, אלא הוצרך הקב"ה למנוע את קללתו באופן אחר, א"כ כל פתיחת פי האתון היתה כדי שבלעם לא יחטא, ובכל זאת הלך בלעם לקלל את ישראל. אומר ר' חיים, רואים שהקב"ה שינה את טבע העולם ונבראה בריאה מיוחדת בערב שבת בין השמשות, וכל זאת כדי שיהיה ניסיון למנוע את בלעם, ואף על פי שעוד לפני כן רשע גמור היה ומושחת שבמושחתים, אע"פ כן, כדי למנוע ממנו הידרדרות נוספת, כדאי לשנות סדרי עולם.

אמנם לפי ה"משך חכמה" שהובא לעיל מבואר שהקב"ה ברא את פי האתון כדי להפחיד את אומות העולם שלא יילחמו עם ישראל.

"ויפתח ה' את פי האתון" (כ"ב - כ"ח)

להודיע שחם הקב"ה על כבודן של בריות ויודע צרכן וסתם פי הבהמה, שאילו היתה מדברת, לא היו יכולים לשעבדה ולעמוד בה שזו הטיפשות שבבהמה וזה חכם שבחכמים כיון שדיברה לא היה יכול לעמוד בה. [במד"ר כ' י"ד].

הסתייגו בספרו "ברכת פרי" שואל, מדוע באמת אם בהמה יכולה לדבר אי אפשר היה לעמוד בפניה? ומתרץ, אם הבהמה היתה מדברת, היא היתה אומרת רק את האמת לאמיתה, כיון שאין לה שכל לשקר ולהעלים דברים, וכנגד הטחת האמת אי אפשר לעמוד. והראיה, שלכאורה בלעם היה יכול להכחיש את דברי אתונו, ויכל לומר לשלוחים שהיא משקרת. אלא שבלעם הבין, שבמקרה זה כולם היו מאמינים לאתון ולא לו. וזה מה שאמרו חז"ל במדרש רבה [פרשת ויגש] אוי לנו מיום הדין אוי לנו מיום התוכחה, בלעם החכם שבאומות העולם לא היה יכול לעמוד בפני תוכחתה של אתונו, לכשיבוא הקב"ה ויכחיש כל אחד ואחד "לפי מה שהוא"... על אחת כמה וכמה. ההקבלה בין תוכחת האתון לבין התוכחה של העתיד לבוא שבה יוכיחו כל אחד ואחד "לפי מה שהוא" היא, שבדברי האתון הוצגה האמת כמות שהיא לעין כל, כך גם בדינו של הקב"ה תתגלה האמת לאמיתה בכל פרטיה ופרטי פרטיה, וממילא יתבטלו ביטול גמור כל תירוצי הכזב.

רבי אהרן בקשט מתרץ, לבעל חיים יש הבנה מסוימת, הנמוכה ביותר שיש, ומעבר לזה איננו יכול להשיג כלום, ואם לא יכול להשיג כלום, שכלו הוא פשוט ללא שום עקמימות. אבל האדם שלחכמתו אין גבול, ומאידך יכול בשכלו לרדת לשפל המדרגה ואז הוא יכול להיות גרוע מבני האדם. עקמימותו של בלעם הורידה אותו לכזו דיוטא תחתונה, עד כדי כך שאם האתון היתה ממשיכה לדבר, לא היה מסוגל להתמודד איתה על אף חכמתו.

פעם התכנסה אסיפה חשובה בענין ציבורי, בביתו של רבי יצחק יעקב מפוניבז' זצ"ל בעל ה"זכר יצחק". כמה מן המסובים היו מן ההדיוטות שעלו לגדולה, ואלו החלו להתווכח זה עם זה - מי מיוחס ונכבד יותר. נרעש רבי יצחק מן הוויכוח, חבט על השולחן ואמר: פעם באו החמורים בקובלנה לפני הקב"ה, שהם מופלים לרעה מכל בעלי החיים. הם עובדים שעות רבות בפרך, ואדונם רודה בהם ללא רחם. לכן מבקשים הם מענה לשון, כדי שיוכלו לעורר את רחמי בעליהם בעת צרה. הסכים עמם הקב"ה וערך ניסיון עם אתונו של בלעם. אולם מה אירע, ברגע שניתנה לה הרשות לדבר, פתחה את פיה

"כי הכיתנו זה שלש רגלים" (כ"ב - כ"ה)

רמז לו, אתה מבקש לעקור אומה החוגגת שלוש רגלים בשנה. [רש"י]
שואל רבי שלמה קלוגר, מדוע הזכירה התורה רק שלש רגלים, ומה עם תפילין? מה עם שבת? יום כיפור? כשרות? ומתריץ, כתוב בקהלת [י"א - ב - ג]
"תן חלק לשבעה וגם לשמונה כי לא תדע מה יהיה רעה על הארץ: אם ימלאו העבים גשם, על הארץ יריקו, אם יפול עץ בדרום ואם בצפון מקום שיפול העץ שם יהוא". מסביר רבי שלמה קלוגר, "תן חלק לשבעה" אלו שבעת ימי החג, "וגם לשמונה" זה שמיני עצרת. וב"ילקוט שמעוני" בפרשת פנחס כתוב, ראוי היה שמיני עצרת להיות חמישים יום אחרי סוכות כמו ששבועות הוא חמישים יום אחרי פסח, למה א"כ קבע הקב"ה את שמיני עצרת מיד לאחר חג הסוכות ביום השמיני? כי הקב"ה ריחם על עם ישראל, חג הפסח חל באביב וחג השבועות חל בקיץ, אבל בחורף בתקופת סוכות יורדים גשמים שעלולים להקשות על העליה לבית המקדש, לכן הצמיד הקב"ה את שמיני עצרת לחג הסוכות.

הדבר מתבאר יפה בפסוק "תן חלק לשבעה" אלו שבעת ימי החג, "וגם לשמונה" זה שמיני עצרת שהוא חג נפרד, ולמה הקב"ה הצמידם? "כי לא תדע מה יהיה רעה על הארץ, אם ימלאו העבים גשם על הארץ יריקו ואם יפול עץ (הכוונה לצדיק) בדרום ואם בצפון מקום שיפול העץ שם יהוא", הוא יתקשה לעלות לרגל בפעם השניה. אך מאחר שהקב"ה אוהב את עם ישראל, הצמיד את שמיני עצרת לחג הסוכות. לפי"ז מבואר מדוע הזכיר דווקא שלושה הרגלים? אומר ה"ילקוט גרשוני", שים לב בלעם, את מי אתה עומד לקלל? אומה שיש לה רק שלושה רגלים ולא ארבעה, ולמה אין לנו ארבעה רגלים? כי הקב"ה אוהב אותנו ולכן עשה לנו את השמיני עצרת צמוד לחג הסוכות. כלומר, אין הענין תלוי ברגלים עצמם, אלא בסימן ובמופת שהקב"ה אוהב אותנו, ואומה כזאת אתה מנסה ללכת ולקלל.

ה"כתב סופר" מתריץ, משמירת שבת אינו מוכח שמשמר עבור המצוה ומאמין בחידוש העולם, אלא ששובת כי כל אדם העובד כל השבוע - צריך מנוחה יום א' בשבוע. אבל כששומר את הרגלים והם ג"כ כשבת, בזה מראה שאינו שובת להנאת גופו ולטובתו, דלפעמים יו"ט חל סמוך לשבת, וממילא גם שמירת שבת דיליה היתה לכוונה הרצויה - לקיים מצות ה'. ואתי שפיר לרמז לו שמירת ג' רגלים, דמשמירת שבת לחוד - אין מוכח שעושים בכוונה לה'.

ה"משך חכמה" מתריץ, הגמ' בחגיגה [ב:]. אומרת על הפסוק [שמות ל"ד - כ"ג] "שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך את פני האדון ה'", יראה (חיריק שוא) כתיב, וקרינו יִרְאֶה (צירה קמץ). ופירש רש"י, שהכוונה שאדם רואה את השכינה ושהאדון בא לראותו, וא"כ כל עולי הרגל ראו פני שכינה, ואתה בלעם גם את מלאך ה' אינך רואה.

ה"אבני נזר" מסביר, כי המצוה הזאת היא הפוכה מהמהות של אומות העולם, שאף שהם גם רוצים בחגיגה קרבת אלקים, בכל זאת הם לא זונחים את מעשיהם הרעים, וישראל הפוך מהם. וההוכחה, ממצות עליה לרגל, שמשאירים את כל הנפש והרכוש, עולים לרגל ליראות ולראות בתנאים לא נוחים, וזה עיקר מצוות עליה לרגל, ולכן מי שאין לו קרקע אינו עולה.

ובמקום להסביר מדוע נטתה מן הדרך - שזו היתה הסיבה למכות שקיבלה, והחלה היא לספר את יחסיה: "הלא אנוכי אתונך אשר רכבת עלי מעודך" ... מאז, חזרה וניטלה לשון מן החמורים. מוטב שישתקו השוטים ...

"ויפתח ה' את פי האתון" (כ"ב - כ"ה)

כותב הרמב"ן שטעם הנס הזה להראות לבלעם מי שם פה לאדם או מי ישום אלם, להודיעו כי השם פותח פי הנאלמים וכל שכן שיאלם ברצונו פי המדברים גם ישים בפיהם דברים לדבר כרצונו כי הכל בידו ולהזהירו שלא ילך אחר נחש וקסם ויקללם בהם כי מנחש וקסם היה.

שואל האדמו"ר מסאטמר מדוע פרסמה התורה את נס פתיחת פי האתון, ולא פרסמה את נס פתיחת הנחש בבראשית? ומתריץ, רש"י מפרש שהמלאך שנעמד לו לשטן בדרך, היה מלאך של רחמים שרצה למנוע ממנו מלחטוא, וא"כ, גם נס זה של פתיחת פי האתון היה ממידת רחמיו של הקב"ה למנוע את בלעם מלחטוא, לכן פרסמה התורה נס זה. לעומת זאת, נס הנחש היה מצד כח הרע, כדי להחטיא את האדם, ולכן לא פרסמה התורה את הנס.

"ויפתח ה' את פי האתון" (כ"ב - כ"ה)

אע"פ שדיבר בלעם בלשון הקודש, לשונו סרוח ומדבר בלשון טומאה. [תנחומא ט].

שאל רבי שמעון משה דיסקין, מראשי ישיבת קול תורה, מהיכן ידע המדרש שהאתון דיברה לשון הקודש, אולי הוא דיבר איתה בשפה אחרת? בפשטות יש לומר, כיון שהכל ענין נבואה, מן הסתם דיבר איתה בלשון הקודש. ועל דרך החידוד ניתן לומר, שהאתון דיברה בוודאי לשון הקודש, שהרי אין זה סתם נס, אלא פי האתון נברא בין השמשות, ולשון יש רק אחת - לשון הקודש, והשאר הן הסכמות האומות. וא"כ, בלעם לא יכול להשיב לאתון בשפות לעז, שמהיכן תבין אותם, ועל כרחך שבלעם דיבר איתה בלשון הקודש.

"ויפתח ה' את פי האתון" (כ"ב - כ"ה)

שואל רבנו בחיי, איך יתכן שאחרי שבלעם שמע את האתון מדברת אליו הוא לא נאלם דום, הוא לא נהיה בהלם. מן הראוי היה, שכאשר ישמע בלעם את דיבורה של האתון, יחשוב ויתבונן כי מאת ה' היתה זאת (ועיין במדרש, ששרי מואב תמהו מאוד שלא ראו נס כזה מימיהם)? אומר רבנו בחיי, שבלעם מתוך אכזריותו ורוע טבעו, ומרוב חפצו ללכת ולקלל את ישראל, כלל לא התפעל מדיבורה של אתונו, והחל לדון איתה על טענותיה נגדו כאדם המדבר עם חבירו.

רבי חיים קניבסקי מתריץ, בלעם רצה להראות לשרים כאילו היא רגילה לדבר איתו תמיד, והוא מתווכח איתה ומסביר לה כדי שיראו חשיבותו. וזה מראה על גודל השנאה שלו. אבל הסוף היה, שהבהמה ניצחה אותו, ולא היה לו מה לענות לה, ונשאר בבושה מול השרים.

בספר "מלאכת מחשבת" מתריץ, שזה גופא מה שהאתון אמרה לבלעם, "הלא אנכי אתנך", כלומר, אני נמצאת אצלך מנעורי ומעולם לא דיברתי, האם הורגלתי מימי לעשות לך זה, האם שמעת אותי מדברת כהיום הזה, א"כ למה אינך משתומם על המראה הגדול הזה.

בספר "בנין אריאל" מסביר, שעל הפסוק "וישת אל המדבר פניו" [כ"ד - א] אומר התרגום, כלפי המדבר, להזכיר את חטא העגל כדי לעורר קטרוג על עם ישראל, ואז הקללה שלו תוכל לחול. אבל הוא לא ידע שאנו אומרים (בחו"ל) בפיוט של שחרית ליום שני של פסח "יכופר אלה, באלה הם מועדי" - חטא העגל שאמרו בו ישראל "אלה אלהיך ישראל" מתכפר ב"אלה הם מועדי". כלומר, בזה שיישראל חוגגים את המועדים, זה מהווה כפרה על חטא העגל, ולכן מזכירים דווקא את הרגלים.

האדמו"ר מפילוב הסביר, העליה לרגל מסמלת את כח הסבל של עם ישראל. שלוש פעמים בשנה עלו כל בני ישראל לרגל, הלחץ והדחוק היה נורא, ובכל זאת אומרים חז"ל באבות [ה' - ה'] "ולא אמר אדם לחבירו צר לי המקום שאלין בירושלים", שלא התלוננו בכלל, ואת הלחץ הגדול נשאו בסבלנות. זה שנאמר לבלעם, כשנלחצה רגלך אל הקיר, צעקת והתרגזת, לא יכולת להבליג על כאבך, ואתה רוצה לעקור אומה שמוכנה ויכולה לסבול סבל רב, לא תתגבר עליה.

רבי שמעון הירשלער שליט"א בספרו "שה לבית" תירץ, כל כוחו של בלעם הרשע שתום העין - היה בכח עין הרעה שלו, שבוזה היה מזיק לאחרים. וכמו שפירש רש"י [ע"פ פ"א בלעם את עיניו (כ"ד, ב')] "ביקש להכניס בהם עין רעה". והנה לעומת זאת האומה הישראלית מקיימת את מצות הרגל שבה נאמר "שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך את פני האדון ה' אלקי ישראל" [שמות ל"ד, כ"ג, ועיין בתוס' בבא בתרא כ"א. ד"ה 'כי מציון תצא תורה], וכתוב בגמ' שהעולה לירושלים - על ידי ראיית הקדושה הגדולה וראיית הכהנים העוסקים בעבודה - מכיון לבו יותר ליראת שמים וללמוד תורה. וזה מה שרמזה האתון לבלעם, היאך אתה בא בכוח עיניך הרעים, לעקור אומה זו שכוח וקדושת עיניהם רבה יותר מכוחך, כי על ידי שחוגגים שלש רגלים בשנה - זוכים לראות בעיניהם את המראות הגדולות של גילוי שכינה, ובוודאי אי אפשר בכוח עיניך הרעים להזיקם.

ובזה ביאר מה שהביא רש"י להלן את דברי חז"ל [סנהדרין ק"ה] על הפסוק 'נאום הגבר שתום העין', למדנו שסומא באחת מעיניו היה, והיינו - הסומא באחת מעיניו פטור מן הראיה, כמבואר בגמ' [חגיגה ב'], ובא לומר שבלעם הוא בדומה לסומא באחת מעיניו - שאינו יכול לעלות לרגל ולזכות לראיית גילוי השכינה.

בספר "פנינים" מתירץ הנה מובא בגמרא [פסחים ח:]: "שלוחי מצווה אינם ניזוקין לא בהליכתן ולא בחזירתן", מנלן? "משלוש רגלים". כיוון שבשלוש רגלים, כתוב בתורה "ולא יחמוד איש את ארצו בעלותך לראות את פני ה' אלוקיך שלוש פעמים בשנה" ולומדת מכך הגמרא שרכושו של האדם לא ייזק כשעולה לרגל, וקל וחומר שהאדם עצמו לא ייזק.

והרי עם ישראל עסוקים כל היום במצוות, או שהם הולכים למצווה (תפילה, לימוד התורה, עשיית חסד וכדו') או שהם חוזרים ממצווה, והם בגדר "שלוחי מצווה" שאינם ניזוקין.

ובלעם רצה לקלל ולהזיק לעם ישראל. אז פתח ה' את פי האתון, ואמרה לבלעם: "למה הכיתני זה שלוש רגלים", הרי משלוש הרגלים אנו לומדים שעם ישראל אינם ניזוקין, ואיך אתה רוצה להזיק לעם ישראל? לא תצליח!

כיוון שעם ישראל הם שלוחי מצווה ואינם ניזוקים, שזה אנו לומדים מ"שלוש רגלים"...

בספר "פנינים יקרים" מתירץ עפ"י מש"כ במדרש, שאל הקב"ה לבלעם, אם תעקור ישראל מי יקיים התורה, הלא חזרתי על כל אומה ולשון ולא קיבלוה. אמר בלעם, אני אקיים. מסביר הפנינים יקרים, בלעם לא יכול לעלות לרגל, כי היה גם חגור וגם סומא באחת מעיניו שפטור מראיה, וא"כ מובן מה שאמר לו הקב"ה, אתה רוצה לעקור אומה שעולה לרגל ואתה לא יכול לקיים את זה.

"ויאמר בלעם לאתון כי התעללת בי" (כ"ב - כ"ט)

בספר "מלוא העומר" שואל, מה הכוונה "כי התעללת בי", וכי בעל חיים יכול להתעלל בבן אדם? ההיפך, בן אדם מתעלל בבעל חיים. ומתירץ, בלעם לא הבין, מה הולך פה, את מדברת?! עד עכשיו חשבתי שאת אתון, ואתון מכים במקל, כעת כשאת מדברת אני מבין שאת בכלל לא אתון אלא אדם! א"כ יש לי תביעה על ההתעללות בי, ולא עוד, אלא שעכשיו לא אעניש אותך במקל כי אם בחרב כפי שהורגים אדם! ענתה לו האתון בחזרה: וכי אני בן אדם?! וכי אינך מכירני?! "הלא אנכי אתך אשר רכבת עלי מעודך", פתאום אתה חושב שאינני אתון, הייתי אתון ונשארת אתון, רק שנס גדול מתרחש כעת לפניך. אי אפשר בכלל לתאר מה שהתרחש שם, ושום התפעלות מצידו, הוא עוד מתווכח איתה: לא במקל, אלא בחרב הייתי הורג אותך.

"ויאמר בלעם לאתון כי התעללת בי לו יש חרב בידי כי עתה הרגתיך" (כ"ב - כ"ט)
 "לו יש חרב בידי - גנות גדולה היתה לו דבר זה בעיני השרים, זה הולך להרוג אומה שלמה בפיו, ולא אתון זה צריך לכלי זין". [רש"י]

אומר ה"מקרי דרדקי", בלעם היה חי עם בהמות, את כל הדברים עשה עם כוחות הטומאה, ובדרך זו הכנים לעצמו את הטומאה, לכן כדי לעשות כישופים היה זקוק גם לבהמה.

ומובא בזהר הקדוש, שעל החרב של בלעם היו חקוקים צורות של נחשים, וכשהלך לעשות משהו, היה צריך "כלי עבודה", או לבהמה שלו או לחרב שלו. בפעם הזאת הוא לקח בהמה ולא לקח חרב, והראיה שבפרשה לא מוזכרת חרב, וזה מה שאמר בלעם "לו יש חרב בידי" הייתי יכול לוותר עלייך ולהרוג אותך, אך מכיון שאין לי חרב אז אני זקוק לך ואני לא יכול להרוג אותך.

"ויאמר בלעם לאתון כי התעללת בי לו יש חרב בידי כי עתה הרגתיך" (כ"ב - כ"ט)
 התרגום מתרגם "ארי חיכת בי". שואל האדמו"ר רבי גרשון העניך מראדיין, היכן מוזכר שהיא צחקה ממנו? ומתירץ, הרי האתון לחצה רגלו אל הקיר, כמו שכתוב "ותלחץ רגל בלעם אל הקיר", והלחיצה היתה כל כך חזקה שהפכה אותו לחיגר, וכמו שהגמ' אומרת, בלעם חגר ברגלו היה, ואחרי כל זה היא עוד שואלת "מה עשיתי לך", וכי יש היתול גדול מזה.

"לו יש חרב בידי כי עתה הרגתיך" (כ"ב - כ"ט)

גנות גדולה היה לו דבר זה בעיני השרים, זה הולך להרוג אומה שלמה בפיו, ולא אתון זו צריך לכלי זין. [רש"י]

יכול לחזות ולדבר עם מלאך האלוקים. על פי זה אפשר לומר, שהקב"ה רצה שבלעם ילך עם שרים רבים וחשובים יותר מאשר השליחים ששלח בלק בתחילה, כי רצה שבזיונו יהיה גדול יותר כשהאתון תבייש אותו בפני השרים החשובים, שהבושה בפניהם גדולה יותר, ואז יהיה ראוי לראות את המלאך ולדבר עמו.

"ויאמר אליו מלאך ה' על מה הכית את אתונך זה שלוש רגלים וגו'" (כ"ב - ל"ב)
כותב **"רבינו אפרים"**: **"על מה הכית את אתונך"** - מכאן רמז למה שכתב ב**"ספר חסידים"** [אות ט"ד], כל מי שרוכב על הסוס ומכה אותו במגפיים, עתיד הוא ליתן את הדין וכו'. וכך כתב ב**"ספר חסידים"**: **"... אף אם עשה צער לבהמה בחינם, כמו שמשים עליה משאוי יותר מכדי הראוי, ומכה אותה והיא אינה יכולה ללכת, בא לדין על שציער בעלי חיים, וכן המושכים אזני החתולים להשמיע צעקות, הם חוטאים. גם דרשו חכמים: 'ביום ההוא נאום ה' אכה כל סוס בתמהון ורוכבו בשגעון וגו' [זכריה י"ב - ד] - עתיד הקב"ה להיפרע עלבון סוסים מרוכביהם, על שהכו אותן במגפיים וכו'."**

"ויאמר בלעם אל מלאך ה' חטאתי כי לא ידעתי כי אתה נצב לקראתי" (כ"ב - ל"ד)

זאת היתה התגובה של בלעם אחרי שהאתון דיברה. סיפר **רבי ראובן קרלינשטיין** - היה פעם גנב שבשעה שלוש לפנות בוקר טיפס על צינורות הביוב כדי להגיע ולהיכנס לדירה בחשכת הלילה. חלפה שם ניידת משטרה, והוא נתפס. העמידוהו למשפט, השופט נותן לו תוכחה ומוסר. בסיום דבריו שואל השופט 'האם אתה מתחרט על מעשיך?' ודאי, אם הייתי יודע שחולפת שם ניידת, לא הייתי עושה את זה. כך נראה בלעם כשהמלאך התגלה אליו ובלעם אמר: **"חטאתי כי לא ידעתי"**.

"חטאתי כי לא ידעתי" (כ"ב - ל"ד)

שואל השל"ה, אם בלעם לא ידע כי מלאך ה' ניצב לקראתו בדרך, מדוע אמר **"חטאתי"**? אלא, האדם מועד לעולם וחייב על מעשיו גם אם עשה אותם בשוגג, כיון שלא מתבונן ונותן ליבו על מעשיו. כשבלעם ראה את התנהגותה התמונה של אתונו, היה צריך לפשפש במעשיו ולהתעורר ממעשה האתון, להבין מה הקב"ה רוצה ממנו, ואם היה מתבונן בוודאי היה מבין את רעת מעשיו, לכן אמר בלעם **"חטאתי"**. מדוע בחר בלעם דווקא במילה זו **"חטאתי"**, כי קבלה הייתה לו לבלעם שהאומר תיבת **"חטאתי"** אין כל מלאך ובריה יכולים להזיקו, ולכן אמר תיבה זו. אבל טעות גוי גרמה לו להוסיף את המילים **"כי לא ידעתי"**, ובכך קלקל את החרטה שהביע, משום ש"אם תלמד - תדע".

בספר **"כנפי נשרים"** מתרין, ישנם דברים שעצם אי ידיעתם הוא חטא. למשל, בן המכה את הוריו, לא יוכל להתנצל ולומר שלא ידע שאסור להכות הורים, וכן שומר ראש של המלך שיטען לא ידעתי מי המלך! כך הנביא ביחס למלאך, אם הנביא אומר שלא ידע כי המלאך עומד נגדו, הוא חוטא. וזה אמר בלעם, חטאתי בזה שלא ידעתי, כי מאחר שאני נביא, הייתי צריך לדעת שמלאך עומד נגדי, ומה שלא ידעתי, זה עצמו חטא.

מדוע באמת בלעם נצרך לחרב כדי להרוג את האתון ולא השתמש בכח הקללה כדי להורגו? מתרין **רבי חיים קניבסקי**, בלעם לא יכל לבזבז את כח הקללה על האתון, כי אז לא היה יכול להשתמש פעם נוספת באותו יום. והראיה, אלישע שלח את גיחזי עם מטוה כדי להחיות את הנער המת. בדרך, ניסה גיחזי את כוחו של המטוה, הוא שם אותו על פגר כלב מת, והכלב קם לתחיה, אח"כ שם אותו על הנער המת והוא לא התעורר, מפני שכבר השתמש בכח של המטוה לדבר אחר.

סיפר **רבי חיים קניבסקי**, **רבי מרדכי בנעט** רצה לגמול טובה למישהו שהיטיב עמו, אמר לו, שיקנה כרטיס הגרלה ואמר לו את המספר, והמספר הזה יזכה בגורל. ההוא רצה לדעת האם באמת הוא יזכה, הוא החליט לעשות ניסוי בבית, לקח פתקאות, רשם עליהם מספרים, ובתוכם המספר של הכרטיס המדובר. ערך הגרלה, ואכן, המספר עלה בגורל. בגורל האמיתי, הכרטיס לא זכה. הוא בא לר' **מרדכי בנעט**, ושאל מדוע לא זכיתי? סיפר לו שעשה הגרלה לניסיון בבית, "שוטה", אמר לו ר' **מרדכי בנעט**, "אני התפללתי שהמספר יעלה בגורל, ואתה בזבזת את הזכיה בגורל מדומה". והוסיף, כשלא נגזר - אז לא הולך, אין עצה ואין תבונה נגד ה'.

"כי עתה הרגתיך" (כ"ב - כ"ט)

תמה האדמו"ר **מקסון שליט"א** בספרו **"הצבי והצדק"**, מה פשעה ומה חטאה, שהיה רוצה בלעם להורגה, הלא ראה שיש כאן איזה אונס ואין דרכה בכך לענותו ולהכאיבו? ותירץ, כששמע שפתחה את פיה וניתן לה כוח הדיבור, נפל עליו מוראה שתגלה קלוננו וכל תועבותיו, כמו שאכן היה אח"כ באמרה 'הלא אנכי אתונך וגו'', לפיכך רצה להרגה בטרם תדבר.

"ויאמר אליו מלאך ה' על מה הכית את אתונך זה שלש רגלים הנה אנכי יצאתי לשטן כי ירט הדרך לגדלי" (כ"ב - ל"ב)

כתב ה**"שפת אמת"** [תרנ"א], שנינו במשנה [אבות פ"ג - מ"ט] מי שיש בו שלושה דברים הללו - עין טובה ורוח נמוכה ונפש שפלה, מתלמידיו של אברהם אבינו, ולהיפך חס ושלום, מתלמידיו של בלעם הרשע. שלושה מידות אלו - עין טובה רוח נמוכה ונפש שפלה - כוללים את כל מהות האדם, והם היפוך הגמור מקנאה, תאוה וכבוד. בשלש רגלים זוכים לשלושה מידות אלו: פסח הוא בבחינת 'נפש שפלה' - שהרי אוכלים בו לחם עוני, שבועות בו ניתנה התורה הוא בבחינת 'רוח נמוכה', שהתורה דומה למים שיוורדים למקום נמוך [תענית ה:], וסוכות הוא בבחינת 'עין טובה', בה מקריבים שבעים פרים לטובת אומות העולם [סוכה נ"ה]. וזהו נרמז בפסוק - 'שלש רגלים', שבלעם רצה לעקור אומה החוגגת שלש רגלים, מפני שרגלים אלו נותנים להם את הכח להתגבר על שלושת מידותיו הרעות.

"ויאמר אליו מלאך ה'" (כ"ב - ל"ב)

שואל **רבי אברהם דב מאבריש** בספרו **"בת עין"**, איך זכה אותו רשע לחזות ולדבר עם מלאך האלוקים? ותירץ על פי הגמרא [סנהדרין ק"ה:] שהאתון התווכחה עם בלעם וביזתה אותו, ואחרי בזיונות כאלו, אף איש טמא כבלעם

המגיד מדובנא מתרץ שאלה זו בדרך משל [הו"ד בספר "פנינים"]. אנו אומרים בוידי "על חטא שחטאנו לפיגור בידועים ובלא יודעים", וגם כאן נשאלת אותה שאלה, מילא חטא שחטאנו בידועים, חייבים אנו לשוב עליו ולהכות עליו "על חטא", אבל מה אשמים אנו על חטא שחטאנו בלא יודעים? אלא, זה יובן במשל. מעשה בעשיר אחד שחיפש אפיקים להשקיע את כספו. מה עשה? שכר אומן שייצר כלים עדינים, מלאכת מחשבת. שכר עבורו בית מלאכה, רכש את כל כלי האומנות שנוקק ושילם לו משכורת מכובדת מידי חודש. השניים החליטו כי יתחלקו ביניהם ברווחים ממכירת המוצרים. האומן החל בעבודתו, והעשיר עמד בהתחייבותו. יום אחד מצא העשיר את האומן ברחובה של עיר בשעות העבודה, חשש האומן שהעשיר יחשוד בו שהוא מטייל להתנאות בשעה שהוא אמור לעבוד, פנה אליו ואמר לו, "אני הולך לצרכי עבודתי, כלי פלוני אבד לי ואני הולך לקנותו". שמע העשיר ואמר לו "מיום זה ואילך ההסכם בינינו בטל ומבוטל, פנה אל בית המלאכה והשב לי את הכלים". האומן לא האמין למשמע אוזניו, מה קרה? על מה אתה מרוגז? על כלי שאבד? הרי אני הולך לקנות אותו מכספי, לא ביקשתי ממך את הכסף. אומר לו העשיר "לא", לא הבעיה היא הכסף, אבל מכלי זה נוכחתי לדעת שאתה אוכל לחם חנם ואתה לא מייצר כלום, כי אם היית עסוק במלאכתך תמיד, הכלי לא היה נעלם לך. והנמשל, השכחה וחוסר הידיעה אינה עוון, והחטא שנעשה מחמתה הוא אונס גמור, אבל השכחה וחוסר הידיעה מעידה עליו שהוא אינו שרוי בעולם של קבלת עול ועבודת ה' של יראת שמים וחרדת הדין, ועל זה ייענש. כך הוא הדבר אצלנו, בלעם אומר "חטאתי כי לא ידעתי", נכון לא ידעת אי אפשר לחייב אותך, אבל זה שנתת לעצמך לא לדעת, מעידה עליך שאתה "ליץ", קוסם ומכשף חסר תועלת.

מסופר, על רבי חיים מצאנז ששאל רב אחד מחסידיו, מדוע הוא לא מתעניין בגורלו המר של פלוני אלמוני מתושבי עירו. ענה לו הרב, לא ידעתי כלל על מצבו הגרוע. נוף בו ר' חיים ואמר לו, אצל בלעם כתוב "חטאתי כי לא ידעתי", לכאורה קשה, אם לא ידע, במה חטא? משמע שאי הידיעה היא עצמה החטא. רב או אחד מבני עליה, צריך לדעת על כל עוול וקיפוח, הוא צריך להרגיש דברים מעין אלה, ואם לא יודע וגם אינו מרגיש, הרי זה פגם וחטא.

"ויאמר בלק אל בלעם הלא שלח שליחתי אליך לקרוא לך וכו' האמנם לא אוכל כבדך" (כ"ב - ל"ז)

נתנבא שסופו לצאת מעמו בקלון. [רש"י]

שואל **המגיד מדובנא**, מנין לו זאת? ותירץ במשל, הביאו רופא מומחה לטפל בחולה. הרופא בדק אותו שעה שלימה, לאחר הבדיקה אמר, אני מבקש שתשלמו לי כעת על הביקור. אמרו לו, בקשה כזו סימן שאתה לא תולה הרבה תקווה שהחולה יבריא, ואתה חושש ששעותיו ספורות. שואל הרופא, איך אתם רואים את זה? ענו לו, אם אתה דורש תשלום מידי, סימן שלא תבקר אצלו פעם נוספת... ולכן אתה חושש על כספך. כאשר הגיע בלעם אל בלק, הוא רצה מיד את הכסף, אמר לו בלק, "הרי אם תצליח יהיה לך הרבה כבוד וגם תקבל הרבה כסף, למה אתה רוצה את כל הכסף עכשיו? זאת אומרת שאתה לא צופה להצלחה, וכשלא מצליחים לא מקבלים כסף... ולכן אתה דורש מיידית". ועל זה אומר לו בלק "האומנם לא אוכל כבדך"? האם אתה

חושש שאחרי שתקלל אותם לא תזכה לכבוד, הרי שאתה חושש שאח"כ באמת לא תהיה ראוי לכבוד, "נתנבא שסופו לצאת מעמו בקלון".

"ויהי בבוקר ויקח בלק את בלעם ויעלהו במות בעל וירא משם קצה העם (כ"ב - מ"א)

יש להבין איך היה יכול לראות את בני ישראל, הלא היו מוקפים בענני כבוד מכל הצדדים.

ותירץ ה"אמרי אמת" (הובא ב"ליקוטי יהודה"), המעשה עם בלעם היה כפי הנראה בסוכות וזאת עפ"י מש"כ במדרש [במדב"ר י"ט - ל"ב] שמלחמת סיחון היה באלול, ואם כן מעשה בלעם היה בתשרי, ולפי"ז מלמעלה לא היו אז ענני כבוד כדי שיוכלו לישב בסוכה, ולכן הי' יכול לראותם. וע"ע להלן מש"כ על הפסוק "ה' אלקיו עמו ותרועת מלך בו" (כ"ג - כ"א) בשם ה"מגלה עמוקות".

"ויאמר בלעם אל בלק בנה לי בזה שבעה מזבחות והכן לי בזה שבעה פרים ושבעה אילים" (כ"ג - א)

כתב החזקוני, כדי להכריע שבעה מזבחות שבנו שבעה צדיקים עד משה, אדם, הבל, נח, אברהם, יצחק, יעקב, משה, כדי להציל בהם שבעה עמים, וכנגדם נשא משלו שבע פעמים.

"בנה לי בזה שבעה מזבחות והכן לי בזה" (כ"ג - א)

מה המושמעות של המילה "בזה"? בספר "חרש אבן" מביא את דברי הספרי [בפרשת וזאת הברכה] "ולא קם נביא עוד בישראל כמשה", כמושה לא קם, אבל באומות העולם קם, ומנו בלעם. וחשב עצמו כמשה בחינת "זה לעומת זה עשה אלקים", זה בקדושה וזה בטומאה, ורצה בלעם שיתעלה על שאר הנביאים, שהם ניבאו ב"כה"! משה ניבא ב"זה" [עיין רש"י מטות ל' - ב], ולכן אמר "בנה לי בזה", והקב"ה שם לו רסן בפיו, ואמר לו "שוב אל בלק וכה תדבר", היינו רק במילה "כה", ולכן היה מוכרח לומר לבלק "התייצב כה על עולותיך ואנכי אקרה כה", שאין לי חלק בלשון זה.

"ויעש בלק כאשר דיבר בלעם ויעל בלק ובלעם פר ואיל במזבח" (כ"ג - ב)

שואל ה"אבני נזר", כיון שרצה להידמות לישראל, מדוע לא הקריב כבשים, הרי ישראל מקריבים פרים אילים וכבשים? ומתיר שבקרבת התמיד לקחו רק כבשים ולא פרים שהם מובחרים, כי הכבשים מורים על הכנעה, וכמו שכתוב בחז"ל, מה כבשים ראשו של זה בצד זנבו של זה, וזוהי מעלת ישראל, "כי אתם המעט מכל העמים", שאתם ממעטים עצמכם, והאומות הם ההיפך הגמור, נתתי גדולה לנבוכדנצר, אמר "אעלה על במתי עד", הכל הולך אצלם עם גאוה, לכן אין לכבשים מקום בקרבן האומות.

"ויעל בלק ובלעם פר ואיל במזבח" (כ"ג - ב)

שואל רבי חיים קניבסקי, בהקרה הראשונה כתוב "ויעל בלק ובלעם", אבל בשאר ההקרות כתוב "ויעל פר ואיל במזבח", רק בלק בלי בלעם, מדוע? ומתיר, הגמ' בניה [ל"א]. אומרת, על דבר זה נסמית עינו של בלעם, שאמר "ומספר את רובע ישראל", ולכן נאמר לאחר מכן "נאום הגבר שתם העין".

וא"כ, אחרי הברכה הראשונה שבירכם בלעם, הוא נעשה בעל מום, והרי הגמ' בזבחים [ט"ו:] אומרת, שבעל מום פסול להקריב אפילו בבמה, ואפילו בן נח פסול אם בעל מום הוא. א"כ, בהקדמה ראשונה כאשר לא היה בעל מום, יכול היה בלעם להקריב, אבל אח"כ כאשר נסמאה עינו, הקריב בלק לבדו. ואפילו שהגמ' בסנהדרין [ק"ה:] מבארת, שכבר בהתחלה היה חיגר ברגלו, מהאתון שלחצה לו את הרגל, אבל כבר פירש שם רש"י, כמו "בוקא דאטמא שף מדוכתיה", כאילו העצם נקעה ממקומה, וא"כ, הוא לא היה "מחוסר אבר" ולכן כשר היה להקריב כדי בן נח, אבל כאשר עינו נסמאה, נחשב כ"מחוסר אבר" ונפסל מלהקריב.

"וילך שפי" (כ"ג - ג)

שפי ר"ת שמנן פתן יינן. אומר ה"חתם סופר", הגמ' בשבת [י"ז:] אומרת, גזרו על פתן משום יינן, ויינן משום בנותיהם, ועצת בלעם היתה להכשיל את בני ישראל בבנות מואב, איך? ע"י שיאכלו משמנם ומפיתם ומיינם ואז ייכשלו בבנותיהם, וזה מרומז במילה "שפי".

"וישא משלו ויאמר" (כ"ג - ד)

יש להבין, מדוע נקראים דברי ברכתו של בלעם ושבתו על ישראל בשם "משל", הלא הכל הם דברי אמת, ואילו "משל" נקרא דבר שאינו אמת והוא בא לסבר את האוזן, בכדי שמתוך המשל יובן הנמשל?

מתרץ רבי נתן גשטטנר זצוק"ל, כתוב בגמ' [סנהדרין ק"ה:] "מברכתו של אותו רשע אתה למד מה היה בליבו, ביקש לומר שלא יהיו להם בתי כנסיות ובתי מדרשות - 'מה טבו אהליך יעקב' [כ"ד - ה:], לא תשרה שכינה עליהם - 'ומשכנותיך ישראל'". נמצא שבברכותיו הטובות לא היו אלא משל וסימן על כוונתו הרעה, והנמשל האמיתי הוא מה שהיה בליבו להרע לישראל. ולכן נאמר בכל דברי ברכתו ושבתו על ישראל "וישא משלו", כי דברי השבח מבחינתו לא היו אמיתיים כלל, אלא אכן רק בבחינת משל שמהם מובן הנמשל.

"וישא משלו ויאמר מן ארם ינחני בלק" (כ"ג - ד)

המגיד מדובנא הסביר פסוק זה במשל, מגיד מעיירה אחת שהיתה מלאה גנבים ורמאים, הלך אל עיר ואם בישראל שהיתה מלאה חכמים ויראי שמים. התחיל המגיד להטיף מוסר לקהל מעל הבמה. אמרו, עד שאתה מטיף לנו מוסר, חזור למקומך והטף מוסר לאנשי עירך הידועים במעלליהם. כך בלעם, הגיע מהררי קדם ממקומות מלאים במעשים רעים, משם הוא בא להוכיח את ישראל.

"וישא משלו ויאמר מן ארם ינחני בלק מלך מואב מהררי קדם לכה ארה לי יעקב ולכה זעמה ישראל מה אקב לא קבה קל ומה אזעם לא זעם ה" (כ"ג - ד - ה)

שואל ה"חנוכת התורה", מה פשר המילים היפות האלה של בלעם? ומתוך, מנין האותיות בשמותם של האבות הוא שלוש עשרה, אברהם - חמשה, יצחק - ארבע, יעקב - ארבע, סה"כ שלוש עשרה. אצל האמהות, שרה - שלוש, רבקה - ארבע, רחל - שלוש, לאה - שלוש, סה"כ שלוש עשרה, וביחד עם

"לכה ארה לי יעקב" (כ"ג - ד)
כותב הגר"א מוילנא, המתפלל על חבריו, צריך הוא להזכיר את שמו. כמו כן, המבקש להזיק לחבריו באמצעות כח הנעלם, כמו שביקש בלעם לעשות לישראל ע"י כישוף וניחוש, גם צריך להזכיר את שמו. ולכן, כשביקש בלעם להזיק לכלל ישראל, לא שייך שיוזכר את כל שישים ריבוא השמות של בני ישראל, מה עשה אותו רשע? הלך לשרשם של ישראל, אל האבות שמהם יצאה האומה כולה, לכן הוא אמר "לכה ארה לי יעקב", שהוא בחיר האבות וממנו יצאו שבטי קה.

"מה אקב לא קבה א-ל" (כ"ג - ה)

הגמ' בברכות [י:] אומרת על הפסוק "וידוע דעת עליון", שהיה בלעם יודע לכיון אותה שעה שהקב"ה כועס בה. וכמה זעמו? רגע, ולא יותר. בתוספות שם שאלו, מה היה בלעם יכול לומר ברגע אחד? ומתוך תוס', את המילה "כלם". אומר ה"חתם סופר", אמר בלעם, "מה אקב לא קבה א-ל", הרי בקללה זו הקב"ה כבר קילל אותם, כמו שכתוב בפרשת כי תשא [ל"ב - י:] "הניחה לי וחרה אפי בהם ואכלם" ומשה ביטלה בתפלתו, אם כן קללה זו בכלל לא תזיק להם.

"מה אקב" (כ"ג - ה)

כותב בספר "ראה חכמה" המילים "מה אקב" הם ר"ת מלך העולם אשר קדשנו במצוותיו, כי בזכות הברכות שבני ישראל מברכים על המצוות שמקיימים, אין הם ראויים לקללה אלא לברכה, וכן תיקן דוד המלך לומר מאה ברכות בכל יום להצילם ממגיפה ע"י הברכות.

"מה אקב לא קבה אל ומה אזעם לא זעם ה" (כ"ג - ה)

שלמה המלך אומר בחכמתו [משלי י - ה:] "כל אמרת אלוה-ה צרופה". אומר ה"יטב לב": פירוש הקדוש ברוך הוא מצרף את האותיות ומהפך מרעה לטובה ומקללה לברכה. וכגון שהופך נג"ע לענ"ג.

והנה דרשו חז"ל [ברכות י:] שזעמו של הקדוש ברוך הוא הוא רגע, ואין כל בריה יכולה לכיון אותה שעה חוץ מבלעם הרשע, שנאמר בו [במדבר כ"ד - ט"ז:] "וידוע דעת עליון". ולכן נאמר [שם כ"ג - ה:] "מה אקב לא קבה אל ומה אזעם לא זעם ה", שכל אותם ימים לא כעס ה', כדי למנוע את קללתו של בלעם, כי אילו היה

ה' כועס היה בלעם מכזב את קללתו כנגד ישראל לאותו רגע ולא היה נשאר מהם שריד ופליט חס ושלום. ושאלו התוספות, מזה היה יכול בלעם לומר באותו רגע? ותוצו: שהיה אומר "כלם!", היינו שיכלה את ישראל חס ושלום. אלא ש"כל אמרת אלו-ה צרופה" וה' היפך את צירופי האותיות מ'כלם' ל'מלך', שנאמר [שם כ"ג - כ"א] "ותרועת מלך בו". וזהו שאנו אומרים בראש השנה "המלך", דהיינו שיהפוך ה' את ה'כלם' ל'מלך'.

"ומה אועם לא זעם ה'" (כ"ג - ח)

המהר"ם בן חביב (מסלונים) אומר, הגמ' בראש השנה [ל"א]. אומרת, "ששת אלפים שנה יהיה העולם", אלפיים הראשונים חטאו בזנות, אלפיים אמצעיים בעבודה זרה והאלפיים האחרונים בממון, וסימנך "זעם" זנות עבודה זרה ממון.

"כי מראש צורים אראנו ומגבעות אשורנו הן עם לבדד ישכון ובגוים לא יתחשב"

(כ"ג - ט)

הגמ' בחולין [פ"ט]. אומרת, כתוב בתורה "לא מרובכם מכל העמים חשק ה' ויבחר בכם כי אתם המעט מכל העמים" [דברים ז - ז], הקב"ה לא בחר בכם כי אתם מרובים, אלא להיפך - "כי אתם המעט", ממעטים את עצמכם בענווה. נתתי לאברהם אביכם גדולה, ומה אמר? "ואנכי עפר ואפר", נתתי למשה רבכם גדולה, ומה אמר? "ונחננו מה", נתתי לדוד המלך גדולה, ומה אמר? "אנכי תולעת ולא איש". "כי אתם המעט", ולכן אני אוהב אתכם. אומר ה"תכלת מרדכי", זה שאמר בלעם "כי מראש צורים אראנו", ראיתי את ההר שהקב"ה נתן עליו את התורה, היה זה הר סיני הנמוך שבהרים, ומאז אני מבין שהקב"ה אוהב את נמוכי הרוח. "ומגבעות אשורנו". עכשיו אני מבין "הן עם לבדד ישכון ובגוים לא יתחשב", מי "מנה עפר יעקב", הם כל הזמן משפילים את עצמם ולכן הקב"ה אוהב אותם.

אומר רבי שמואל בראך בספרו "בהיות הבוקר", מידי בוקר לפני פרשת הקרבנות אנו אומרים "מה אנו מה חיינו מה חסדנו מה צדקותנו מה כוחנו מה גבורתנו הלא כל הגיבורים כאין לפניך וכו' וחכמים כבלי מדע ונבונים כבלי השכל", גדולי ישראל ממעטים עצמם ונוהגים בענווה ובשפלות. ככל שהאדם יודע יותר, הוא יודע גם כמה הוא לא יודע, וממילא הוא יותר ויותר ממעט את עצמו. "מה כוחנו מה גבורתנו", זה שאנו יודעים ש"כל הגיבורים כאין לפניך", כלומר, עיקר מעלתנו ועיקר כוחנו הוא בזה שאנו מודעים לאפסות כוחנו. מדוע הקב"ה אוהב אותנו, "לא מרובכם", אלא "כי אתם המעט מכל העמים", בגלל ש"כל הגיבורים כאין לפניך", לכן הקב"ה אוהב אותנו, וזה עיקר כוחנו וגבורתנו, שאנו יודעים זאת!

"כי מראש צורים אראנו ומגבעות אשורנו הן עם לבדד ישכון וכו'" (כ"ג - ט)

הגמ' בתענית [ט]. אומרת שהבאר שהלכה עם ישראל במדבר היתה בזכותה של מרים. אומר ה"חתם סופר", הדבר רמוז במילים מראש צורים, שתי אותיות הראשונות של המילה "מראש" מר, ושתי אותיות אחרונות של "צורים" ים, ביחד מרים. רמז נוסף בפסוק [תהלים ק"ד - ח] "ההפכי הצור אגם מים", סופי תיבות מרים.

"כי מראש צורים אראנו ומגבעות אשורנו הן עם לבדד ישכון ובגוים לא

יתחשב" (כ"ג - ט)

המגיד מדובנא ביאר פסוק זה במשל, אדם צועד בדרך אל העיר הגדולה. אם הדרך ישרה ואין מה שיפסיק בינו ובין העיר, לא הר ולא גבעה, יכול הוא לראות את העיר אף אם היא רחוקה ממנו כברת דרך ארוכה. לא כן אם מפסיק הר או גבעה, הרי אפילו אם העיר קרובה, אינו יכול לראותה ונדמה לו כאילו היא עדיין רחוקה ממנו. הנמשל, בלעם הרשע מסביר מדוע יש לישראל זכות אבות, אפילו שכבר עברו הרבה דורות בין האבות ובין בניהם, כי אין שום דבר המפסיק ביניהם, כי מאז ועד עתה לא התערב בישראל שום זרע גוי אחר. וזה מה שאמר "כי מראש צורים אראנו ומגבעות אשורנו", עם ישראל דומה לאדם ההולך במישור, ללא כל הפסקה של הר או גבעה, מדוע? מפני מעלתם, "הן עם לבדד ישכון ובגוים לא יתחשב", לאורך כל השנים לא התערבו בגויים, ולכן עומדת להם זכות אבות.

"הן עם לבדד ישכון" (כ"ג - ט)

כתוב במדרש [שמו"ר ט"ו], כל האותיות שבא"ב מצטרפות אחת לחברתה למנין עשר. א' - ט' = עשר, וכן ב' - ח' = ח', ג' - ז' = ד', ו' - ו' = ו', ורק האות ה' אין לה בת זוג לצירוף עשר, רק עם עוד אות ה'. גם האות נון אין לה צירוף למאה, אלא רק עם האות נון. י' - צ' = מאה, וכן כ' - פ', ל' - ע', מ' - ס', ורק הנון אין לו בת זוג. וזה הרמז כאן, "הן", כמו האותיות ה' ונ' שאינן מצטרפות למספר היסוד לשום אות אחרת, כך "עם לבדד ישכון", אין ישראל יכולים להתחבר עם שום אומה ולשון.

אומר הגר"א מוילנא, גם כ' סופית (ך') אין לה בת זוג, כי ק' - מאה, ר' = מאתיים, ש' = שלוש מאות, ת' = ארבע מאות, וגם האותיות הסופיות נחשבות לגימטריה, ולכן כ' = חמש מאות, ס' = שש מאות, ך' = שבע מאות, ף' = שמונה מאות, ץ' = תשע מאות. מכאן ש- האות ץ' = ק' = אלף, ף' = ר' = אלף, ן' = ש' = אלף, ס' = ת' = אלף, האות ך' נשארת בלי בת זוג. אומר הגאון מוילנא, זה מה שכתוב בשיר השירים [א' - ט"ו - ט"ז] "הנך יפה רעיתי הנך יפה עיניך יונים הנך יפה דודי אף נעים אף ערשנו רעננה", אומר הקב"ה לישראל, "הנך", רק אותיות אלו, וישראל שאין להם בת זוג, עונים להקב"ה, "הנך יפה", רק אתה.

"הן עם לבדד ישכון ובגוים לא יתחשב" (כ"ג - ט)

כותב הנצי"ב ב"העמק דבר", לא כדרך כל אומה ולשון דרכם של ישראל. אומות העולם, כשהם גולים ממולדתם, הם מתערבים עם האומה שהגלתה אותם, והם זוכים ליתר אהבה וחשיבות מאשר אם היו נותרים בייחודם מובדלים מהאומה שבתוכה הם גרים כעת. לא כן עם ישראל, כשישראל שוכנים "לבדם", נפרדים ושומרים על ייחודם, אז "ישכון" במנוחה ובכבוד, וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליהם, ואין איש מתחרה עמם. אך אם "ובגוים", כאשר הם מבקשים להתערב בקרב האומות, "לא יתחשב", אין הם נחשבים בעיניהם כלל וכלל.

רבי אלהן וסרמן באחת מדרשותיו, הסביר את הפסוק "הן עם לבדד ישכון ובגוים לא יתחשב". ההבדל בין עם לבין גוי, גוי הכוונה לאומה שיושבת לבטח בארצה, אבל עם מתייחס לקבוצת אנשים שמיוחדים בשפתם או בלבושם,

"מי מנה עפר יעקב ומספר את רבע ישראל" (כ"ג - י')

"ה'בן איש חי" מבאר פסוק זה על דרך הרמז. בלק הכין כל פעם שבעה מזבחות, והקריבו עליהם שבעה פרים ושבעה אילים במטרה להרע לישראל. בא בלעם רצה לקלל ויצאו לו ברכות. אמר לו בלק, מדוע ברכת? ענה "מי מנה עפר יעקב", אתה הקרבת ארבעים ושנים קרבנות ואתה חושב שמזה אוכל לקלל אותם? הרי הם מקריבים בחג הסוכות שבעים קרבנות. "מי מנה עפר יעקב", מי יוכל להם לישראל שמקריבים ע' פרים.

מסיים ה"בן איש חי", "תמות נפשי מות ישרים ותהי אחריתי כמוהו", המרגלים מתו מיתה מבוזה מאוד, בלעם אומר שהיה מוכן למות מיתה כזאת אם ייחשב כחלק מהעם הזה. "תמות נפשי מות ישרים", כמיתתם של עשרה ראשי בני ישראל, המרגלים, שהיתה מיתה מבוזה, ובלבד ש"תהי אחריתי כמוהו".

"מי מנה עפר יעקב ומספר את רבע ישראל תמות נפשי מות ישרים ותהי אחריתי כמוהו" (כ"ג - י')

בלעם אמר "תמות נפשי מות ישרים ותהי אחריתי כמוהו", אמר ה"חפץ חיים" מי שרוצה למות כיהודי, צריך לחיות כיהודי. אבל הרשע הזה רוצה לחיות כגוי ולמות כיהודי, דבר זה הוא בלתי אפשרי.

בהגדה של פסח "שרפי קודש" מביא, זקן אחד אמר לפני הרב הקדוש רבי יעקב מאיזיביצא, הלואי ואזכה למות כיהודי כשר. גער בו: הלא זו היתה בקשתו של בלעם הרשע, "תמות נפשי מות ישרים", אבל יהודי צריך לשאוף לחיות כיהודי כשר.

בספר "גבעת שאול" כתב, בזמן מלחמת העולם הראשונה, היו הרבה פליטים יהודים שנאלצו לעבור על כל התורה כולה כי כתוב "וחי בהם" [ויקרא י"ח - ה'], והגמ' ביזמא [פ"ה:] אומרת, "וחי בהם" - ולא שימות בהם, חוץ משלוש העבירות החמורות, כלומר, בפועל קיימו ארבע מצוות: עבודה זרה, גילוי עריות, שפיכות דמים וכן גם את "וחי בהם". וזה מה שכתוב "מי מנה עפר יעקב", גם כאשר בני יעקב נמצאים במצב של עפר, שנתונים למרמס תחת עול הגויים ונאלצים לעבור על מצוות התורה בגלל היותם במצב של פיקוח נפש, גם אז "ומספר את רבע", ארבע מצוות הם כן מקיימים. ממילא, בשעת מיתתם הם יכולים להיות רגועים ושלמים בדעתם, כי הם עשו כפי מה שנדרש מהם לעשות במצב כזה, ולכן "תמות נפשי מות ישרים ותהי אחריתי כמוהו", הלואי שגם אנו נזכה למות כמוהם.

ה"אמרי אמת" היה אומר [פנחס טרס"ה], כשצדיקים רואים שיש עת רצון, הם מניחין את עצמם וצרכיהם ומתפללין רק עבור ישראל. אבל באומות העולם הוא להיפך, וכשמוצאים עת רצון דואגים רק לעצמם. כך מצינו אצל בלעם, כשהוא ראה שיש עת רצון נפלאה שלא זעם ה', מיהר והתפלל עבור עצמו 'תמות נפשי מות ישרים'.

"תמות נפשי מות ישרים ותהי אחריתי כמוהו" (כ"ג - י')

ב"אגרת הטייל" אומר רבי חיים (אחי המהר"ל מפראג), שיש כאן רמז לקדיש יתום מן התורה. "ישרים" ראשי תיבות יהא שמיא רבא מברך, היו"ד היתרה

ואפילו שאין להם ארץ ומדינה משלהם, בכל זאת הם נקראים "עם" אחד. לזה התכוון בלעם בנבואתו, "הן עם לבדד ישכון", עם ישראל אינו זקוק לארץ ולמולדת בשביל להיקרא "עם", כי עצם היותם "לבדד", נבדלים מכל האומות בדתם ובנימוסיהם, היא הופכת אותם לעם. "ובגוים לא יתחשב", הארץ אינה נחשבת בעיניהם כמו כל הגוים שזקוקים לארץ ולמולדת כדי להיקרא עם ולאום. ומה שאנו משתוקקים לארץ ישראל, זה לא שאנו צריכים מדינה, אלא כל השתוקקותנו לארץ ישראל הוא משום קדושתה והאפשרות לקיים בה מצוות התלויות בארץ.

"הן עם לבדד ישכון ובגוים לא יתחשב" (כ"ג - ט')

כתוב בגמ', בלשון יוונית קוראים "הן" [שבת ל"א: מ"ק כ"ח. ועוד]. ותמוה, וכי בתורה כתובות מילים ביוונית, והלא היא נכתבה על טהרת לשון הקודש? גם המילה טטפת לקוחה משפה זרה, טט בלשון כתפי פירושו שתיים, ופת הוא שניים בלשון אפריקה, ביחד ארבע. ומכאן הגמ' בסנהדרין [ד.] אומרת, שיש לכתוב בתפילין ארבע פרשיות. ושוב קשה, מדוע חז"ל דורשים את דרשתם על סמך מילים שאינן לשון הקודש, ואיך ניתן לומר שבתורה נרמזים מילים לועזיות? אומר השל"ה, "אל יעלה בדעתך שהתורה כתבה אלו הלשונות שאינן לשון הקודש, אלא הפירוש הוא כך, כשברא הקב"ה את העולם היתה שפה אחת והיא לשון הקודש, ובדור הפלגה שהקב"ה בלל את הלשונות, בלל את לשון הקודש ג"כ בשאר הלשונות, והלשונות הנ"ל הם לשון הקודש ונכללו בלשון יווני או בכתפי או באפריקה. כלומר, לשון הקודש היתה השפה הראשונה בעולם, כל השפות שדוברו בעבר והמדוברות כיום, באו מלשון הקודש. יש מילים שנלקחו מאיתנו ואנו שכחנו אותן, למשל, "הן" הינה במקור בלשון הקודש ופירושה "אחד", אך נשתמרה בלשון יוונית, וכן "טט" ו"פת" היו בלשון הקודש שתיים, אך שוב לא נשתמרו בלשון הקודש אלא בלשונות זרים.

"מי מנה עפר יעקב" (כ"ג - י')

כתוב במדרש על פסוק זה, "מי מנה עפר", אלו ישראל שמלים את בניהם ואח"כ מכסים בעפר. מסביר הרב צדקה בספרו "קול יהודה", משמע שבלעם לא פחד ממצוות המילה עצמה, אלא ממה שמכסים את המילה בעפר, והדבר מפליא. לכן אומר רבי יהודה צדקה, בלעם ראה אצל עם ישראל דבר הפלא ופלא, עושים ברית מילה במסירות נפש, ילד קטן בן שמונה ימים, לכולם זה כואב, ואע"פ כן עושים את הברית, אך לא מתגאים בזה, אלא מכסים בעפר. מידת הצניעות והענווה לעשות דבר גדול ולכסות, מזה התפעל ופחד בלעם.

"מי מנה עפר יעקב" (כ"ג - י')

מבאר ה"חפץ חיים" בלק ביקש מבלעם תספור את עם ישראל וכך יהיה בהם נגף, אמר לו בלעם והלא עם ישראל הם צדיקים, וצדיקים במיתתם קרויים חיים, ואם כן אני צריך לספור גם את השוכני עפר ואיך אני יכול "מי מנה עפר יעקב".

ובאמת זו היתה טעותו של בלעם הרשע, אבל אנו יודעים שרק מי שחי חיי ישרים - הוא שימות מיתת ישרים ותהיה אחריתו עם צדיקי ישראל, אבל מי שבחיו אינו הולך בדרך ישרים - לא יועיל לו למות מיתת ישרים.

ובספורנו פירש את הפסוק - 'ותהי אחריתי כמהו, וז': שתהיה אחריתי וצאצאי מעי כמו ישראל, כי אמנם בניו של אדם ויוצאי חלציו נקראים 'אחריתו', ע"כ. היינו שתאוות בלעם הרשע היתה שיהיו לו בנים צדיקים. וגם זאת רואים אנו בעניינו יום יום - שאנשים רוצים בכל מאודם שבניהם יהיו צדיקים וילמדו תורה, ואף עושים השתדלות גדולה בעניין, אבל לעצמם מסתפקים ב'מועט' בכל הנוגע ללימוד התורה וקיום המצוות. גם זו היתה אחת מטעויותיו של בלעם הרשע, כי הכלל הוא שהבנים הולכים בדרכי אבותיהם, והדרך לזכות לבנים טובים היא כאשר האב והאם עצמם הולכים בדרך התורה, וכך אנו מבקשים בכל יום 'ונהיה אנחנו וצאצאנו לומדי תורתך, היינו חטיבה אחת 'אנחנו וצאצאנו'. ומה נואלו אותם אנשים - המקילים לעצמם להסתכל בכל דבר כיעור, ולבניהם לא ירשו להסתכל. אם זה סם המוות לילדך - זה גם סם המוות בשבילך. או שבאים הביתה בלילה ומתיישבים לקרוא עיתון או להתעסק בשטויות, ואומרים לבן קח משניות ותחזור על מה שלמדת בחיידר, זוהי דרך בלעם הרשע - אני אלך בשרירות לבי והבן יהיה צדיק. אבל באמת מה שטוב בשביל הבן - טוב בודאי אף בשביל האבא, גם האב יכול לקחת ספר, וגם האם יכולה לתפוס תהלים או חומש, ואז יזכו הם לבנים צדיקים וישרים באמת.

"ויאמר בלק אל בלעם מה עשית לי לקב איבי לקחתך והנה ברכת בך" (כ"ג - י"א)

בספר "ברית אבות" מבאר את טענת בלק לבלעם. דבר ידוע הוא שחז"ל דייקו בשמם של בני אדם כדי לדעת את מהותם, כי שמו של אדם מלמד על תוכו ועל מהותו. האותיות "בלק" בהיפוך הם "לקב", ולכן התרגו בלק כשראה שבלעם מברך את ישראל, וטען לו "לקב איבי לקחתך" וגם שמי רומז על "לקב", ואתה "ברכת בך". עונה לו בלעם באותה מטבע, "הנה בך לקחתי" [פסוק כ], שזה בראשי תיבות בלק, ואם כן, אדרבה, שמך מראה על ברכה. ואם תשאל מנין שההסבר שאני אומר הוא נכון ולא ההסבר שלך, על זה אני עונה לך "וברך ולא אשיבנה", כלומר, תברך ואל תשיב ותהפוך את האותיות כפי שצריך לעשות לשיטתך.

"לקב איבי לקחתך והנה ברכת בך" (כ"ג - י"א)

כתוב בספרים שבשנה רגילה יש בה שלוש מאות חמישים וארבע ימים. מתוכם יש רכ"ב ימים בהם אומרים תחנון, והם ימי דין, וקל"ב ימים שאין אומרים בהם תחנון, והם ימי רצון ורחמים. ואמרו חז"ל, שכל כוונה רעה שאפשר לפרש בבלעם ובלק, ניתן לחשוך בהם שזו היתה כוונתם. אומר ה"חתם סופר" בשם חותנו רבי עקיבא אייגר, אפשר לפרש שבלק ביקש מבלעם לקלל את קל"ב ימי הרצון ולהפכם לימי דין, ואילו את רכ"ב ימי הדין להניחם כמות שהם. אבל הקב"ה הפך את הקללה לברכה, ובלעם ברך את רכ"ב ימי הדין שיהיו ימי רצון, בעוד שקל"ב הימים נותרו כמות שהם. זהו הנרמז בפסוק, "לקב איבי לקחתך", ביקשתי ממך "לקב" - לקלל את קל"ב

באה לרמוז שאומרים את הקדיש במנין. בלעם רוצה למות כמו יהודי, ואומר "ותהי אחריתי כמוהו", מה הפירוש "אחריתי"?

כותב בספר "טיול בפרדס", הגמרא בשבת [קנ"ב:] מספרת על הנהו קפולאי, היו אלה שני אנשים שנשכרו ע"י רב נחמן שיחפרו בשדותיו. פתאום שמעו קול הבא מעמקי האדמה, מה אתם עושים? התברר שפגעו בקבר. וכי מת מדבר? ברחו כל עוד נפשם בס. בא ר' נחמן ושאל, מי אתה? ענה: ר' אחאי בר יאשיה. אתה חי או מת? אני שוכב כאן. מדוע אתה שוכב כאן אם אתה חי, קום ולך לביתך. אני צריך לשכב כאן עד תחיית המתים, אמות ואח"כ אקום בתחיית המתים. כלומר, הצדיקים שוכבים בקבריהם, אך אינם מתים.

שבע פעמים מופיע בפרשת "חיי שרה" [בראשית כ"ג] עניין קבורת המת. א'. "ואקברה מתי מלפני" [פסוק ד.]. ב'. "קבור את מתך" [פסוק ו.]. ג'. "מקבור מתך" [פסוק ו.]. ד'. "לקבור את מתי מלפני" [פסוק ח.]. ה'. "קבור מתך" [פסוק יא.]. ו'. "ואקברה את מתי שמד" [פסוק יג.]. ז'. "ואת מתך קבור" [פסוק ט.]. שואל הגר"א מוילנא, למה מופיע העניין פעמים רבות, ולמה דווקא שבע פעמים? ועוד קשה, למה שש פעמים הקדימה התורה "קבורה" ל"מיתה", ואילו רק בפעם השביעית הקדימה התורה "מיתה" ל"קבורה"? ומתוך, במערת המכפלה נקברו ארבעה זוגות, אדם הראשון וחווה, אברהם ושרה, יצחק ורבקה, יעקב ולאה. כשאברהם בא לקנות את המערה, היו קבורים שם אדם וחווה, והיו צריכים להיקבר עוד ששה אנשים - שלושת האבות ושלוש אמהות. כל הצדיקים האלו לא מתו, הם ימותו שעה אחת לפני תחיית המתים, ולכן הקדימה התורה קבורה למיתה, ומה היא הפעם השביעית? ראשו של עשיו, שגם בחייו כבר היה נקרא מת, כשאר הרשעים שבחיהם קרויים מתים, וכמו שהגמ' אומרת בברכות [י"ה:], ולכן נאמר "מתך קבור", הקדים מיתה לקבורה. וזה מה שביקש בלעם, "תמת נפשי מות ישרים", כמו הצדיקים שקודם שוכבים ורק אח"כ מתים. אך כמובן שדבר זה אינו אפשרי, כי לא ניתן לחיות כבלעם ולמות כאברהם אבינו.

"תמות נפשי מות ישרים ותהי אחריתי כמוהו" (כ"ג - י')

בלעם הרשע איחל לעצמו למות מיתת צדיקים, ובאיוזה ישרים מדובר? מפרשים חז"ל [עבודה זרה כ"ה:] שישירים היינו - אברהם יצחק ויעקב, שעליהם אמרו חז"ל [בבא בתרא י"ז:] בנשיקה מתו. ומה נפלא שהמנוול הזה - בלעם, ביקש לעצמו לא פחות מזה, הוא שכל חייו היו חיי הפקר ותאוה, ופרץ גדרו של עולם. לא הרגיש בגנותו ושפלותו עד כדי כך שנדמה לו שראוי הוא שבמיתתו יזכה למיתת נשיקה!?

ביאר הגאון רבי שמשון דוד פינקוס זצ"ל בספרו "תפארת שמשון", כאן באה התורה ללמדנו ולהזהירנו, עד כמה האדם יכול לרמות את עצמו ולא לדעת היכן הוא עומד, מה מצבו האמיתי, ומה מחכה לו. בלעם חמד שתהיה דוקא אחריתו בגן עדן עם צדיקי ישראל, אבל לא אמר 'תחיה נפשי חיי ישרים', כי בחייו לא רצה לחיות חיי ישרים - אלא חיי תאוה רשעות והפקרות, ורק בסיום חייו רצה למות מות ישרים, כמו יהודי טוב ולזכות לגן עדן.

וכן אנו רואים הרבה אנשים שיעשו את כל ההשתדלות שיזכו למיתת צדיקים, שייאמרו אחריהם קדיש, ילמדו משניות לעילוי נשמתן, ושתהיה להם לוויה יהודית כשרה, ונדמה להם שעל ידי שיזכו למיתת צדיקים - תהי אחריתם עמהם בגן עדן.

ימי הרצון, ואילו אתה "ברכת ברכ", היינו שברכת את רב"ב ימי הדין לעשותם ימי רצון.

"ויען ויאמר הלא את אשר ישים יהוה בפי אתו אשמור לדבר". (כ"ג - י"ב).

רבי יעקב גלינסקי זצ"ל בדרשותיו היה אומר, שהסבא מנובהרדוק היה מתאר את בלעם כך: היה פעם שמש נאמן שניקה את בית המדרש בשעת לילה מאוחרת, לאחר חצות. לפתע הוא רואה שהגנג של העיר נכנס בשקט בשקט לבית הכנסת, הגנג לא הבחין בו. השמש התחבא מתחת לשולחן לראות מה הגנג עושה, ולתפוס אותו "על חם", פעם אחת ולתמיד. והנה, הוא רואה שהשמש ניגש לארון הקודש, מנשק את הפרוכת ומתחיל לבכות. חשב הגבאי: כנראה יש לו חולה בביתו, או שמא קרה משהו אחר, וחיכה בסבלנות לשמוע אילו בקשות יבקש. והנה הוא שומע, רבונו של עולם, ריבונו של עולם, תן לי רוח הקודש. יותר הוא לא הצליח לשמוע. אחרי שעזב את ארון הקודש, לא יכל השמש להתאפק, יצא מהמחבוא ורדף אחריו בחשיכה. ר' יהודי, אף אחד לא נמצא איתנו, רק אני ואתה. שמעתי שהתפללת, אנא תסביר לי מה התכוונת בבקשותיך, תאמר לי את האמת, האם השתגעתי? וכי רק רוח הקודש חסרה לך? מה קרה לך ידידנו הגנג? אמר לו הגנג, מה אתה לא מבין, ומי כמוך יודע מה זה לילה חורפי קשה, כמה קשה לפרוץ לבית סגור ומסוגר, אני ממש מוסר את נפשי. ועד שאני כבר בפנים, מאותו הרגע חיפוש הארנק של בעל הדירה כל כך קשה, חיפוש בחורים ובסדקים מתוך פחד ואימה, שרק אנשים בודדים מסוגלים לעמוד בפחד כזה, פחד, מתח. אילו היתה לי רוח הקודש, הרי הייתי יודע היכן טמון הכסף, ופונה ישר אליו, וחוסך לעצמי את כל הצער והמתח.

אמר הסבא מנובהרדוק, אותו הדבר בלעם, הוא זוכה לדבר עם הקב"ה, הוא זוכה שהקב"ה שם לו דברים בפה, הוא זוכה לרוח הקודש, אבל מה הוא עושה עם זה? מקלל, מנסה להרוויח כסף בכל מיני דרכים ערמוניות, ובמקום לנצל את הנבואה ששרתה עליו, הוא הולך ומוכרה בנויד עדשים, כאותו גנג שהלך להתפלל להקב"ה שיהיה לו רוח הקודש... ואם יהיה לו רוח הקודש, מה הוא יעשה בה? שמויות!

כמה מוסר השכל אנו צריכים ללמוד מכך, לנצל את כוחותינו, וללמוד משהו מאותו טוב שהקב"ה משפיע עלינו, ולא ללכת בדרכי בלעם שכבר זכה להשראה מלמעלה אבל לא ידע לקחת אותו לכיוון הנכון.

"ויאמר אליו בלק לכה נא אתי אל מקום אחר אשר תראנו משם אפס קצהו תראה וכולו לא תראה" (כ"ג - י"א)

מה רצה בלק להרוויח מכך ש"אפס קצהו תראה וכולו לא תראה"? בספר "פנינים" מתרץ על פי אמרתו של ה"שפת אמת" על מאמר חז"ל במשנה באבות [א' - ו'] "והוי דן את כל האדם לכף זכות", שלכאורה קשה, מדוע כתוב "את כל האדם", ולא הוי דן את האדם? ומתרץ, שלפעמים שמביטים על מעשה מסוים של אדם פלוני, אפשר לומר שהוא לא מעשה ראוי, אבל כאשר מתבוננים ב"כל האדם" על כל מכלול תכונותיו ומעשיו, רואים שבסה"כ מדובר באדם כשר, וגם אם טעה פה ושם, אי אפשר לומר שאינו נוהג כשורה. וכך קרה גם כאן, בלק ביקש מבלעם שיקלל את ישראל, אבל בלעם אמר לו

שאי אפשר לעשות זאת, כי הם אנשים טובים. יעץ לו בלק, אם כן לך ותתבונן רק בקצה שלהם, רק בחלק מהם, וכאשר תתמקד בכך, אין ספק שתמצא כבר מקום שבו תצליח הקללה שלך לחול... אמנם בסך הכל עם ישראל הם בסדר, אבל אם תתמקד ב"אפס קצהו תראה וכולו לא תראה", תוכל למצוא נקודות שבהם אפשר לקלל.

בספר "גן רווח" מסביר, שהגמ' בברכות [ו'] אומרת, כי בלעם ידע לכונן את רגע זעמו של הקב"ה, והקשו שם התוספות, מה יכול היה בלעם לומר בקללתו ברגע אחד? ותירצו, שיכול היה לומר "כלם". אבל לכאורה באמירת "כלם" עדיין אין זה ברור למי כוונתו. מוכרחים להסביר, שבלעם היה חייב לעמוד כנגד ישראל כדי שאמירה זו תתפרש על כלל ישראל. לפי"ז מובן מעשהו של בלק, שהרי הוא ידע שאם הוא ינסה לקלל את כלל ישראל הוא ייכשל, שהרי הקב"ה נשבע שלא יכלה את עם ישראל, כמו שכתוב "לא געלתים לכלותם", ובאמת גם מלכתחילה לא רצה לכלות אותם לגמרי, אלא רק למעט אותם, וכמו שכתוב "כי רב הוא". לכן הביא בלק את בלעם אל מקום ממנו אפשר לראות רק מקצת העם, כדי שהקללה "כלם" תחול רק על מקצת מהעם, וכך יוכל להשיג את מבוקשו.

"אפס קצהו תראה וכולו לא תראה" (כ"ג - י"א)

"קצהו", אומר הרבי מקוצק, בפרט ביחיד בישראל "תראה", יכול אתה לפעמים לראות חיסרון. ו"כולו", אבל בכלל ישראל "לא תראה", לא תמצא לעולם פגם וחיסרון.

"הנה ברכ לקחתי וברך ולא אשיבנה" (כ"ג - כ)

אנו הרי יודעים את האמת כי הברכות של בלעם חסרות כל ערך, ואפילו בלק ידע זאת, שהרי אמר לו "כי ידעתי את אשר תברך מבורך", כלומר, הברכות שתוציא אלו סתם מילים בעלמא. אומר ה"בן איש חי", כל שנה כשמוגיעים לפרשת בלק, קוראים אותה בכל קהילות ישראל. כשאדם מיישראל קורא בתורה ומשמיע בפיו את ברכות בלעם, יש להן תוקף של ברכה אמיתית, הרי הקב"ה הוא זה שהורה למשה לכתוב כל זאת בתורה. כלומר, שגם הקב"ה חזר ואמר, ולכן זו ברכה מצויינת. וזה מה שכתוב "הנה ברכ לקחתי", אני בלעם ברכתי, אך לברכה זו לא היה כל תוקף, אבל מכיון שהוא "ברך", הקב"ה אמר לכתוב זאת בתורה, "ולא אשיבנה", אין להשיב את הברכה והיא נעשית בעלת תוקף, וזו ברכה מיוחדת מאוד לטובה.

"לא הביט און ביעקב" (כ"א - כ"א)

מדוע הקב"ה לא רואה און ביעקב? אומר רבי חיים מצאנז, כי "ה' אלקיו עמו", תמיד יש יראת אלקים בליבו של יהודי, ואפילו כשהוא חוטא, "ותרועת מלך בו" (תרועה מלשון שבירה - כמו "תרועם בשבט ברזל"), יש לו שברון לב. מצוה עושה יהודי בשמחה, אך כלום יש יהודי העושה עבירה בשמחה? השמעתם מימיכם יהודי אומר "לשם יחוד" לפני שעושה עבירה?

רבי זושא מאנפולי היה אומר, מעולם לא ראיתי מלאך שלם שנברא מעבירה שעבר יהודי מאמין. מלאכים אלה חסרים להם תמיד איזה אבר, לאחד חסר

יהודי נגש אל מרן ה"חזון איש" זצ"ל, ודיבר עמו הרבה מאוד זמן על ענייניו. כשסיים את השיחה, התנצל אותו אדם בפני החזון איש על זה שהאריך מדי הרבה בשיחה, ואמר "אני מקווה שאין לרב קפידא עלי שהארכת בשיחה הרבה זמן".

ענה לו החזון"א, "אני לא יודע איך מקפידים, סחורה כזו של קפידא אינה מצויה אצלנו במחסן". החזון"א בכל דבר ראה רק את הטוב, וכשרואים טוב אין על מה להקפיד ולכעוס.

"לא הביט און ביעקב ולא ראה עמל בישראל וכו' א-ל מוציאם ממצרים" (כ"ג - כ"א - כ"ב)

מה ענין יציאת מצרים לכאן? מביא בספר "פניני קדם" בשם בעל ה"משנה למלך", הגמרא בראש השנה [ט"ז:] אומרת, אין דנין את האדם אלא לפי מעשיו של אותה שעה, שנאמר "כי שמע אלקים אל קול הנער באשר הוא שם". אבל לעומת זאת, כאשר הקב"ה בוחן את ישראל, הוא רואה לנגד עיניו גם את המצוות והמעשים הטובים שיעשו בעתיד ומכליל אותם בדינם. וראיה לכך, אומר הקב"ה למושה רבנו: אם ברצונך לדעת מה הן הזכויות של ישראל שבגללם אני מוציאם ממצרים, הנה התשובה "בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלוקים על ההר הזה, לפי שעתידיים ישראל לעבוד את השי"ת בהר סיני. ולכאורה, אם ה' מחשיב את המצוות העתידיות, מדוע לא יחשיב גם את החטאים שעתידיים לחטוא, שהרי באותו מקום שישראל עתידים לקבל את התורה, שם הם גם יחטאו ויעשו להם עגל מסכה. מכאן ראייה, שמהעבירות שיעשו ישראל בעתיד, ה' מתעלם ואינו מחשיבן בבואו לדונם, וכך יהיה גם לעתיד לבוא כשיבוא הקב"ה לדון את ישראל על מעשיהם בעבר, יזכור את מעשיהם הטובים בסיני ויתעלם מחטאיהם באותה עת. וכך דורשת הגמ' במסכת ברכות [ל"ב:] מהו לשון הפסוק בישעיהו [מ"ו - ט"ו] "גם אלה תשכחנה", זה מעשה העגל שאמרו "אלה אלהיך ישראל", ו"אנכי לא אשכחך", זה מעשה סיני שנאמר בו "אנכי ה' אלקיך", את קבלת התורה ה' יזכור לישראל, אך את מעשה העגל כביכול ישכח. אומר בלעם לבלק: אינני יכול לקלל את ישראל על סמך החטאים שיחטאו בעתיד, שהרי "לא הביט און ביעקב ולא ראה עמל בישראל", אין הקב"ה מביט לחטאיהם העתידיים, ואם רצונך לדעת מנין לי שכך הדבר, הנה הראיה, "א-ל מוציאם ממצרים", שהקב"ה הוציא את ישראל ממצרים על סמך שיעבדו את ה' בהר סיני, אפילו שיחטאו בעגל.

"לא הביט און ביעקב ולא ראה עמל בישראל ה' אלקיו עמו ותרועת מלך בו" (כ"ג - כ"א - כ"ב)

בספר "מאמר אברהם" הסביר פסוק זה על פי מה שכתוב בזהר, "שיעקב אבינו לא השתחוה לעשיו שבע פעמים אלא השכינה הלכה איתו והוא השתחוה לשכינה".

והנה המפרשים שואלים איך יעקב התחתן עם שתי אחיות? ותרצו, כי זה היה לפני מתן תורה, ולמרות שהאבות קיימו את התורה, אבל כיון שרחל היא עקרת הבית, והיא היא עיקר זיווגו של יעקב ולא נתינה לו ברמאות והיה צריך

ראש, השני חסר ידיים, כי יהודי אפילו כשנכשל חלילה בחטא, מיד הוא מתחרט עליו, ומצטער ונאנח בשברון לב. אנחות כאלה הנובעות משברון לב, שוברות ומקצצות את איבריהם של המלאכים המקטרגים.

ובשם רבי ישראל מרוזין אומרים, אפילו כשישראל חוטא, גם כשהוא בעומק התהום, עוד יש בו ניצוץ אלוקי, שביב אור של תשובה מהבהב בליבו, גם בשעת החטא ה' אלקיו עמו.

ויש אומרים, מי שאינו מדבר רע על ישראל ואינו רואה כל פגם ביהודי, סימן ש"ה' אלקיו עמו ותרועת מלך בו", הוא נמנה על גדודיו של הקב"ה.

"לא הביט און ביעקב" (כ"ג - כ"א)

התרגום יונתן בן עוזיאל כותב: אמר בלעם אין אני רואה עבודה זרה בבית יעקב. שואלים, היכן ראה והחליט שאין עבודה זרה בבית יעקב? ומתרגים, התרגום כותב שבלעם הוא לבן הארמי, ובפרשת ויצא מצאנו שלבן חיפש את התרפים באוהל יעקב ובאוהל האמהות ולא מצא. ויש לזה רמז בפסוק "לא הביט און ביעקב", ר"ת "באהל", שחיפש עוון עבודה זרה ולא מצא.

"ותרועת מלך בו" (כ"ג - כ"א)

בלעם רצה לקלל את ישראל, שידע את הרגע שהקב"ה כועס, ומה הוא רצה לומר: "כלם", וזה ההיפך מ"מלך". וההבדל, שאצל בלעם העיקר אצלו היה "כבוד לב מח" - "כלם", שהם מקור התאוות, ובלעם רצה להשליט הכבוד והלב על המוח, ולכן רצה לקלל "כלם". והקב"ה הפך ל"מלך" ר"ת מוח לב כבוד, שהמוח יהיה השליט על כלי המעשה ואז יוכל לקבל עליו עול מלכות שמים.

"לא הביט און ביעקב ולא ראה עמל בישראל" (כ"ג - כ"א)

כותב הנצי"ב, יש הבדל בלשון הקודש בין "ראיה" ל"הבטה". "ראיה", היא ראיה שטחית, חיצונית, ו"הבטה" היא התבוננות מעמיקה וחודרת. זהו מה שאומר בלעם, "לא הביט און ביעקב", שה"און", החטא והעוון אינו מושרש בלב יעקב, גם כשנשלים ישראל בחטא, זהו כישלון חיצוני שנובע מרוח שטות שנכנסה בה, אבל בתוך תוכם אין כל און, וכדברי הרמב"ם בהלכות גיטין בבאור ההלכה שכופין אותו עד שיאמר רוצה אני. ולכן, בהתבוננות מעמיקה לא ניתן להביט ולהבחין ביעקב כל און.

"לא הביט און ביעקב ולא ראה עמל בישראל ה' אלקיו עמו ותרועת מלך בו" (כ"ג - כ"א - כ"ב)

רבי חיים מצאנז [הביא רבי בן ציון פלמן בעלון שלמים מציון] ביאר פסוק זה בדרך דרוש, "לא הביט און ביעקב" - אדם שלא רואה און ביעקב, שאינו מחפש תמיד למצוא חסרונות בחבריו, אלא תמיד כשרואה בני אדם הוא מתבונן על הצד הטוב שבהם, ומשבחם ומפארם על מעלותיהם הטובות. וגם כשרואה איזה חסרונות הוא דן את חבריו לכף זכות, ולא מזלזל בו על כל דבר קטן. מי שמתנהג כך הוא זוכה להנהגה מיוחדת מהקב"ה, הנהגה של ה' אלקיו עמו ותרועת מלך בו" - שמקבל סייעתא דשמיא מהקב"ה בכל מעשיו ודרכיו, ומצליח בכל ענייניו בצורה הטובה ביותר.

"א-ל מוציאים ממצרים וכו' כי לא נחש ביעקב לא קסם בישראל כעת יאמר ליעקב ולישראל מה פעל א-ל" (כ"ג - כ"ב - כ"א)

כשיצאו ממצרים, לא היו בידם זכות מצוות ומעשים טובים, אלא רק זכות האמונה בלבד, שנאמר "ויאמן העם בהשם", כי אז עדיין לא ניתנה התורה. אבל אחרי שניתנה התורה, אי אפשר להסתפק באמונה בלבד, אלא צריכים אנו לקיים את כל המצוות המעשיות, ולא כאותם אנשים תועים שאומרים שהם "דתיים בלב" ואין להם צורך בקיום המצוות המעשיות. וההוכחה שאי אפשר להסתפק באמונה בלבד היא, שאם נאמר שאכן זה מספיק, אז בשביל מה היתה יציאת מצרים, הלא אמונה היתה לנו כבר שם, כשראינו את האותות והמופתים.

על פי זה מבאר ה"ילקוט גרשוני" את הפסוקים שלפנינו, "א-ל מוציאים ממצרים כתועפות ראם לו", כלומר, בכח גדול וביד חזקה הוציאים ממצרים, כי לא היתה להם שום זכות של מצוות ומעשים טובים, ומכיון שעדיין לא ניתנה התורה, לכן הספיקה הזכות "כי לא נחש ביעקב ולא קסם בישראל", שלא הלכו אחרי קסמים אלא האמינו בה. אבל "כעת" שכבר ניתנה תורה, "יאמר ליעקב ולישראל", אם גם עכשיו לא יהיה לכם רק האמונה בלבד, "א"כ **"מה פעל א-ל"** בזה שהוא הוציא אתכם ממצרים.

"אל מוציאים ממצרים כתועפות ראם לו" (כ"ג - כ"ב - כ"א)

"אתה אמרת הנה עם יצא ממצרים, לא יצא מעצמו, אלא האלוקים הוציאים" [רש"י]

מה רש"י בא לומר לנו בזה, מבאר האדמו"ר מהרי"ד מבעלז, בלק ברשעותו התכוון לומר: הנה עם יצא ממצרים, יציאת ישראל ממצרים, היתה בזכות מעשיהם, בהיותם דור דעה, אמנם כעת אין בידהם זכות וניתן להתגבר עליהם ולקלל אותם, ועל כך היתה תשובת בלעם כפי שהושם בפיו: לא יצא מעצמו - אין זה בזכותם, אלא: האלוקים הוציאים כלומר, למרות שלא היו ראויים, ולא היה להם כל זכות, בכל זאת הוציאים ממצרים, מאחר שכך היא רצונו יתברך, ולפיכך גם כיום אין כל אפשרות להרע להם, משום שהם רצויים ואהובים לפניו יתברך.

"כי לא נחש ביעקב לא קסם בישראל כעת יאמר ליעקב ולישראל" (כ"ג - כ"ב - כ"א)

מדוע בתחילת הפסוק הזכיר את יעקב לבדו ואת ישראל לבדו, ובסוף הפסוק מזכיר את שניהם יחד "כעת יאמר ליעקב ולישראל"? אומר הגר"א מוילנא, כאשר אדם בא לתת ברכה או קללה, הוא צריך לדעת אל מי הוא מדבר, ולכן בשעת הברכה **"כעת יאמר"** כאשר רוצים לברך צריך לדעת את מי ולכן **"ליעקב ולישראל"**

בלעם רצה לקלל את ישראל, באיזה שם יקלל אותם? הרי יש להם כמה וכמה שמות, ולכן הלך לשורש של עם ישראל, אל האבות שמהם צמחה האומה ועל שמם נקראת כל האומה, ותפס בשם יעקב, שהוא בחיר האבות וממנו יצאו שבטי ק-ה, ולכן הלך ובנה מזבחות והקריב קרבנות, כדי לקלל את יעקב, אך הקללה נהפכה לברכה. אם כך, הלכו ובנו שוב מזבחות, כי הרי החליפו את השם של יעקב וקראו לו ישראל, הלכו והקריבו שוב קרבנות וקיללו את ישראל, אך שוב הקלות הפכו לברכות. מה קורה כאן? ואז עלה בדעתו כי יתכן שלא החליפו לו את השם, אלא רק הוסיפו לו עוד שם, ולכן ינסו עכשיו

לגרש אותה, אבל כיון שהיה לו דין של מלך, והלכה היא שלא מתחתנים עם אלמנתו של המלך, א"כ משום תקנת עגונות, שלא תישאר לאה עגונה אחר שיגרש אותה, כי לא תוכל להתחתן שוב מפני שהיתה אשתו של מלך, לכן השאיר אותה ונשא שתי אחיות. וזה מה שאמר הפסוק שלפנינו, "לא הביט און ביעקב" במה שהשתחוה לעשיו, "ולא ראה עמל בישראל", כי על שניהם יש תירוץ. מה שהשתחוה לעשיו, הוא משום "ה' אלקיו עמו", הוא השתחוה לשכינה, ומה שנשא שתי אחיות "תרועת מלך בו", שיש לו דין מלך, ולכן העדיף להשאירה ולא לעגן אותה לכל ימי חייה.

"ה' אלקיו עמו ותרועת מלך בו" (כ"ג - כ"א)

זמן שיגור השליחים מבלק אל בלעם, כותב ה"מגלה עמוקות", היה בסוף חודש אלול, וכשבא בלעם לקלל את ישראל היה זה בכ"ט אלול, לכן נאמר "ויקם בלעם בבוקר", שהשכים ומיהר כדי לקללם בראש השנה. ומדוע דווקא ביום זה? לפי שאז נמתח הדין על ישראל, והשטן מקטרג עליהם. ורמז לדבר, "לכה נא ארה לי", "ארה" - א.ר.ה (א: ראש השנה). מה עשו ישראל? נהגו כמנהגם בכל הדורות ביום זה: תקעו בשופר וע"י כך ערבבו את השטן ונסתתמו קטרוגיו. על זה אמר בלעם: "ה' אלקיו עמו ותרועת מלך בו", איני יכול לקלל את ישראל ולהרע להם, לפי שהריעו לפני ה' בשופר וערבבו את השטן.

אומר ה"חתם סופר", "ה' אלקי ישראל" בגימטריה שש מאות ושלש עשרה, אנו ממליכים את הקב"ה על ידי תרי"ג מצוות התורה. אומר בלעם: "לא הביט און ביעקב", הקב"ה אינו רואה רעה בישראל, ומדוע? משום ש"ה' אלקיו עמו", כי עם ישראל מקיימים את תרי"ג המצוות ועל ידי כך "ותרועת מלך בו", הם ממליכים את ה' בעולם.

"א-ל מוציאים ממצרים" (כ"ג - כ"ב - כ"א)

אתה אמרת "הנה עם יצא ממצרים", לא יצא מעצמו אלא האלוקים הוציאים. [רש"י]

בספר "אפריון" לבעל הקיצור שו"ע שואל, מדוע בלעם אומר "מוציאים" בלשון הווה, בעוד שבלק אמר "עם יצא" בלשון עבר? ומתרץ, כי היו בין האומות שאמרו, שמה שהקב"ה הוציא את ישראל ממצרים, לא מאהבתם עשה זאת, אלא משנאת המצרים, ולכן כעת כשכבר באו המצרים על עונשם, הקב"ה כבר לא משגיח על ישראל.

והאמת, שגם במדבר הקב"ה שמר עליהם מכל משמר, וכל זמן היותם במדבר עד כניסתם לארץ הם היו במצב של "יוצאי מצרים". זה מה שאמר בלעם לבלק, אתה חושב כי "הנה עם יצא ממצרים", כאילו כבר נגמרה יציאתם ושוב אין שום השגחה עליהם, אך האמת כי "א-ל מוציאים ממצרים", לא רק שכשיצאו ממצרים לא יצאו מעצמם, אלא גם עכשיו הוא עדיין "מוציאים".

ה"אור החיים" מתרץ, הגמ' בפסחים אומרת, בכל דור ודור חייב אדם לראות עצמו כאילו הוא יצא ממצרים. אומר האור החיים, שזו מציאות, שכל שנה בליל הסדר שהקב"ה מוציא אותנו מהמצרים שלנו, ולכן מוציאים בלשון הווה, שלא היתה יציאה אחת, אלא כל שנה ושנה הוא "מוציאים ממצרים".

את בניכם לדבר בם" [דברים י"א - י"ט], עם מי נעשה חסד, את מי נלמד? נלמד את הגויים שיבואו להתגייר. וכשכולם יתגיירו, את מי נלמד אז? את מלאכי השרת שיבואו וישאלו "מה פעל א-ל", מצוות "ולמדתם אותם" תתקיים במלאכי השרת.

"כעת יאמר ליעקב ולישראל מה פעל א-ל" (כ"ג - כ"ג)

המגיד מדובנא מבאר את כוונת הדברים על פי משל. אדם אחד שמע שבכפר נידח ביבשת רחוקה, המציא מישוהו משחה מיוחדת, שכל מי שמורח אותה על גופו אינו נפגע לעולם מירי כדורים. החליט לנסוע, הוציא כסף רב, ולאחר הרבה טלטלות הגיע לאותו כפר. הוא קנה את המשחה בהון עתק, מרח אותה על גופו ונסע חזרה לביתו. בדרך פגעו בו שודדים וירו בו, אך לתדהמתם הכדורים הסתובבו סביב גופו ולא פגעו בו לרעה. השודדים שהיו משוכנעים כי עומד לפניו שד, התחילו בורחים מלפניו, אך הוא צעק אחריהם שלא יפחדו אלא יבואו, והציע להם שיתן להם משקה וירימו כוסית לחיים... התפלאו השודדים, הלא אנחנו רצינו להרע לך, א"כ למה הוא מזמין אותנו לשתות. הסביר להם האיש, עד עכשיו לא הייתי בטוח שהמשחה עובדת, וקין בי החשש שאולי סתם שילמתי הרבה כסף, אבל בזכותכם, בזכות זה שירתם בי הוכחתם לי שאכן שילמתי עבור דבר מועיל ועוזר.

כשיעקב היה בבית לבן, ניסה לבן לעשות לו כישופים שונים, אבל יעקב אבינו זכה לשמירה מיוחדת מן השמים, והכישופים האלו לא הזיקו לו. את כח השמירה הזה העניק לזרעו אחריו, אך עדיין לא הזדמן לעם ישראל לבדוק את התועלת שבו באופן מעשי. כעת כאשר הגיע בלעם וניסה להפעיל את קסמיו וכשפיו ולא הצליח, הבינו כי "כעת יאמר ליעקב ולישראל מה פעל קל", כעת הוכח שהקב"ה שומר גם עליהם, וכי אכן, הם קיבלו ירושה טובה! נמצא, שחזן מהברכות שהעניק בלעם לעם ישראל, הוא נתן להם מתנה נוספת, בהראותו להם כי קסמים וכשפים אינם מצליחים להזיק להם, ולא סתם התרגו עליו בלק פעמיים.

"כעת יאמר ליעקב ולישראל מה פעל א-ל" (כ"ג - כ"ג)

האדמו"ר הראשון מסלונים היה אומר, יגיע הזמן ששני יהודים יפגשו וישאלו אחד את השני "מה חדש", וייענה מיד "שמעתי היום חידוש גדול! כתוב בגמרא ש..." כלומר, בעתיד כששני יהודים יפגשו, החדשות יהיו "מה פעל א-ל".

הרב מפוניבז' היה אומר, יואב הרג את אבנר בן נר שהיה שר הצבא של שאול, איך הרג אותו? אומרים חז"ל, יואב פגש את אבנר ושאל אותו "יבמה גידמת איך היא מקיימת חליצה"? ענה לו, היא מתירה את הנעל ע"י שפותחת את השרוכים בפיה. ביקש ממנו יואב להדגים לו, וכשהתכוף להראות לו, נעץ את החרב אל החומש (הצלע החמישית). שואל הרב מפוניבז', איך אבנר לא חשד ביואב? הלא שררה יריבות מרה בין אנשי שאול לאנשי דוד? אלא, אז אלו היו החדשות ה"חמות", זה היה רוח הדברים, אלו הפרקים שנאמרו היום בשיעור! ואפילו כששני רמטכ"לים נפגשו, היה ברור שנושא השיחה יהיה תורה, ושאלת יואב לא עוררה אצל אבנר כל חשד.

לקלל תחת שני השמות - יעקב וישראל, וזה מה שכתוב כאן "כי לא נחש ביעקב", זה לא הצליח, "ולא קסם בישראל", וגם זה לא הצליח. "כעת יאמר ליעקב ולישראל", וגם זה לא מועיל ולא מצליח.

פעם הגיע חילונו אל הרב שך, וסיפר בבכי שהכלב שלו נדרס, והוא מבקש שהרב יתפלל עליו לרפואה שלימה. אמר הרב שך, נו, מה שמו ושם אמו?!

"כעת יאמר ליעקב ולישראל מה פעל א-ל" (כ"ג - כ"ג)

הגמרא בשבת [נ"ה]. אומרת, חותמו של הקב"ה אמת. אומר ה"חפץ חיים", המשמעות של חותמת, שהכתב של החותמת נכתב הפוך והאותיות מקבלות את צורתן הנכונה רק לאחר החתימה. אמנם יש יחידי סגולה שהתמחו לקרוא את האותיות על גבי החותם עוד לפני ההדפסה, הם רואים את המילים "אמת", אבל לרוב העולם האותיות הפוכות ואין ביכולתם להבין ולהבחין לפני החתימה מה שכתוב שם. כך הוא ענין הבריאה כולה, "השמים מספרים כבוד א-ל", ו"הארץ מלאה חסדו", וגם אם במבט שטחי נראה כאילו אין אמת חלילה במהלך הבריאה, אין זה אלא בגלל שבעין רגילה לא רואים ולא מבחינים כי כל מה ש"פעל קל" הוא אמת ולטובה, ורק לאחר שמוטבע החותם על דבר גשמי ומוחשי הניתן למשש בידיים, ורק יחידי סגולה שיודעים לקרוא את אותיות החותם ולהתבונן במעשי הקב"ה, מבחינים כי חותמו של הקב"ה "אמת", הוא אמת ומשפטו אמת.

"כעת יאמר ליעקב ולישראל מה פעל א-ל" (כ"ג - כ"ג)

שואל ה"חפץ חיים", לכאורה יעקב וישראל הם אותו דבר, מדוע נאמר "ליעקב ולישראל" ולא ליעקב או ישראל? מבאר ה"חפץ חיים" [מובא בספר חיוו ופעלו], למילה "מה" ישנן שתי משמעויות הפוכות, והיא יכולה להגדיל או להקטין. בחומש דברים כתוב [י' - י"ב] "מה ה' אלקיך שואל מעמך", מכאן משמע ש"מה" זה דבר קטן, ולעומת זאת כתוב בתהילים [ל"א - כ'] "מה רב טובך אשר צפנת ליראיך", והכוונה ב"מה" הרבה מאוד. יש הבדל גדול בין יעקב לישראל, על יעקב נאמר [עמוס ו' - ב'] "יעקב כי קטן הוא", ועל ישראל כתוב [בראשית ל"ב - כ"ט] "כי שרית עם אלקים". כשבני ישראל נמצאים בגלות הקשה והמרה, כשצרות רבות ורעות מתרגשות עליהם חדשות לבקרים, הריהם כ"יעקב", אז הם באים ושואלים אותם "מה פעל קל" בלשון הקטנה, מה עשה עבורכם הקב"ה. אבל לעתיד לבוא כאשר יהיו "ישראל", יאמר להם "מה פעל קל" בלשון הגדלה והתפעלות מכל מה שעשה הקב"ה עבורם.

"כעת יאמר ליעקב ולישראל מה פעל א-ל" (כ"ג - כ"ג)

אומר ה"חתם סופר", עוד עתיד להיות זמן כזה שתתגלה חיבתן לעין כל, שהן יושבין לפניו ולומדים תורה מפיו, ומחיצתן לפניו ממלאכי השרת, והם (מלאכי השרת) ישאלו להם (לבני ישראל) "מה פעל א-ל". וזהו שנאמר [ישעיהו ל' - כ'] "והיו עיניך רואות את מוריד". מסביר ה"חתם סופר", על ימות המשיח נאמר "כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים" [ישעיהו י"א - ט], ומה נעשה אז? נלמד תורה. והרי יש מצוה גם ללמד תורה, "ולמדתם אותם

"כעת יאמר ליעקב ולישראל מה פעל א-ל הן עם כלביא יקום וכארי יתנשא"

(כ"ג - כ"ג - כ"ד)

כאשר יצאו כלל ישראל ממצרים, היו אומות העולם מלעיגים ומכחישים רוממותם ומעלתם של כלל ישראל, ושואלים "מה פעל א-ל". אומר ה"גדול ממינסק" רבי ירוחם פרלמן, אבל "כעת" כבר ניכרת לעין כל מעלתם וגדלותם, "הן עם", "הן" לשון חידוש ופליאה, עם זה שהיה שבור ורצון, מוכה ומושפל, הרי במשך זמן קצר השיג דרגות מופלאות והתרוממות הנפש. "הן עם כלביא יקום וכארי יתנשא לא ישכב עד יאכל טרף ודם חללים ישתה", והרי כל מי שרואה משתומם ומתפלא איך זה שבתקופה כל כך קצרה התרוממו והגיעו לפסגות, אין זאת אלא "פעל קל".

הן עם כלביא יקום" (כ"ג - כ"ד)

כשהן עומדים משנתם שחרית, הן מתגברין כלביא וכארי לחטוף את המצות, ללבוש טלית לקרוא את שמע ולהניח תפילין. [רש"י]
בכל ברכותיו של בלעם לא התכוון אלא לקלל. לכאורה את חלק מהברכות עדיין ניתן לפרש בדרך כזו או אחרת, אך איזה קללה תיתכן בברכתו "הן עם כלביא יקום", שרש"י מפרש כשהם עומדים משנתם שחרית, הן מתגברין כלביא וכארי לחטוף את המצוות, ללבוש ציצית, לקרוא את שמע ולהניח תפילין. לכאורה מתוק מדבש. אמנם שמעתי שיש לעיין בלשון רש"י, א'. מהו הלשון "לחטוף את המצוות", מצווה הרי עושים ביישוב הדעת והלב? ב'. מדוע הקדים רש"י קריאת שמע להנחת תפילין, הרי הסדר הוא הפוך? אלא שזה אמור על אלה הקמים מאוחר, סמוך לסוף זמן קריאת שמע, אדם זה "חוטף את המצוות וקורא קריאת שמע עוד לפני הנחת התפילין, וזה כבר ממש לא מבורך.

הרב צבי הירש פרבר, רב קהילת ישורון בלונדון, מתרץ בספרו "כרם הצבי", שאולי יש לומר שרש"י מונה לפי סדר שנות חיי האדם, שכשמתחיל לדבר מלבישים אותו ציצית וקוראים איתו קריאת שמע, ואח"כ כשנעשה בן שלוש עשרה למצוות יניח תפילין.

"הן עם כלביא יקום וכארי יתנשא" (כ"ג - כ"ד)

"כשהן עומדים משנתם שחרית, הן מתגברין כלביא וכארי לחטוף את המצוות ללבוש טלית לקרוא את שמע ולהניח תפילין" [רש"י].
יש להבין: מפני מה הוצרך הכתוב להמשיל את הקמים בבוקר גם לארי וגם לילביא (גור אריות קטן [רמב"ן]), הלא אם "כארי יתנשא", על אחת כמה וכמה ש: "כלביא יקום"?

מבאר בספר "כחיים תמצאון", רש"י רמז לכך בפירושו, כשהקדים "לקרוא את שמע", ורק לאחר מכן: "ולהניח תפילין", אף שלכתחילה יש להניח תפילין קודם קריאת שמע כדי שלא יהיה הקורא כמעיד עדות שקר. זאת משום שביקש לרמוז אף לאלו שדרגתם פחותה 'כלביא', אשר אף הם זוכים לקרוא קריאת שמע בזמנה מידי בוקר.

המגיד ממוזריטש היה אומר, האריה יותר חזק מהלביא, כשיהודי קם בבוקר, הוא כלביא, אבל מיד מסייעין אותו מן השמים, שהבא לטהר פותחים לו, ולכן אף שקם כלביא, קצת חלש, מיד מסייעים לו משמים והוא מתנשא כארי.

"ויאמר בלק אל בלעם גם קב לא תקבנו גם ברך לא תברכנו" (כ"ג - כ"ה)

הקדוש ברוך הוא הפך את קללתו של בלעם לברכה, כמו שאמרו חז"ל "מברכתו של אותו רשע תוכל לדעת מה היה בליבו לקלל", וכבר פירש רש"י כי בלק אמר "ארה", שמשמעותו פחות מ"קבה", אבל בלעם אמר "קבה", קללה גדולה, ולבסוף היתה גם הברכה גדולה וכפולה. אומר ה"חתם סופר", זה מה שאמר בלק כאן, "גם קב לא תקבנו", היינו בלשון קבה, וממילא "גם ברך לא תברכנו", שלא תצא ברכה כפולה.

"ויאמר בלק אל בלעם לך נא אקחך אל מקום אחר אולי יישר בעיני האלוקים וקבותו לי משם" (כ"ג - כ"ד)

אומר ה"חפץ חיים", יהודי חרד, נזהר מאוד וחושב על כל דבר שמא דבר איסור הוא, וקל דעת חושב תמיד: אולי זה מותר.

"וישא בלעם את עיניו" (כ"ד - ב)

"וישא את עיניו - ביקש להכניס בהם עין רעה. והרי יש לך שלש מדותיו, עין רעה ורוח גבוהה ונפש רחבה". [רש"י]

כך שנינו באבות [ה' - י"ט] עין טובה מתלמידיו של אברהם אבינו, עין רעה מתלמידיו של בלעם הרשע. הרמב"ם אומר ש"עין טובה" זו מידת ההסתפקות, הוא מסתפק במה שיש לו, שמח בחלקו. אומר הסבא מסלבדקא, מי שיש לו עין טובה, הוא מסתפק במועט ומפרגן לאחרים ומי שאין לו עין טובה, אף פעם לא טוב לו, ולא מפרגן לאחרים.

מספר רבי ראובן קרלינשטיין, משגיח בישיבה פנה אל אחד הבחורים ושאל אותו, אתה מרוצה מהחברותא? "לא". איך המגיד שיעור? "גרוע". איך החברים בחדר? "קשה לי איתם". איך האוכל בישיבה? "מתחת לכל ביקורת". בקיצור, בחור שאף פעם לא מרוצה משום דבר. אמר לו המשגיח, למה אתה מקלל את עצמך בקללה של הנחש? הנחש, עפר לחמו - "אפילו אוכל כל מעדני עולם טועם בהם טעם עפר" [יומא ע"ה], במקום שהנחש יהנה מכל המטעמים של המאכלים השונים, הוא מרגיש בכולם טעם אחד בלבד, ואם לפחות היה זה טעם ערב, ניחא, אבל הטעם היחיד שהוא מרגיש, בכולם טעם עפר. כך האיש שאין לו עין טובה, הוא לא יודע להנות משום דבר, הכל נראה לו שלילי, האיש הזה מקולל בקללת הנחש. יש שתי דרכים לעבור את החיים, אפשר לעבור אותם ב"אנחה", להאנח ולרטון על כל דבר, אך אפשר גם לעבור את החיים בחיוך, הכל טוב, הכל בסדר. איך אומר העולם? תחשוב טוב יהיה טוב.

"וישא בלעם את עיניו וירא את ישראל שוכן לשבטיו ותהי עליו רוח אלקים" (כ"ד - ב)

ראה שאין פתחיהם מכוונים זה כנגד זה עלה בלבו שלא יקללם. [רש"י]
בספר "קהלת יצחק" לרבי יוסף מסלוצק מסביר על דרך הרמז, מטרתו של בלעם היתה למצוא בכלל ישראל חטא שמשותף לכלל כולו כדי שהקללה תוכל לחול עליהם, אבל לא יכל למצוא חטא כזה, שגם אם אדם נכשל בעבירה, חבירו היה זהיר בה, ולהיפך. לא היה כל חטא ועוון שמשותף לכולם. על זה רמזו רבותינו "אין פתחיהם מכוונים זה כנגד זה". "פתח" הוא כינוי

לחטא, כמו שכתוב "לפתח חטאת רובץ". בלעם ראה שאין פתחיהן, היינו העבירות שלהם מכוונים זה כנגד זה, ושאין עבירה שמשותפת לכולם, שאם היה, יכולה היתה הקללה לעבור ולפגוע בהם. אבל מכיון שראה שאין פתחיהם מכוונים, שאין חטאיהם שווים, וגם נכשל האחד בחטא, הרי חבריו זהיר בזה מאוד והחטא אינו עובר הלאה, לכן לא ניתן להזיק להם ולקללם, וראויים הם ששכינה תשרה עליהם.

בספר "בוצינא נהורא" מסביר: אפשר לומר שהכוונה לפי מה שאמרו חז"ל פתחו לי פתח כחודו של מחט ואני אפתח לכם כפתחו של אולם. אם אדם מישראל מראה רצון כל שהוא לתשובה, פותח רק פתח קטן, פותחים לו מהשמים פתחים גדולים לקרבו ולהכניסו תחת כנפי השכינה. וזה הפירוש "אין פתחיהן מכוונים", הפתחים לא שווים ולא דומים זה כנגד זה, בעד פתח קטן פותחים להם פתחים גדולים, בזה ראה בלעם עד כמה חשובים ישראל למעלה. [בשם ה"אמרי אמת" אומרים, שהסביר מהו המשל כפתחו של אולם. המשנה [מסכת מדות פ"ה מ"ה] אומרת, כל השערים במקדש היו להם דלתות, חוץ מהאולם שלא היו להם דלתות והיה תמיד פתוח. וזוהי הכוונה, אם יש לאדם זיק של רצון טוב, פותחים לו פתח שלעולם לא ייסגר.]

מעשה באדם שנשא דברים ונתקל בלשונו. אמר: "פתחו לי פתח כחודו של מחט, ואני אפתח לכם פתח כפתחו של בלעם..." במקום: "כפתחו של אולם" [שיר השירים רבה ה' - ג].

חייכו השומעים, לא נעים. שמע הגאון מטשיבין זצ"ל, והתפעל עד מאוד: "אכן, אכן! זה הוא פתחו של בלעם!" תמהו השומעים, והגאון הסביר: חז"ל הקדושים אומרים, שבלעם נשא עיניו וראה את ישראל שאין פתחיהם מכוונים זה כנגד זה. והיינו, שראה שהפתח שישראל פותחים לכורא יתברך והפתח שהבורא יתברך פותח להם - אינם מכוונים זה כנגד זה. כי ישראל פותחים פתח כחודו של מחט, והבורא יתברך פותח להם פתח כפתחו של אולם, שעוברות בו עגלות טעונות שפע ברכה והצלחה עד בלי די - ואם כה גדולה חיבתו, כיצד יוכל לקללם. ובכן, כלום לא צדק הדורש באמרו שזה הוא פתחו של בלעם...

מובן שהרב דרש זאת בדרך צחות, כדי להציל את הדרשן מכלימה. אבל לקח הדברים מחייב ונפלא: על כל מעשה קטן, כל מצוה וכל לימוד תורה, נקבל שכר עצום ורב, שפע ברכה והצלחה ונרחיק מאיתנו נזק וקללה. ולדוגמא, כדי לקבל מושג: הנותן מלא חפניו לעני - מקבל מידי הבורא יתברך מלא חפניו של הבורא [סנהדרין ק]. היש לנו מושג בגודש השכר! [הובא בספר "מעייני השבוע"].

"וירא את ישראל שוכן לשבטיו" (כ"ד - ב)

ראה שאין פתחיהן מכוונים זה כנגד זה. [רש"י]

כותב רבי אברהם יפהן בספרו ה"מוסר והדעת", על הפסוק "וישם אל המדבר פניו" תרגם האונקלוס, הסתכל בלעם על חטא העגל שעשו ישראל במדבר. רשע זה חיפש בכל דרך איזשהו פגם בישראל, שמשם תהיה לו אחיזה לקללם. לפתע פתאום, כשראה שאין פתחי אהליהם מכוונים זה כנגד זה,

מילאה אותו התרגשות רבה עד שנהפך מן הקצה אל הקצה והתחיל לברך אותם. מה קרה? בלעם היה במהותו רשע, הוא קינא בהצלחת השני, וכמו שהמשנה אומרת, עין רעה, רוח גבוהה וכו'. בלעם לא יכל לסבול הצלחותיהם של ישראל, ורצה להכניס בהם עין הרע. כשהוא ראה את מחנה ישראל מראש הפעור בכוונה לקללם, נתקלה עינו בדבר שאצלו היה זר לחלוטין. כל חייו עינו היתה רעה, לא יכל לראות משהו טוב, התנהגות טובה או מעשה טוב, ופתאום כאן הוא רואה לראשונה בחייו עם שלם שמתרחקים מתכלית הריחוק מכל מה ששייך לחבריהם עד כדי עשיית גדר שלא יוכלו לראות כלל את הנעשה באוהל חבריהם. המראה הזה זעזע אותו עד עומק נפשו, כי ברגע אחד הוא הרגיש כמה הוא שפל, ראה זו נתנה לו להתפקח, ואז חדרה אליו ההכרה שבשום פנים ואופן לא יוכל לקללם, ואז עלה בדעתו שבוודאי ראוי עם כזה לברכה על גודל אצילות נפשו.

"ותהי עליו רוח אלקים" (כ"ד - ב)

בזוהר הקדוש מפרש "ותהי עליו" על ישראל "רוח אלוקים", כמו אדם שמכסה את בנו בסודרו בשעה שיוצא לשוק כדי שלא ישלוט בו עין הרע, כך כיסה הקב"ה את ישראל בסודרו - ברוחו, להינצל מעין רעה של בלעם.

"וישא משלו ויאמר נאם בלעם וכו' ונאם הגבר שתם העין" (כ"ד - ג)

רבנו בחיי מפרש, "הגבר" זה תרגול. מה ענין תרגול לכאן? ומתרץ, הוא המשיל את עצמו לתרגול שיודע לכון שעות, ואין מי בעולם שיוכל לכוון את שעת כעסו של הקב"ה, כי אם בלעם בבני אדם ותרגול בעופות, ושניהם שווים בחכמה זו. ואמרו, כי התרגול קורא שבע פעמים בלילה, וכן מצינו בבלעם "וישא משלו" שבע פעמים. והתרגול נואף מכל העופות, ולכן לא הוכשרו תרגולים לגבי המזבח, וכן בלעם היה נואף, כמו שדרשו רבותינו ז"ל. מוסיף בעל הטורים, כמו שהתרגול דרכו לעמוד על רגל אחת, כך גם בלעם היה חגר באחד מרגלו.

"ונאם הגבר שתם העין" (כ"ד - ג)

האונקלוס תרגם "דשפיר חזי" - שרואה טוב. שואל הבעש"ט, אדרבה, היותו "שתם עין" היא סיבה שלא יראה טוב? ומתרץ, בלעם העיד על עצמו שהיה "יודע דעת עליון מחזה ש-ד-י יחזה", וכי קלה היא בעיניו? הלא אם זכה לנבואה בוודאי שהיה בעל מדרגה גבוהה. וכן כתוב בספרי [בדברים פ' שני], "ולא קם נביא עוד בישראל כמשה", בישראל לא קם אבל באומות העולם קם, ואיזה זה? זה בלעם בן בעור. ולכאורה איך זה יכול להיות? הרי אין נבואה יכולה לשרות על אדם אלא ע"י זה ששורה עליו שכינה, ואיך היתה השכינה יכולה לשרות על בלעם שכולו טומאה? מה עשה הקב"ה, שתמו בעין אחת, ועל ידי זה שהיה "שתם עין" ולא חטא בה, שרתה שכינה על מקום זה בגופו. נמצא, שהיותו "שתם עין" גרמה לכך שהיה "שפיר חזי", שיכול לראות מחזות נבואה.

"ונאם הגבר שתם העין" (כ"ד - ג)

הגמ' [עבודה זרה ס"ט]. מביאה ב' פירושים על פסוק זה, פירוש אחד - כי ראה רק בעין אחת והשנייה הייתה עיוורת, ופירוש שני - פתוח העין, שראה טוב

בנבואה. שני פירושים אלו הם הפוכים זה מזה. ואכן מקשים המפרשים: כיצד יכולים להיות יחד שני הפשטים, או שלא ראה או שראה טוב?

תירץ המגיד מישרים רבי שבתי יודלביץ זצ"ל קושיה זו על פי מעשה משנות הזעם באירופה, לאחד מאנשי הגסטפו ימ"ש שהוליד יהודים לכבשן רח"ל, הייתה עין אחת מזכוכית מכיוון שהיה סומא בעין זו, אבל היות שעשו אותה בגרמניה אף אחד לא הכיר בה ולא יכלו להבחין בינה לבין העין הטובה. כאשר הוליד את היהודים לכבשנים, ה' יקום דמם, לחשו לו חבריו הארורים והצביעו על יהודי אחד, ואמרו: הנה זה רב של היהודים החכם ביותר מכל היהודים הנמצאים כאן, הוא עצר את השיירה פנה ליהודי ושאל: אף אחד מהחיילים שלי לא יודע עד היום כי יש לי עין מזכוכית, קשה להבחין בה. אם אתה חכם - תגיד לי אתה איזו היא העין מזכוכית? החכם היהודי הי"ד הסתכל רגע קצר והצביע על אחת מעיניו, 'זו העין מזכוכית', וקלע למטרה. שאל אותו הגרמני ימ"ש: כיצד הבחנת? השיב לו היהודי תשובה ניצחת: לעין זו אין מבט אנטישמי, הבנתי שהיא מזכוכית.

ועתה נשאלת, איך בלעם בן בעור, הטמא בעיניים טמאות שכאלו, ראה נבואה? ובכך אפשר להשלים את שני הפירושים גם יחד: בעין אחת בה היה עיוור - בה ראה היטב נבואה, ובעין הגשמית הרי היה טמא, ולא ראה בה נבואה.

"נאם הגבר שתם העין וכו' אשר מחזה ש-ד-י יחזה נופל וגלוי עיניים" (כ"ד - ג - ד)

אומר האדמו"ר רבי אברהם יעקב מסדיגורא, כאשר אדם נמצא בשיא תקפו וגבורתו, הכל הולך לו חלק, הכל נוסע ישר, כשהוא "גבר", אז הוא "שתם עין", לא רואה ולא מרגיש שהכל "מחזה ש-ד-י יחזה" - שהכל בהשגחה פרטית עלינו. אין בעל הנס מכיר בניסו. מתי בכל זאת אדם מתחיל לראות את הקב"ה התשובה היא "נופל", כשהוא נופל ויורד מגדולתו, אז נעשה "גלוי עיניים", אז נותן ליבו ומתבונן שהעולם אינו הפקר, והבורא יתברך רואה ושומע ומנהיג הכל כרצונו.

"מה טובו אהליך יעקב" (כ"ד - ה)

הגמ' בברכות [יז:] שואלת, נשים במה זוכות, מה שכתן, הרי אין להם מצוות תלמוד תורה. מתרצת הגמ', "ממתינות לבעליהן ונותנות להם רשות ללכת ללמוד תורה, וגם בהיותם אצלן הם טורחות ומשתדלות שיהיה לבעליהן ישוב הדעת ללמוד תורה. על הפסוק [שמות י"ט - ג] "כה תאמר לבית יעקב", כתב רש"י, אלו הנשים. רמז לדבר בפסוק "מה טובו אהליך", מי נמצא באוהל, הנשים, "יעקב", ולכן הגברים יכולים ללמוד מתוך ישוב הדעת - "משכנותיך ישראל".

"מה טובו אהליך יעקב משכנותיך ישראל" (כ"ד - ה)

בגמרא [סנהדרין ק"ה:] למדו מכך שאמר הכתוב [דברים כ"ג - ו:] "ויהפוך ה' אלוך לך את הקללה לברכה" - בלשון יחיד, שרק אחת מברכות בלעם: "מה טובו אהליך יעקב..." נותרה כברכה לצמיתות, ואולם יתר הברכות חזרו לקללה ככוונת בלעם המקורית. מהיכן למדו חכמים כי הפסוק מתייחס דווקא לברכת 'מה טובו'?

ביאר רבי שלמה זלמן אויערבאך (הליכות שלמה: תפילה עמוד רכ"ה): יש הבדל בין ברכה לתפילה, ברכה נאמרת בלשון נוכח, ואילו תפילה נאמרת בלשון נסתר. אם נתבונן בברכותיו של בלעם נגלה שכולן נאמרו בלשון נסתר, מלבד ברכת "מה טובו אהליך" שנאמרה בלשון נוכח. עובדה זו מוכיחה, כאמור, כי היא הראויה להיקרא 'ברכה' יותר מכל שאר הברכות, ומכך למדו חכמים כי אליה התכוון הפסוק במלים: "הקללה לברכה".

"מה טובו אהליך יעקב משכנותיך ישראל" (כ"ד - ה)

הגמרא בסנהדרין [ק"ה:] אומרת, אמר ר' יוחנן מברכתו של אותו רשע - בלעם - אתה למד מה היה בלב. ביקש לומר שלא יהיו להם בתי כנסיות ובתי מדרשות... שלא תשרה שכינה עליהם... לא תהא מלכותן נמשכת... לא יהא להם זיתים וכרמים. ועוד אמר ר' אבא בר כהנא כולם חזרו לקללה, חוץ מבתי כנסיות ומבתי מדרשות שלא יפסקו מישראל לעולם.

לכאורה מדוע דווקא מבתי כנסיות ובתי מדרשות לא נתקיימו מחשבתו של בלעם? הסביר האדמו"ר מבילגוריא ע"פ דברי זקנו האדמו"ר רבי יהושע מבעלז, שהסביר מה שאומרים בהגדה של פסח: והיא שעמדה לאבותינו ולנו וכו' והקב"ה מצילנו מידם. כאשר אומות העולם רוצים להרע לישראל, זו סכנה גדולה, וצריכים בני ישראל לזכויות רבות כדי להינצל, אך כאשר הקב"ה נותן במחשבת האומות שלא יסתפקו במועט אלא ירצו לכלות ולהשמיד את בני ישראל לגמרי, דבר זה עצמו היא הטובה והישועה, שהרי הקב"ה כבר הבטיח "לא מאסתים ולא געלתים לכלותם". וזה פירוש "והיא שעמדה", דבר זה עצמו שאומות העולם אינם מסתפקים במועט אלא עומדים עלינו לכלותנו, היא שעמדה לנו שהקב"ה מצילנו מידם.

לפי זה, הסביר האדמו"ר מבילגוריא, מובנת ברכת בלעם, מחשבות בלעם להרע לישראל הזיקו לבסוף, אבל המחשבה שלא יהיו לישראל בתי כנסיות ובתי מדרשות לא הזיקה, כיון שענין זה הוא בכלל "לכלותם", כי בלי התורה אין קיום לעם ישראל, אין אומתנו אומה אלא בתורתה. [א.ה. ואולי אפשר להוסיף, שעל התורה יש הבטחה ש"לא תשכח מפי זרעו"].

המשיך והסביר האדמו"ר מבעלז, יש להסביר את דברי הנביא בהפטר של השבת: "עמי זכר נא מה יעץ בלק מלך מואב ומה ענה אותו בלעם... למען דעת צדקות ה'", שהוא מהפסוקים שהם קשים להבנה. ויש לומר, הנה מציון שבלק שלח לבלעם "לכה נא ארה ליי" "אולי אוכל נכה בו ואגרשנו מן הארץ" "נכה בו", לחסר מהם מעט, ואילו בלעם אמר "אולי אוכל להילחם בו וגרשתיו" - מן העולם. על פי האמור לעיל יובן הענין היטב: הקב"ה נתן במחשבת בלעם להוסיף על רשעת בלק לבקש לגרשם מהעולם "לכלותם", כדי שזו תהיה הסיבה לישועה. וזה מה שאומר הנביא "זכר נא מה יעץ בלק" שלא רצה לכלותם מן העולם, "ומה ענה אותו בלעם... למען דעת צדקות ה'", מזה תבין את הצדקה שהקב"ה עשה עם ישראל, שנתן בלב בלעם שירצה לכלותם.

"מה טובו אהליך יעקב" (כ"ד - ה)

התרגום יונתן בן עוזיאל מפרש, כמה נאים הם בתי מדרשם באותם משכנות ששימש בהן יעקב אביכם. כמה ימים עומדים בתי מדרשיכם על תילם, באותו משכן הישיבה שיעקב אבינו שימש בה.

"מה טובו אהלך יעקב משכנותיך ישראל" (כ"ד - ה)

בספר "מטה יהודה" כותב רבי יהודה לייב לאזארוב, דרך העולם הוא כך: אדם קנה לאשתו תכשיט יקר, והוא מביא ומראה אותו לכל מכריו וידידיו. אהביו האמיתיים, מברכים אותו שתזכה לקנות לה עוד כהנה וכהנה, בבריאות ופרנסה טובה, שלום בית עד מאה ועשרים שנים טובות. אבל אלה שרק נראים כאוהבים ובליבם שונאים ומקנאים, אומרים לעצמם בלחש, הלוואי שבקרוב תצטרך למשכן את התכשיט הזה אצל מלווה בריבית. בלעם הרשע ראה בכח הנבואה שלו את שני בתי המקדש שיהיו לעם ישראל, ומרוב התפעלות קרא "מה טובו אהלך יעקב", כמה יפים ונחמדים הם בתי המקדש הללו, אך ברוב שנאה, סינן מתחת לשפמו, הלוואי "משכנותיך ישראל", שבקרוב תצטרך למשכן אותם בעד עוונותיכם.

"מה טובו אהלך יעקב משכנותיך ישראל" (כ"ד - ה)

הגמ' אומרת [פסחים פ"ה], אברהם אבינו קרא לבית המקדש "הר", שנאמר "אשר יאמר היום בהר ה' יראה". יצחק קראו שדה, שנאמר "ויצא יצחק לשוח בשדה". יעקב קראו בית, שנאמר "אין זה כי אם בית אלוקים". עוד אמרו חז"ל, שהקב"ה שפך את חמתו על עצים ועל האבנים כדי שאבותינו יוכלו להתקיים, ואם ח"ו לא היה מחריב את בית המקדש, והיה המקדש בית קבוע, לא היה נשאר שריד ופליט משונאיהם של ישראל. ועל פי זה מבאר המהר"י אסאד את הפסוק שלפנינו, בלעם היה שמח אם בית המקדש היה בנין קבוע שלא יכול להיחרב, ולכן אמר "מה טובו אהלך יעקב", שבית המקדש יהיה כמו שיעקב קרא לו, בית קבוע, כי ע"י זה ח"ו "משכנותיך ישראל" היה הקב"ה ממשכן את העם ולא את האבנים.

"בנחלים נטיו כגנות עלי נהר כאהלים נטע ה' (כ"ד - ו)

דרשו בגמרא [ברכות ט"ז]: "למה נסמכו אהלים לנחלים? לומר לך, מה נחלים מעלין את האדם מטומאה לטהרה, אף אהלים - (בתי מדרשות) מעלין את האדם מכף חובה לכף זכות". הסביר פעם האדמו"ר ה'פני מנחם' מגור לבחור, שכמו שבטבילה במקווה אסור שתהיה חציצה, ואסור שתהיה אף שערה אחת מחוץ למים, שכן המקווה מטהר רק כאשר כולו מכוסה במים, כך צריך להיות בתורה: ללא חציצה, להיות שקוע כולו בתורה.

"יזל מים מדליו וזרעו במים רבים" (כ"ד - ז)

בספר "פניני דניאל" כותב, תיבת "מים" כתובה ארבע פעמים בפסוק זה. "יזל מים", "זרעו במים רבים", "יזל מים מדליו" ראשי תיבות מים, וגם "מדליו" בגימטריה מים, כי התורה מתפרשת בארבעה אופנים: פשט, רמז, דרש, סוד.

"ויהר אף בלעם וכו' והנה ברכת בך זה שלש פעמים ועתה ברח לך אל מקומך וכו' והנה מנעך ה' מכבוד" (כ"ד - י - י"א)

בלק רוצה לקלל את ישראל באמצעות בלעם, אבל מפיו של בלעם בוקעות רק ברכות. בפעם הראשונה הוא בירך שלוש ברכות בשלושה פסוקים. בפעם השנייה הוא בירך שש ברכות בששה פסוקים. בפעם השלישית הוא בירך

בספר "ניחוחה של תורה" מביא בשם ראש ישיבת "באר יעקב" רבי משה שמואל שפירא, שנאם בחנוכת הבית של ישיבת חברון בגבעת מרדכי, וכך אמר: ישיבה אינה בית ספר גבוה ללימודי קודש, ישיבה זה הבית שיעקב אבינו ייסד, ולכן היא חייבת להיות באותה צורה שבה יעקב אבינו ייסד אותה, בלי שום שינויים, בדיוק כפי שהיה כך יהיה. ישיבה זה "אהליך יעקב", זה האוהל שיעקב אבינו הקים ומסר את נפשו עליו, והאוהל הזה שהקים יעקב אבינו הולך ומתקיים דור אחר דור, באותה צורה ובאותה מתכונת. והוסיף ואמר, מעתה דבר ברור הוא, שכל מהותה של "ישיבה" מותנית ועומדת בשמירת צורתה וצבינה של "ישיבה" כפי המקובל מדור דור עד יעקב אבינו. ובשעה שמשנים אפילו זיז כלשהו מצורת הישיבה המקובלת מדור דור, הרי נעקרת בזה כל סגולתה של ה"ישיבה", שמקור כוחה ויסוד סגולתה הוא מכח שמירת מסורת הישיבות מדור לדור עד ליעקב אבינו, לכן נאמר "מה טובו אהלך יעקב".

"מה טובו אהלך יעקב משכנותיך ישראל" (כ"ד - ה)

שואל ה"חתם סופר", מדוע תקנו לומר פסוק זה כשמוגעים לבית הכנסת? ומתרץ, מנהג העולם, שעמי ארצות מזולזלים בכבוד התורה ולא אוהבים לבוא לבית הכנסת לשמוע דברי מוסר, וגם יושבי בית המדרש לפעמים לא נוהרים כל כך בכבוד המקום. א"כ, לשניהם יש לפעמים זלזול בכבוד בית הכנסת ובית המדרש. על זה אומר בלעם, "מה טובו", כמה טוב יהיה לראות עונשם של ישראל ע"י שני אלו, גם ע"י "אהליך", בתי הכנסיות בהם מזולזלים "יעקב", הם פחותי העם, והן ע"י "משכנותיך", בתי המדרש של הלומדים שעל כבודם אין "ישראל", החשובים שבעם שומרים. כדי להינצל מקללתו של בלעם, אנו אומרים את הפסוק הזה כשאנו נכנסים בבוקר לבית הכנסת, ואנו מוסיפים "ואני ברוב חסדך אבוא ביתך", אני לא נוהג לזלזל ח"ו בכבוד המקום, ההיפך, "ברב חסדך אבוא ביתך" - אל בית המדרש, "אשתחזה אל היכל קדשך ביראתך", מתוך יראה וכבוד, "ה' אהבתי מעון ביתך", זהו בית המדרש, "ומקום משכן כבודך", זהו בית הכנסת.

ה"שפת אמת" מבאר, שיש ענין מיוחד בהזכרת דברי בלעם, שבכך אנו מקימים את ציווי הנביא [מיכה ה - ה]: "עמי זכר נא מה יעץ בלק מלך מואב ומה ענה אותו בלעם בן בעור... למען דעת צדקות ה'".

רבי ברוך אפשטיין מפינסק בעל ה"תורה תמימה" מבאר, כי העובדה שדווקא בלעם, צורר ישראל, אמר את הדברים, מעידה על אמיתותם. כי אילו נביא מישראל היה אומר זאת, היה מקום לומר כי דבריו נאמרו בגזומה מתוך אהבת ישראל ששכנה בליבו.

בספר "יגדיל תורה" הובא לכך ביאור נוסף: כל יהודי הבא להתפלל לפני ה' נתקל בדרכו בכיתי כיתות של משטינים ומקטרגים המבקשים לבלבל דעתו ולמנוע את קבלת תפילתו. באמירת 'מה טובו' אנו רומזים לאותם מקטרגים - דבר לא יועיל לכם! הנה אף בלעם הרשע ביקש לקללנו, צאו וראו מה היה בסופו, וקחו ממנו מוסר כי המבקש לקלל את ישראל, סופו שמברכם בכפל כפלים...

שתים עשרה ברכות בשנים עשר פסוקים. אומר על כך ספר "מעשה ה'", אתה מנסה להתווכח עם הקב"ה, אז הענין מכפיל את עצמו כל הזמן, שלוש ברכות, שש ברכות, שתיים עשרה ברכות. אחרי הפעם השלישית, בלק מרגוז על בלעם, "ויחר אף בלעם וכו' והנה ברכת ברכך זה שלש פעמים ועתה ברח לך אל מקומך וכו' והנה מנעך ה' מכבוד" [כ"ד - י"א - י"א]. ומה עונה בלעם, "אם יתן לי בלק מלא ביתו כסף וזהב לא אוכל לעבור את פי ה' לעשות טובה או רעה מלבי". האם בלק היה מוגבל בשכלו? הלא בתחילת הפרשה כבר אמר לו בלעם שהוא לא יכול לעשות דבר ללא הקב"ה? אלא, מדמה זאת ה"בית לוי" לאדם שאומרים לו גש לשר, תן לו סטירה ותקבל מאה שקל. אומר האיש, אני לא יכל לעשות זאת. אומרים לו, ואם ניתן לך עשרת אלפים דולר? מה עשה היהודי, ניגש לשר ושואל אותו אם הוא רוצה אלפיים דולר, וסוגר איתו את הענין. אבל אם אומרים ליהודי "הזו את הקיר ותקבל עשרת אלפים דולר, האם שייך להעלות את המחיר, האם זה יעזור? כשבלעם אומר לבלק מלכתחילה שהוא לא יכול לעבור את פי ה', חשב בלק שמדובר כאן על ענין כספי, והכל ענין של מחיר. כעת מזכיר לו בלעם, הלא אמרתי לשליחים שלך שאני לא יכול, ואתה חשבת שאני לא רוצה כי התמורה אינה מספקת, אבל לאמיתו של דבר אני באמת לא יכול, אני לא יכול להזיז את הקיר שאתה רוצה.

"לכה אינעצך אשר יעשה העם הזה לעמך באחרית הימים" (כ"ד - י"ד)
שואל הרבי מקוצק, אחרי שבלעם ניבא דברים כל כך גדולים על ישראל ועל כל מה שיקרה איתם באחרית הימים, לא עזב את דרכו הרעה כדי להסתפח אל עם ישראל? ומתרגן, המשנה באבות אומרת על תלמידיו של בלעם שרוחם גבוהה, ואם תלמידיו כך, על אחת כמה וכמה בלעם עצמו רוחו היתה גבוהה. לכן, מרוב גאווה לא היה מסוגל להתגייר ולהסתפח לעם ישראל, כי "גר" הוא מלשון "מיגרר גריר" - טפל, והוא אשר תמיד השתוקק להיות בראש, לא היה מסוגל להיגרר אחרי ישראל.

"דרך כוכב מיעקב וקם שבט מישראל" (כ"ד - י"א)
כתב הרמב"ם [הלכות מלכים פ"א - ה"א]: "דרך כוכב מיעקב", זה דוד, וקם שבט מישראל, זה משיח.

דייק רבי חיים קנייבסקי זצ"ל בספרו "טעמא דקרא", למה על דוד אמר 'דרך כוכב מיעקב', ועל המשיח אמר 'וקם שבט מישראל'? וביאר, שבא ליתן ג' הבדלים שבין דוד למשיח:
א. דוד מתחילה משנמשח לא מלך כלל, אח"כ התחיל למלוך על יהודה ו' שנים, ורק אח"כ מלך על כל ישראל. אבל משיח ימלוך מיד על כולם. ולזה אמר בדוד 'דרך' כאדם הדורך לאיטו עד שמוגיע. ועל משיח אמר 'וקם' שמיד קם על מקומו.
ב. דוד לא מלך אלא על ישראל, ומשיח ימלוך על כל העולם. ולזה אמר בדוד 'כוכב' שאינו אלא ככוכב שמאיר במקומו. ועל משיח אמר 'שבט' שמושל על כל העולם בשבט מושלים.

ג. מלכות דוד באה ע"י שעמי הארץ בקשו מלך בימי שמואל, כדאיתא בגמ' [סנהדרין כ"ז]: "שעמי הארץ קלקלו והקדימו על ידיהם, ועי"ז הוכרח שמואל להמליך את שאול ודוד. משא"כ משיח - ימלוך כשיגיע זמן המלוכה, ואז ימלוך ע"י כולם, וגם ע"י התלמידי חכמים, שזו עיקר מצוות מינוי מלך. וכבר כתב רבינו בחיי [פרשת ויחי] דיעקב נקרא ע"ש עמי הארץ וישראל נקרא ע"ש התלמידי חכמים, ולכן אמר בדוד 'מיעקב', ובמשיח אמר 'מישראל'.

"נאום שומע אמרי אל ויודע דעת עליון" (כ"ד - ט"ז)
"יודע דעת עליון, לכיון השעה שכועס בה". [רש"י]
חז"ל אומרים בברכות [י:]: "ואין כל בריה יכולה לכוון אותו הרגע חוץ מבלעם הרשע דכתיב ביה ויודע דעת עליון". שאלו את רבי מאיר חדש זצוק"ל: היתכן שמשנה רבינו לא היה יודע את מה שבלעם ידע? והשיב: משה רבינו לא רצה לדעת!...

"וישא משלו ויאמר אוי מי יחיה משומו אל" (כ"ד - ג')
מדרש פליאה: "משומו-אל", משמואל, זה מה שכתוב בתהילים [כ"ה - י"א] "וסלחת לעווניו כי רב הוא". מובא משמו של המהרי"צ דושינסקי שהסביר

שתיים עשרה ברכות בשנים עשר פסוקים. אומר על כך ספר "מעשה ה'", אתה מנסה להתווכח עם הקב"ה, אז הענין מכפיל את עצמו כל הזמן, שלוש ברכות, שש ברכות, שתיים עשרה ברכות. אחרי הפעם השלישית, בלק מרגוז על בלעם, "ויחר אף בלעם וכו' והנה ברכת ברכך זה שלש פעמים ועתה ברח לך אל מקומך וכו' והנה מנעך ה' מכבוד" [כ"ד - י"א - י"א]. ומה עונה בלעם, "אם יתן לי בלק מלא ביתו כסף וזהב לא אוכל לעבור את פי ה' לעשות טובה או רעה מלבי". האם בלק היה מוגבל בשכלו? הלא בתחילת הפרשה כבר אמר לו בלעם שהוא לא יכול לעשות דבר ללא הקב"ה? אלא, מדמה זאת ה"בית לוי" לאדם שאומרים לו גש לשר, תן לו סטירה ותקבל מאה שקל. אומר האיש, אני לא יכל לעשות זאת. אומרים לו, ואם ניתן לך עשרת אלפים דולר? מה עשה היהודי, ניגש לשר ושואל אותו אם הוא רוצה אלפיים דולר, וסוגר איתו את הענין. אבל אם אומרים ליהודי "הזו את הקיר ותקבל עשרת אלפים דולר, האם שייך להעלות את המחיר, האם זה יעזור? כשבלעם אומר לבלק מלכתחילה שהוא לא יכול לעבור את פי ה', חשב בלק שמדובר כאן על ענין כספי, והכל ענין של מחיר. כעת מזכיר לו בלעם, הלא אמרתי לשליחים שלך שאני לא יכול, ואתה חשבת שאני לא רוצה כי התמורה אינה מספקת, אבל לאמיתו של דבר אני באמת לא יכול, אני לא יכול להזיז את הקיר שאתה רוצה.

"ויאמר בלק אל בלעם לקב איבי קראתיך והנה ברכת ברכך זה שלש פעמים ועתה ברח לך אל מקומך אמרתי כבד אכבדך והנה מנעך ה' מכבוד" (כ"ד - י"א - י"א)
דרש רבי שבתאי יודלביץ, בלעם השמיע באזני בלק דברים שעומדים ברומו של עולם. שירה פיוטית ומלאת תוכן, וזכה שהתורה תחוק את דברי שירתו בפסוקיה, אבל בעיני בלק כל זה איננו בעל ערך, "אמרתי כבד אכבדך והנה מנעך ה' מכבוד". כל השירה הפיוטית הנשגבת של בלעם לא נחשבת ל"כבוד", ומה היה נחשב בעיניו לכבוד? "לקוב איבי קראתיך", אם בלעם היה מוציא מפיו איזו קללה עסיסית, רק אז היה נחשב בעיניו ל"כבוד". כך נראה עולם המושגים של גוי.

"לקב איבי קראתיך וכו' זה שלש פעמים" (כ"ד - י')
מקשה רבי חיים קנייבסקי, מדוע כל כך התרגז בלק, הלא כך אמר לו בלעם מראש, שאינו יכול לומר רק מה שה' ישים בפיו? מתרגן הגר"ח, שבלק פשוט לא האמין לו, והיה בטוח שמה שבלעם רוצה זה מחיר גבוה יותר.

"ועתה ברח לך אל מקומך" (כ"ד - י"א)
שואל ה"שבט סופר", מהו הלשון "ברח לך"? ומתרגן בדרך צחות, בשעה שבא בלעם אל בלק, ציפה להרוויח ממנו הרבה כסף, ועל סמך זה אכל ושתה על חשבון הגביר מן הטוב והמיטב. אבל אח"כ, כשלא יצא מכל העסקה כלום, פנה אליו בלק ואמר: "ועתה ברח לך אל מקומך", עכשיו אין לך מה לצפות ממני, נשאר לך רק לשאת רגליים ולברוח, שלא תיפול בידיהם של בעלי החוב.

"ועתה ברח לך אל מקומך אמרתי כבד אכבדך והנה מנעך ה' מכבוד" (כ"ד - י"א)
בלק כועס על בלעם לאחר ששלוש פעמים ברח במקום לקלל, ואומר לו "ועתה ברח לך אל מקומך וכו'". כותב בספר "עבד המלך", כמו שאנו מצווים

מדרש זה: הגמ' בבבא קמא [ע"ה]. מביאה מחלוקת בין רב לשמואל מה הדין מודה בקנס ואחר כך באו עדים, לפי רב פטור, ולשמואל חייב. ואם כן, כאשר האדם עושה תשובה, הוא בעצם מודה שעבר עבירה, וא"כ מודה הוא שמגיע לו קנס, ובעצם בעבירות שעברו יצרנו גם מלאכים רעים המשמשים כ"עדים" על מעשינו. יוצא שאנו תלויים ועומדים במחלוקת לענין מודה בקנס ואחר כך באו עדים. וזה מה שאומר המדרש, "אוי מי יחיה משומו אל - משמואל", אוי, מי יכול לחיות לפי שיטת שמואל שמודה בקנס ואחר כך בו עדים חייב. אמנם הרי ההלכה נקבעה כרב שפטור, וזה מה שמסיים המדרש: זה מה שכתוב "וסלחת לעוונתי כי רב הוא", מדוע מגיע לי סליחה, כי ההלכה נפסקה לפי רב.

"ראשית גוים עמלק ואחריתו עדי אובד" (כ"ד - כ)

רבי משה מידנר זצ"ל הביא בשם ה"יסוד העבודה" שפירש, 'ראשית גוים' - אם מגדלים ומחשיבים את הגוים - עמלק, ואת היצר הרע - ל'ראשית', הוא מבלבל ומתגדל עליו. אך באם עושה אותו 'אחריתו' - שמקטין אותו ועושה אותו לאחרית ואינו פונה אליו, על ידי זה - 'עדי אובד' ווערט דערפון גארניט' [לא יוצא מזה כלום...].

"ראשית גוים עמלק ואחריתו עדי אובד" (כ"ד - כ)

ראשית שמו של עמלק, דהיינו ראשי התיבות, הם עמרם משה לוי קהת, ולא ידעו כי סופי התיבות "מיתה", ולכן "אחריתו עדי אובד".

בספר "עובדות והנהגות לבית בריסק" (ח"ג) מסופר: הרב מנחם זצ"ל רבה של מוסקבה, סיפר כי בנו של הצאר, חלה במחלה אנושה. שלח מאת הצאר הגיע לרב, עם בקשה מפורשת ומחייבת ליהודים, להתפלל לרפואת בנו של הצאר. המתין השליח עד לביצועו של הצו... אולם המתפללים, כמובן, לא התלהבו, בלשון המעטה, להתפלל לבריאותו של בן הצאר שהלך בדרך של רשעות כמו

אביו, ואף ניסו להתחמק... אמר להם הרב מנחם זצ"ל, בואו נפתח את ספר התהילים והיכן שיפתח - שם נתפלל... ואמנם כן עשו, פתחו את ספר התהילים ונפתח להם פרק ק"ט בתהילים... והם התפללו פסוקים ח' - ט"ו... "יהיו ימיו מעטים פקודתו, יקח אחר. יהיו בניו יתומים ואשתו אלמנה. ונוע ינועו בניו ושאלו ודרשו מחרבותיהם. ינקש נושה, לכל אשר לו ויבזו זרים יגיעו. אל יהי לו, מושך חסד ואל יהי חונן ליתומיו. יהי אחריתו להכרית בדור אחר, ימח שמם. יזכר, עוון אבותיו אל ה' וחטאת אמו, אל תמח. יהיו נגד ה' תמיד ויכרת מארץ זכרם".

הלשון: 'זובחי אדם עגלים ישקו, שבל נחשוב שאותם מנומסים הגראים כרחמנים כלפי בעלי חיים, כי אנשים אלה עוד יהיו 'זובחי אדם', באומרו דברים אלה לא הבינו אותו, אבל במרוצת השנים ראו עד כמה צדק בדבריו, הם שובחו מיליוני יהודים בצורות האכזריות ביותר שלא נשמעו כמותן בתולדות האנושות רחמנא ליצולן.

"ויקם בלעם וילך וישב למקומו וגם בלק הלך לדרכו" (כ"ד - כ"ה)

לשם מה ראתה התורה לציין זאת? אומר רבי ראובן קרלינשטיין, שני האנשים האלה רצו לקלל את ישראל, והם זכו להשגחה פרטית, מה שעשו לא עזר כלום, הקב"ה לא כעס בימים האלה, וכל מה שבלעם רצה לקלל יצא לו לברכה. לנוכח כל ההשגחה הפרטית הנפלאה שראו לנגד עיניהם, הם היו אמורים להשתנות, לא יתכן שהדבר לא ישפיע עליהם. הפסוק בא להבהיר, כי כל מה שהם ראו, לא עזר כלום, כל אחד חזר למקומו, לאותו מקום ולאותו מצב בדיוק כפי שהיו קודם לכן. כתוב בסוף מגילת אסתר [א' - א'] "וישם המלך אחריוש מס על הארץ ואיי הים", לאחר שהרג את ושתי המלכה, זכר המלך אחריוש את כל ההשגחה הפרטית, כמו שכתוב "אחר הדברים האלה כשך

חמת המלך אחשוורוש זכר את ושתי ואת אשר עשתה ואת אשר נגזר עליה", לאחר שלקח את אסתר הוא הוריד את המס, ולאחר שגילה מי זאת אסתר, מה עשה? "וישם המלך אחשוורוש מס", זאת היתה מסקנתו מכל סיפור מגילת אסתר, הוא נשאר כמו שהיה, לא השתנה מאומה.

"ויאכל העם וישתחוו לאלהיהן ויצמד ישראל לבעל פעור" (כ"ה - ב' - ג')

על שם שפוערין לפניו וכו' ומוציאין רעי וזו היא עבודתו. [רש"י]

שואל רבי הלל מקולמאיי, מילא מה שעבדו עבודה זרה, ניחא, אבל לשם מה היו צריכים לאכול גם מזבחים? ומתריץ, רש"י מבאר שעבודתו של פעור היתה בעשיית צרכיהם לפניו, ואילו כלל ישראל אוכלי המן לא היו מוציאים רעי, שהרי המן נבלע באיברים. לכן, כאשר באו לעבוד את בעל פעור, היו מוכרחים לאכול תחילה מאכלים גשמיים, כדי שיוכלו לעשות צרכיהם לפניו. זהו שכתוב "ויאכל העם" מאכלים גשמיים, כדי שיוכלו לעבוד לבעל פעור "וישתחוו לאלהיהן". זה הפירוש בתהילים [ק"ו - כ"ה] "ויצמדו לבעל פעור ויאכלו מזבחי מתים", בגלל רצונם להיצמד לבעל פעור, היו זקוקים לאכול תחילה זבחי מתים, כדי שיהיה להם במה לעובדו.

לפי זה מובן המדרש תנחומא כאן, "וילדה יצאה מקושטת ומבוסמת ומפתה אותו ואומרת לו, למה אנו אוהבים אתכם ואתם שונאים אותנו. טול לך כלי זה חנם, הלא כולנו בני איש אחד, בני תרח אבי אברהם, אין אתם רוצים לאכול מזבחותינו ומבישולנו, הרי לך עגלים ותרגולים, שחטו כמזוותכם ואכלו, מיד משקתו יין ובוער בו השטן וכו'". לכאורה הדברים לא מובנים, הרי כל חפצן של בנות מואב היה להחטיא את ישראל בגילוי עריות ובעבודה זרה, מדוע הן הפצירו בהם כל כך שיאכלו, עד שהיו מוכנות להביא להם עגלים ותרגולין חיים שישחטום על פי דין תורה, מה אכפת להם אם הם לא יאכלו? אבל לפי מה שכתבנו, לא היו יכולים אוכלי המן לעבוד את בעל פעור אם לא יאכלו מאכלים גשמיים, לכן הפצירו בהם בנות מואב לאכול עגלים ותרגולים.

"והנה איש מבני ישראל בא ויקרב אל אחיו את המדינית לעיני משה ולעיני כל עדת בני ישראל" (כ"ה - ו')

הגמ' בסוטה [כ"ב:] אומרת, אמר לה ינאי לאשתו, אל תתיראי מן הפרושים ולא ממי שאינם פרושים, אלא מן הצבועים שדומים לפרושים, שעושים מעשיהם כמעשה זמרי ומבקשים שכר כפנחס. שואל רבי יוסף חיים זוננפלד (בספר בית אב), דברי ינאי תמוהים ביותר, איך אפשר להעלות על הדעת שהעושה "מעשה זמרי" יבקש שכר כ"פנחס", הרי פנחס קינא קנאת ה' צבאות, ואילו זמרי חטא חטא גדול של עריות בפרהסיא, ומה שייכות זה כנגד זה? ומתריץ, עיקר הכעס של הקב"ה היה על זה שעבדו עבודה זרה, וכמו שכתוב "ויצמד ישראל לבעל פעור ויחר אף ה' בישראל". זמרי בא בטענה אל משה רבנו, כל מה שבני ישראל חוטאים בחטא עבודה זרה, זה בגלל האיסור שנאסר עליהם את בנות מואב, ואיסור זה "מאלץ" את החוטאים לצאת ממחנה ישראל אל מחנה מואב, וכשהם מגיעים אל מחנה מואב הם נכשלים בחטא עבודה זרה. לכן יעץ זמרי, שבנות מואב יורשו להיכנס למחנה ישראל, וכך יהיה אפשר "להצילם" מחטא עבודה זרה. וכדי שעצתו תתקבל, קיבץ זמרי עשרים וארבע אלף מישראל, והלך למשה ושאל אותו, מדיינית מי התיר לך, ואח"כ לקח את

המדיינית לתוך מחנה ישראל "לעיני משה ולעיני כל עדת בני ישראל". כל זה עשה זמרי במטרה להציל את ישראל שלא יעבדו עבודה זרה. א"כ, גם כמעשהו של זמרי היה מעשה קנאות, אלא שאת "קנאותו" הוא עשה על ידי שביקש להתיר לישראל עריות, וזהו שאמר ינאי, עושים "מעשה זמרי" ומבקשים שכר כפנחס.

"וירא פינחס בן אלעזר הכהן" (כ"ה - ז')

ראה מעשה וזכר הלכה, אמר לו למשה מקובלני ממך הבעל ארמית קנאין פוגעין בו, אמר לו קריינא דאיגרתא איהו ליהוי פרוונקא (קורא האיגרת הוא יפרשה). [רש"י]

שואל בעל הקיצוץ"ע בספרו "אפיריון", מדוע האריך משה בדברי תשובתו, ולא אמר לו בקצרה - עשה כדברך? ומתריץ, הרי אמרו בגמרא כי דין זה של בועל ארמית קנאין פוגעין בו "זו הלכה ואין מורין כן", לכן לא אמר משה בבירור לפנחס איך לנהוג, אלא בדרך רמז בלבד.

"וירא פינחס בן אלעזר הכהן" (כ"ה - ז')

ראה מעשה וזכר הלכה, אמר לו למשה מקובלני ממך הבעל ארמית קנאין פוגעין בו, אמר לו קריינא דאיגרתא איהו ליהוי פרוונקא (קורא האיגרת הוא יפרשה). [רש"י]

שאלו את החידושי הרי"ם, אחרי שפנחס נזכר בהלכה וידע אותה, למה שאל את משה מה לעשות? מכאן ענה החידושי הרי"ם, שאם אדם רוצה לעשות מעשה רב כזה, אף שהוא כדון, בכל זאת צריך לשאול את רבו אם לעשותו.

"וירא פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן ויקם מתוך העדה ויקח רמוח בידו" (כ"ה - ח')

אמר לו למשה מקובלני ממך הבעל ארמית קנאין פוגעין בו, אמר לו קריינא דאיגרתא איהו ליהוי פרוונקא. [רש"י]

הרבה שואלים למה משה רבינו ע"ה לא עשה את מה שהוא בעצמו לימד, ושלח את פנחס לעשות זאת? ביאר בספר "מדרכי משה" על פי דברי השל"ה הקדוש בענין בנות צלפחד: משה לא פסק להן בעצמו אלא ויקרב משה את משפטן לפני ה' [להלן כ"ז - ה], וזאת מפני שהן הקדימו ואמרו לו 'והוא לא היה בתוך העדה הנועדים', דהיינו שאביהן צלפחד לא היה מעדת קרח מתנגדיו, ומשה רבינו חשש שתהיה לו מעין נגיעה בענין, שהרי הוא היה איתו באותו צד ולכן סילק את עצמו ממשפטן והקריבו לפני ה'. אפשר לומר שגם כאן היה כך. כיון שבא זמרי לפני משה ואמר לו, זו מותרת או אסורה?! בת יתרו מי התיר לך? חשש משה רבינו, שתהיה לו איזה נגיעה להרוג את זמרי. והרי כמעשה קנאות צריך להיות כל כולו לשם שמים, ולכן אמר לפנחס קריינא דאיגרתא וכו' (ילקוט מאיש לרעהו)

"וירא פינחס בן אלעזר הכהן" (כ"ה - ז')

ראה מעשה וזכר הלכה וכו' קנאין פוגעין בו. [רש"י]
על ההלכה של "קנאין פוגעין בו" אומרים חז"ל, "הלכה ואין מורין כן". ההסבר הוא, הלכה זו היא תוצאה מקנאות, בזמן שאדם רואה מעשה מכוער והדבר

אֵלֶּזֶר בֶּן אֶהֱרָן הַכֹּהֵן, הוּא הִיָּה בְּטוֹחַ בְּזִכּוֹת אֲבוֹתָיו, שֶׁתֵּן עָלָיו וְתַעֲמֹד לּוֹ לְהִנָּצֵל מֵהֶם וְכִךְ יִמְלֹטוּ בְּעֶצְמָם מִלִּפְּלֹל בְּבֶאֱר שַׁחַת, מִיד - "וִיקָח רִמָּח בִּידּוֹ" לְקַנָּא קְנָאת ה' מוֹסִיף הָאֱלֹשִׁיךְ, נֹאמֵר "וִיקָח רִמָּח בִּידּוֹ", "רִמָּח" כְּתִיב חֶסֶר, בְּגִמְטְרִיָּה "אֲבִרָהֶם", פִּנְחָס לָקַח אִתּוֹ אֶת זִכּוֹת אֲבִרָהֶם שֶׁמֶסֶר אֶת נַפְשׁוֹ לְקָדֵשׁ אֶת שֵׁם ה' בְּעוֹלָם. יָדַע פִּנְחָס שֶׁכֶּשֶׁם שֶׁהִקְבִּ"ה הִצִּיל אֶת אֲבִרָהֶם אֲבִינוּ בְּאוֹר כְּשָׁדִים, כִּךְ יִצִּיל אוֹתוֹ בְּקִדְשׁוֹ שֵׁם שְׁמַיִם.

"וִיקָח רִמָּח בִּידּוֹ" (כ"ה - ז)

הַגְמָרָא בְּסִנְהֶדְרִין [פ"ב]. לּוֹמַדָּת מִכָּאֵן שֶׁאֵין נִכְנָסִין בְּכָלִי זֵיין לְבֵית הַמִּדְרָשׁ. שֶׁלֶף שֶׁנֶּה (שֶׁלֶף הַבְּרִזָּל שֶׁבְּרָאֵשׁ הָעֵץ שֶׁל רוֹמָח) וְהִנִּיחָהּ בְּאוֹנְקְלוֹ (מִלְּבוּשׁ), וְהִיָּה נִשְׁעָן וְהוֹלֵךְ עַל מְקוֹלוֹ (עַל הָעֵץ לְבָדּוֹ בְּלִי הַבְּרִזָּל, שֶׁלֹּא יִהְיוּ מְכִירִים בּוֹ בְּנֵי שְׁבֹטוֹ שֶׁלְּהִרְגוֹ הוּא בָּא). שׁוֹאֵל ה"תוֹרָה תְּמִימָה", מָה הָרִאִיָּה שֶׁאִסּוֹר לְהִיכָנֵס עִם כָּלִי זֵיין לְבֵית הַמִּדְרָשׁ, אִם מַעֲצָם לְקִיחַת הָרוֹמָח, לֹא מוֹבֵן, כִּי מִדּוּעַ פִּנְחָס יִכְנֵס עִם רוֹמָח בְּלִי סִיבָה, עַד שֶׁהַעֲדָר הָרוֹמָח יִלְמַד אוֹתָנוּ הִלְכָה כִּלְשֶׁהִיא? אֵלֶּא, שֶׁהָרִאִיָּה שֶׁל חוֹ"ל הִיא מִדְּעוּבָדָה שֶׁפִּנְחָס הִחְבִּיא אֶת רֹאשׁ הָרוֹמָח בְּבִגְדָיו, כְּדִי שֶׁלֹּא יִכְרוּ שֶׁהִמְקֵל שֶׁבִּידּוֹ הוּא חֵלֶק מִהָרוֹמָח. אִם הִיָּה מוֹתֵר לְהִיכָנֵס לְבֵית הַמִּדְרָשׁ עִם כָּלִי זֵיין, לָמָּה הִחְבִּיא אֶת זֶה בְּבִגְדָיו. מִזֶּה שֶׁהִחְבִּיא, סִימָן שֶׁאִסּוֹר כִּךְ לְהִכָּנֵס. מִמְּשִׁיךְ ה"תוֹרָה תְּמִימָה", נִפְסַק בְּשׁוֹלְחָן עָרוֹךְ, "יֵשׁ אוֹסְרִים לְהִכָּנֵס לְבֵית הַמִּדְרָשׁ בְּסִכִּין אֲרוֹךְ אוֹ בְּרֹאשׁ מְגוּלָּה" [או"ח קנ"א ס"ו בְּהַגְהָה]. וְלִכְאוּרָה נִשְׁאֵלָת הַשְּׁאֵלָה, מָה הַקֶּשֶׁר בֵּין שְׁתֵּי הַלְכוֹת אֵלֶּיךָ? וְיוֹתֵר, שֶׁהָאִסּוֹר בְּכִנְיָסָה בְּרֹאשׁ מְגוּלָּה כִּבְר מִבּוֹאֵר בְּסִימָן מִיּוֹחַד בִּישׁוֹ"ע [שֵׁם סִימָן צ"ו], וְכִלְל אֵינּוּ שִׁיךְ לְהִלְכָה זוֹ? לָכֵן נִרְאֶה שֶׁנִּפְלָה טַעֲמוֹת סוֹפֵר, וְהִגִּירָסָה הַנִּכּוֹנָה הִיא, יֵשׁ אוֹסְרִים לְהִכָּנֵס לְבֵית הַמִּדְרָשׁ בְּסִכִּין אֲרוּכָה אִם הָרֹאשׁ מְגוּלָּה, הֵיִינוּ אִם רֹאשׁוֹ שֶׁל הַסִּכִּין מְגוּלָּה, שֶׁאֵז זֶה לֹא כְבוֹד לְהִיכָנֵס כִּךְ לְבֵית הַמִּדְרָשׁ, וּמִקּוֹר הַדִּין מִהַסּוּגִיא בְּסִנְהֶדְרִין הַמְּסַפֶּרֶת כִּי פִּנְחָס לִפְנֵי שֶׁנִּכְנַס לְבֵית הַמִּדְרָשׁ הִטְמִין אֶת רֹאשׁ הָרוֹמָח בְּמִלְּבוּשׁוֹ, מִכָּאֵן שֶׁיֵּשׁ לְהַסְתִּיר אֶת רֹאשׁ הַסִּכִּין לִפְנֵי שֶׁנִּכְנָסִים לְבֵית הַמִּדְרָשׁ.

"וְהִיָּה הַמֵּתִים בְּמִגְפָּה" (כ"ה - ט)

נִגְזֶרָה עֲלֵיהֶם שִׁמּוֹתוֹ עֶשְׂרִים וָאַרְבַּעַה אֲלֶף בְּמִגְפָּה, אוֹמֵר רַבִּי יִשְׂרָאֵל סְלִנְטֵר, הִיָּה זֶה מִרְחָמִי שְׁמַיִם, שֶׁאֵלֶּה שֶׁהֵם צְרִיכִים בֵּין כִּךְ לְמוֹת בְּמִיתָה טְבַעִית, נִחְשְׁבוּ בֵּין מֵתֵי הַמִּגְפָּה וְהַשְּׁלִימוּ אֶת הַמְּסַפֵּר, וְזֶהוּ "וְהִיָּה הַמֵּתִים - בְּמִגְפָּה".

נִגּוּעַ לְלִיבּוֹ וְיֵשׁ לוֹ צוּרֵךְ נִפְשִׁי לְהַגִּיב תִּיכְפָּה וּמִיד, מוֹתֵר לוֹ לַעֲשׂוֹת עַל דַּעַת עֲצֻמוֹ, אֲבָל אִם יֵשׁ לוֹ זְמַן וְסִבְלָנוֹת לְשֹׂאֹל שֶׁאֵלֶּה, סִימָן שֶׁזֶּה לֹא נֹבַע מִקְנָאוֹת, וְלָכֵן אֵין מוֹרִין כֵּן. אוֹמֵר רַבִּי מִרְדְּכִי דְרוֹק, יֵשׁ כֹּאֵלֶּה, שֶׁקוֹדֵם כָּל לֹקָחִים אֶת הַחֶרֶב, וְאַחֵר כִּךְ מִחִפְשִׁים אַחֵר מַעֲשֶׂה כָּל שֶׁהוּא שִׁיאֲפֹשֶׁר לַעֲשׂוֹת שִׁימוּשׁ בְּאוֹתָהּ חֶרֶב. אֲבָל אֲצִל פִּנְחָס זֶה לֹא הִיָּה כִךְ, קוֹדֵם כָּל הִיָּה מַעֲשֶׂה, אַח"כְּ הוּא זִכָּר בְּהִלְכָּה, לְבִסּוֹף לָקַח אֶת הָרוֹמָח בִּידּוֹ. כְּשֶׁאֲדָם מִחֻזִּיק בִּידּוֹ חֶרֶב וּמִחִפֵּשׁ לְהִתְנַקֵּם בְּמִי שֶׁהִצִּיק לוֹ, עַד מִהֶרָה הוּא מוֹצֵא אִיזָה גָּם אוֹ טַעֲמוֹת, וְאֵז נֹעֵץ אֶת הַחֶרֶב בְּקִלּוֹת יִתְרָה, אִךְ פִּנְחָס הִיָּה נָקִי מִכָּל חֶשְׁבוֹן אִישִׁי וְרַךְ כְּבוֹד שְׁמַיִם בְּעַר בְּתוֹכוֹ וְהִנֵּיעַ אוֹתוֹ לְכִךְ.

"וִירָא פִּינְחָס בֶּן אֵלֶּזֶר וְגו' וִיקָח רִמָּח בִּידּוֹ" (כ"ה - ז)

מִבּוֹבָא בְּגִמְטְרִיָּה בְּסִנְהֶדְרִין [דף פ"ב]; "מָה רֹאֵה? אִמֵּר רַב, רֹאֵה מַעֲשֶׂה וְנִזְכָּר הִלְכָּה. אִמֵּר לוֹ: אַחִי אֲבִי אֲבָא, לֹא כִךְ לִימַדְתָּנִי בְּרִדְתָּךְ מִהֵרָה סִינִי? - הַבּוֹעֵל אֲרַמִּית קִנְאִין פּוֹגְעִין בּוֹ". לְכֹאֹרָה לְשׁוֹן דְּבָרֵי פִּנְחָס "כִּךְ לִימַדְתָּנִי בְּרִדְתָּךְ מִהֵרָה סִינִי", טַעֲמוֹן הַבְּנֵה. וְכֵן, מִדּוּעַ דּוּקָא הִלְכָה זֶה נֹאמְרָה מִפִּי מִשָּׁה בְּרִדְתָּךְ מִהֵרָה סִינִי בְּדֶרֶךְ חִידוּד בִּיאֵר רַבִּי מִשָּׁה הַלְּבַרְשֶׁטְאָם זצ"ל, הוּאִיל וּמִשָּׁה יִרַד מִהֵרָה סִינִי בְּפַעַם הַשְּׁנִיָּה בְּיוֹם הַכִּיפּוּרִים, הִרִי קִרְיַת הַתּוֹרָה שֶׁל אוֹתוֹ יוֹם הִיא פִּרְשַׁת הָעֲרִיּוֹת שֶׁל "אַחֲרֵי מוֹת" [שׁו"ע, או"ח תֵּרֵכ"ב - ב]. וְכִיוֵּן שֶׁמִּשָּׁה עָסַק בְּפִרְשַׁת עֲרִיּוֹת בְּרִדְתָּךְ מִהֵרָה סִינִי, דִּיבֵּר מֵאוֹתוֹ עֲנִין וְלִימַד אֶת הָעַם הַלְכוֹת הַנוֹגְעוֹת לְעֲרִיּוֹת, וְאֶף אֶת הַהִלְכָה שֶׁל "הַבּוֹעֵל כּוֹתִית קִנְאִין פּוֹגְעִין בּוֹ" לִימַד. וְזֶהוּ שֶׁאֲמָרוּ לוֹ פִּנְחָס: "לֹא כִךְ לִימַדְתָּנִי בְּרִדְתָּךְ מִהֵרָה סִינִי?..."

"וִירָא פִּינְחָס בֶּן אֵלֶּזֶר הַכֹּהֵן וִיקָם מִתּוֹךְ הַקְּהָל וִיקָח רִמָּח בִּידּוֹ" (כ"ה - ז)

הַתּוֹרָה כּוֹתֶבֶת "וִירָא פִּינְחָס" אִךְ לֹא מְסַפֶּרֶת לָנוּ מָה רֹאֵה, וּמִיד פּוֹנֶה לְהוֹדִיעֵנוּ עַל הָרִמָּח שֶׁלָּקַח בִּידּוֹ. אוֹמֵר הָאֱלֹשִׁיךְ הַקְּדוֹשׁ: פִּנְחָס לֹא יָדַע מָה עָלָיו לַעֲשׂוֹת, הוּא חֲשַׁשׁ שֶׁאִם יִהְיֶה אֶת זְמִיר, יִהְיֶה אוֹתוֹ, כֶּשֶׁם שֶׁעָשׂוּ לְחוֹר שֶׁקָּנָא לָהּ בְּחֻטָּא הָעֵגֶל וְהָרְגוּהוּ. אֲמָנָם פִּנְחָס לֹא חֲשַׁשׁ עַל עֲצֻמוֹ, שֶׁכֵּן אִם יִהְיֶה יִזְכָּה לְמוֹת עַל קִידוּשׁ הַשֵּׁם, אֲבָל הוּא חֲשַׁב עַל כָּלִל יִשְׂרָאֵל וְרֹאֵה לִנְגַד עֵינָיו מָה עֲלוֹל לְקִרּוֹת לָהֶם, הֲלֹא אִם יִהְיֶה אוֹתוֹ יִהְיֶה לָהֶם גַּם עוֹוֹן גִּלּוּי עֲרִיּוֹת וְגַם עוֹוֹן שְׁפִיכוֹת דַּמִּים, כִּךְ יִגְדֵּל עֲלֵיהֶם הַקֶּצֶף וְלֹא תִהְיֶה לָהֶם תִּקְנָה וְתִקְוָה חֲלִילָה. עַל כִּךְ אוֹמֶרֶת הַתּוֹרָה "וִירָא פִּינְחָס", מָה הוּא רֹאֵה? הוּא רֹאֵה אֶת הִיּוֹתוֹ "בֶּן

לְקַבֵּלֶת הַגִּלּוּי בְּדוֹאֵר אֱלֶקְטְרוֹנִי יֵשׁ

לְשִׁלּוֹחַ בְּקִשָּׁה לְכֹתוֹבֶת

mideshenb@gmail.com